ANDRÉ GIDE

Fructele pământului
Noile fructe

100 clasic

ANDRE GIDE

FRUCTELE PĂMÂNTULUI NOILE FRUCTE

Traducere din limba franceză şi note de
MIOARA IZVERNA

EDITURA RAO

2016

ANDRÉ GIDE,
Les Nourritures Terrestres
Les Nouvelle Nourritures
Editions Gallimard, Paris, 1928

Ilustrația copertei
Natură moartă cu fructe în coş chinezesc, James Peale

RAO Distribuție, 2016

De peste 20 de ani, Editura RAO îți oferă cele mai importante opere ale literaturii universale clasice şi ți-i aduce pe rafturile bibliotecii tale pe cei mai cunoscuți scriitori ai tuturor timpurilor. Romane celebre şi volume de povestiri ale unor autori clasici precum Honoré de Balzac, Albert Camus, Jean Paul Sartre, Thomas Mann, Herman Hesse, Henry de Montherlant, Gabriel Garcia Marquez etc. sunt reunite astăzi într-o nouă clecție, RAO Clasic, creată special pentru tine şi care surprinde prin originalitate, atenție şi formulă grafică deosebită.

Traduceri consacrate le unor capodopere ale literaturii universale printre care *Citadela, Muntele vrăjit, Infernul, Marele Gatsby, Toamna patriarhului* îți sunt puse la dispoziție într-o colecție deosebită şi atrăgătoare, facându-ți astel lectura mai plăcută!

Deschide acum aceste volume minunate şi bucură-te de lectura lor!

Prietenului meu, Maurice Quillot!

Iată fructele cu care ne-am hrănit pe Pământ.
Coranul, II, 23

FRUCTELE PĂMÂNTULUI

CARTEA ÎNTÂI

Leneşa mea fericire, îndelung amorţită.
Acum se trezeşte...
HAFIZ

I

Nu dori, Nathanael, să-l găseşti pe Dumnezeu altundeva decât pretutindeni.

Fiecare creatură ni-l arată pe Dumnezeu, nici una nu ni-l revelează.

De îndată ce privirea ni se opreşte asupra ei, fiecare creatură ne îndepărtează de Dumnezeu.

În timp ce alţii publică sau lucrează, eu mi-am petrecut trei ani din viaţă făcând călătorii, pentru a uita tot ceea ce învăţasem cu mintea. Această uitare a fost înceată şi grea. Dar ea mi-a fost mai folositoare decât toate învăţăturile impuse de oameni şi a însemnat începutul unei educaţii.

Nu vei cunoaşte niciodată eforturile pe care a trebuit să le fac ca să mă intereseze viaţa; dar acum, când ea mă

interesează, mă va interesa ca orice alt lucru – în chip pătimaş.

Îmi pedepseam cu plăcere carnea, simţind în pedeapsă o voluptate mai mare chiar decât în greşeală – într-atât mă îmbăta orgoliul de a nu-mi fi de ajuns păcatul.

A suprima în tine însuţi ideea de *merit;* iată un mare obstacol pentru spirit.

Nesiguranţa căilor pe care le-am putea alege mi-a tulburat toată viaţa. Ce ţi-aş putea spune despre asta? Orice alegere este înfricoşătoare, când te gândeşti bine la ea: o libertate ce nu mai este călăuzită de datorie este înfricoşătoare. Este un drum pe care ţi-l alegi într-un ţinut cu totul necunoscut, în care fiecare îşi face propria descoperire şi, ia bine seama, nu o face decât pentru sine; aşa că, până şi cea mai nesigură urmă de paşi din cea mai necunoscută Africă este mai puţin îndoielnică... Suntem atraşi de dumbrăvile umbroase; de mirajul izvoarelor nesecate încă... Dar izvoarele vor apărea mai ales acolo unde dorinţele noastre le vor face să curgă; căci acest ţinut nu există decât în măsura în care îl făurim noi înşine când ne apropiem de el, iar peisajul din jur prinde formă treptat în faţa noastră; nu vedem ce se desluşeşte la orizont; şi chiar ceea ce se găseşte lângă noi nu-i decât o aparenţă vremelnică şi schimbătoare.

Dar ce rost au comparaţiile când e vorba despre lucruri atât de grave? Cu toţii credem că trebuie să-l descoperim pe Dumnezeu. Dar, vai, aşteptând să-l găsim, nu ştim încotro să ne îndreptăm rugile. În cele din urmă, ne spunem că el, cel de negăsit, este pretutindeni, în orice loc, şi îngenunchem la întâmplare.

Şi tu, Nathanael, vei fi asemenea celui care, pentru a se călăuzi, va urma lumina pe care el însuşi o va ţine în mâna sa.

Oriunde te duci, nu-l întâlneşti decât pe Dumnezeu. Dumnezeu, spunea Menalc, este tot ce se află în faţa noastră.

Nathanael, vei privi totul în trecere şi nu te vei opri niciunde. Să-ţi spui că doar Dumnezeu nu este trecător.

Important să fie felul cum priveşti şi nu ceea ce priveşti.

Tot ceea ce păstrezi în tine în chip de cunoştinţe *distincte* va rămâne îndepărtat de tine în vecii vecilor. De ce pui atâta preţ pe ele?

...Există un folos în dorinţe, şi un folos în împlinirea dorinţelor – pentru că, prin împlinire, ele devin încă şi mai mari. Căci, adevărat îţi grăiesc, Nathanael, fiecare dorinţă m-a îmbogăţit mai mult decât posesiunea, întotdeauna înşelătoare, a obiectului dorinţei mele.

Pentru multe lucruri minunate, Nathanael, m-a mistuit iubirea. Splendoarea lor venea din faptul că ardeam fără încetare pentru ele. Nu oboseam niciodată. Orice fervoare însemna pentru mine o mistuire din dragoste, o mistuire minunată.

Eretic printre eretici, am fost atras întotdeauna de opiniile neobişnuite, de ocolişurile mari pe care pot apuca gândurile noastre, de lucrurile ce se abat de la regulă. Fiecare spirit mă interesa doar prin ceea ce îl făcea să se deosebească de celelalte. Am ajuns să izgonesc din mine simţământul de simpatie, nemaivăzând în el decât recunoaşterea unei emoţii comune.

Nu simpatia, Nathanael, ci iubirea.

Să făptuieşti fără să *judeci* dacă fapta ta e bună sau rea. Să iubeşti fără să-ţi pese dacă e bine sau rău.

Nathanael, te voi învăţa ce este fervoarea.

O existenţă patetică, Nathanael, e mai bună decât una liniştită. Nu-mi doresc altă odihnă decât pe cea a somnului morţii. Mă tem că supravieţuind, dorinţele şi pornirile pe care nu le voi fi împlinit în viaţă îmi vor tulbura somnul morţii. *Sper că,* după ce voi fi spus tot ce aveam de spus pe acest pământ, voi muri mulţumit, *lipsit de orice speranţă.*

Nu simpatia, Nathanael, ci iubirea. Înţelegi, cred, că nu sunt acelaşi lucru. De teamă să nu pierd iubirea, am acceptat uneori tristeţile, mâhnirile şi durerile pe care altfel le-aş fi îndurat cu greu. Lasă în seama fiecăruia grija vieţii sale.

(Astăzi nu pot scrie pentru că aud cum, în şură, se învârte o roată. Ieri am văzut-o; treiera rapiţa. Pleava zbura; seminţele se rostogoleau pe pământ. Praful te sufoca. O femeie învârtea roata. Doi băieţi frumoşi cu picioarele goale strângeau seminţele. Plâng pentru că nu mai am nimic de spus.

Ştiu că nu începi să scrii când nu mai ai nimic de spus. Şi totuşi am scris şi voi mai scrie şi alte lucruri despre acelaşi subiect.)

Nathanael, mi-ar plăcea să-ţi fac în dar o bucurie pe care nu ţi-a dăruit-o până acum nimeni. Nu ştiu cum să ţi-o dăruiesc şi totuşi o am în mine. Aş vrea să-ţi vorbesc într-un fel mai apropiat decât a făcut-o vreodată un altul. Aş vrea să vin lângă tine la acea oră din noapte când vei fi deschis şi închis multe cărţi, căutând în fiecare dintre ele mai mult decât îţi putuse dezvălui; când eşti încă în aşteptare; când fervoarea ta, de nimic susţinută, se va fi transformat în tristeţe. Nu scriu decât pentru tine; nu îţi scriu decât pentru aceste ore. Aş vrea să scriu o carte din care să ţi se pară că lipseşte orice gând şi orice emoţie personală, o carte în care

să vezi doar proiecția propriei tale fervori. Aş vrea să mă apropii de tine *şi să mă iubeşti.*

Melancolia nu este decât fervoare domolită.

Orice ființă este capabilă de goliciune; orice emoție, de plenitudine.

Emoțiile mele s-au deschis precum o religie, înțelege asta: orice senzație este o *prezență* infinită.

Nathanael, te voi învăța ce este fervoarea.

Faptele noastre sunt legate de noi precum lucirea de fosfor. E adevărat că ele ne mistuie, dar tot ele ne dau splendoarea.

Iar sufletul meu a avut un preț doar pentru că a ars mai puternic decât altele.

Câmpii întinse, scăldate în lumina albă a zorilor, v-am văzut; lacuri albastre, m-am scăldat în valurile voastre – fiecare mângâiere a aerului surâzător m-a făcut să zâmbesc, iată ce nu voi obosi niciodată să-ți spun, Nathanael. Te voi învăța ce este fervoarea.

Dacă aş fi ştiut lucruri mai frumoase, ți le-aş fi spus pe acelea – pe acelea şi nu pe altele.

Tu nu m-ai învățat înțelepciunea, Menalc. Nu înțelepciunea, ci iubirea.

Am simțit pentru Menalc mai mult decât prietenie, Nathanael, şi ceva mai puțin decât dragoste. Îl iubeam şi ca pe un frate.

Menalc este primejdios; fereşte-te de el; e osândit de înțelepți; dar nu se face temut de copii. El îi învață să nu-şi mai iubească doar familia şi, treptat, să o părăsească; le îmbolnăveşte inima, făcând-o să tânjească după acre fructe

sălbatice şi după iubiri ciudate. Ah! Menalc, aş fi vrut să alerg cu tine şi pe alte drumuri. Dar tu urai slăbiciunea şi pretindeai că mă înveți să te părăsesc.

În fiecare om există posibilități ciudate. Prezentul ar fi plin de toate posibilitățile viitoare, dacă trecutul nu ar proiecta asupra lui o întreagă istorie. Dar, vai! un unic trecut propune un unic viitor – îl proiectează în fața noastră, ca pe un punct infinit în spațiu.

Eşti sigur că nu vei face niciodată decât ceea ce eşti incapabil să înțelegi. A înțelege înseamnă a te simți în stare să faci. A ASUMA CÂT SE POATE MAI MULT DIN CEEA CE ESTE OMENESC, iată formula cea bună.

Felurite forme de viață, toate mi-ați părut frumoase. (Îți spun aici ceea ce-mi spunea Menalc.)

Nădăjduiesc din tot sufletul că am cunoscut toate pasiunile şi toate viciile; oricum, le-am căutat, întreaga mea ființă s-a năpustit spre toate credințele; şi, în unele seri, eram atât de nebun, încât aproape credeam în sufletul meu, simțind că dă să-mi iasă din trup, îmi mai spunea Menalc.

Şi viața va fi stat în fața noastră ca acest pahar plin cu apă rece ca gheața, ca acest pahar cu apă pe care îl ține în mâini un om cuprins de febră, care vrea să bea, şi care bea totul dintr-o înghițitură, deşi ştie bine că ar trebui să aştepte, dar nu poate să-şi ia paharul minunat de la buze, într-atât de răcoritoare este apa din el şi într-atât de tare îl mistuie arşița febrei.

II

Ah, cum am mai respirat aerul rece al nopții, ah, ferestre! Iar palidele raze curgeau din lună, în cețuri, asemenea unor izvoare – mi se părea că le sorb.

Ah, ferestre! De câte ori n-am venit să-mi răcoresc fruntea lipind-o de geam şi de câte ori, alergând din patul prea fierbinte spre balcon ca să văd uriaşul cer liniştit, dorințele mele n-au pierit precum ceața!

Febră a zilelor mele trecute, tu îmi vlăguiai trupul, mistuindu-l până la pieire; dar cum se mai istoveşte sufletul când nimic nu-l abate de la Dumnezeu!

Adorația mea neclintită era înfricoşătoare; mă simțeam cu totul descumpănit.

Poți căuta încă mult timp imposibila fericire a sufletelor, mi-a spus Menalc.

După ce au trecut primele zile de extazuri îndoielnice, dar înainte de a-l fi întâlnit pe Menalc –, am trăit o perioadă neliniştită de aşteptare, de parcă aş fi străbătut o mlaştină. Mă prăbuşeam în deznădejdile somnului, de care nu mă vindecam dormind. După ce luam prânzul, mă culcam; dormeam, dar mă trezeam încă şi mai sleit de puteri, cu mintea amorțită ca pentru o metamorfoză.

Obscure operații ale ființei; travaliu latent, geneze ale necunoscutului, naşteri laborioase; somnolențe, aşteptări; dormeam precum crisalidele şi nimfele; lăsam să se formeze în mine noua ființă ce urma să devin şi care nu-mi mai semăna. Orice lumină ajungea la mine ca prin straturi de ape verzui, printre frunze şi ramuri; percepții confuze, indolente, asemănătoare cu cele din timpul beției sau al leşinului. – Ah! mă rugam eu, de-ar veni odată criza acută, boala, durerea cea vie! şi creierul meu era asemenea cerurilor furtunoase încărcate de nori grei, când de abia poți să respiri şi când totul aşteaptă să vină trăsnetul ca să sfâşie burdufurile ca funinginea, apoase şi ascunzând azurul.

Aşteptări, oare cât veţi mai dura? Şi, după ce vă veţi sfârşi, ne va mai rămâne oare din ce să trăim? – Aşteptări! Aşteptând ce? strigam eu. Ce lucru care nu se naşte din noi înşine s-ar putea întâmpla? Şi ce lucru pe care nu-l cunoaştem încă s-ar putea naşte din noi?

Naşterea lui Abel, logodna mea, moartea lui Eric, răsturnarea întregii mele vieţi, departe de a pune capăt acestei apatii, au părut a o adânci şi mai mult, căci această toropeală părea să vină din însăşi complexitatea gândurilor şi a voinţelor mele nedecise. Aş fi vrut să dorm la nesfârşit în umezeala pământului, asemenea unei plante. Uneori îmi spuneam că voluptatea îmi va birui suferinţa şi căutam în istovirea cărnii o eliberare a spiritului. Apoi dormeam din nou, ore întregi, asemenea copiilor toropiţi de căldură pe care îi culci în miezul zilei într-o casă ce forfoteşte de viaţă.

Apoi mă trezeam ca şi cum aş fi venit de foarte departe, în sudori, cu inima bătând puternic, cu capul greu de somn. Lumina care pătrundea pe jos, prin obloanele trase, şi care reflecta pe tavanul alb sclipirile verzi ale peluzei, această lumină a serii era singurul lucru ce mă fermeca; era asemenea lucirii ce se strecoară blândă şi fermecătoare, printre frunze şi ape, şi pe care o vezi cum tremură pe pragul peşterilor, după ce ai simţit îndelung cum întunericul lor te învăluie.

Zgomotele casei ajungeau până la mine în chip nedesluşit. Treptat, renăşteam la viaţă. Mă spălam cu apă călduţă şi mă duceam, plictisit, spre câmp, până la banca din grădină, unde aşteptam, fără să fac nimic, să vină seara. Întotdeauna eram prea obosit ca să vorbesc, să ascult, să scriu. Citeam:

> ...Vede în faţa sa
> Drumurile pustii,
> Păsările de mare cum se scaldă,
> Întinzându-şi aripile...

Trebuie să trăiesc aici...
...Sunt silit să trăiesc
Sub frunzişul pădurii
Sub stejar, în această hrubă subterană.
Rece este această casă de pământ;
Sunt sătul de ea.
Întunecate sunt văile
Şi înalte colinele,
Trist loc împrejmuit cu crengi,
Acoperit de mărăcini –
Lipsit de bucurie.[1]

Uneori întrezăream sentimentul plenitudinii vieţii, posibile, dar încă nedobândite; apoi revenea din ce în ce mai obsedantă. Ah, de s-ar deschide odaia o fereastra şi de-ar da năvală lumina în mijlocul acestor nesfârşite oprelişti! strigam eu.

Părea ca întreaga mea fiinţă simte un fel de imensă nevoie de a se scufunda în ceva nou. Aşteptam o a doua pubertate. Ah! De-aş putea să dau ochilor mei o vedere nouă, să-i spăl de murdăria cărţilor, să-i fac să semene mai mult cu albastrul cerului spre care privesc – cer pe deplin înseninat astăzi de ploile căzute de curând...

M-am îmbolnăvit; am călătorit, l-am întâlnit pe Menalc şi convalescenţa mea minunată a fost o palingeneză. Am renăscut ca o fiinţă nouă, sub un cer nou şi în mijlocul unor lucruri cu totul reînnoite.

III

Nathanael, îţi voi vorbi despre aşteptări. Am văzut cum aştepta câmpia în timpul verii; cum aştepta un strop de ploaie. Praful de pe drumuri devenise prea uşor şi fiecare

[1] *The Exile's Song* - citat şi tradus de Taine, *Literature anglaise,* 1,30.

adiere îl ridica în aer... Nu mai era nici măcar o dorință; era un fel de teamă. Pământul crăpase de uscăciune ca pentru a putea primi mai multă apă. Mireasma florilor din landă devenea aproape de nesuportat. Sub razele soarelui, totul părea încremenit în aşteptare. În fiecare după-amiază, ne duceam să ne odihnim sub terasă, mai la adăpost de neobişnuita strălucire a zilei. Era vremea când coniferele încărcate de polen îşi mişcă uşor ramurile pentru a-şi răspândi cât mai departe pulberea zămislitoare de viață. Cerul se acoperise de nori aducători de furtună şi întreaga natură aştepta. Clipa era de o solemnitate apăsătoare, căci toate păsările tăcuseră. Din pământ se înălță deodată o boare fierbinte şi totul căzu într-un fel de sfârşeală; polenul coniferelor se ridică de pe ramuri asemenea unui fum de aur. – Apoi începu ploaia.

Am văzut cum cerul fremăta în aşteptarea zorilor. Stelele păleau una după alta. Câmpiile erau inundate de rouă; aerul te învăluia cu mângâieri glaciale. Un timp, mi se păruse că viața nedesluşită ar vrea să-şi mai prelungească somnul, iar mintea mea, obosită încă, fu cuprinsă de toropeală. Am urcat până la marginea pădurii; m-am aşezat; animalele se întorceau la muncile şi la bucuriile lor, cu certitudinea că se va face ziuă, iar misterul vieții fremătă din nou prin fiecare crestătură a frunzelor. – Apoi se făcu ziuă.

Am mai văzut şi alte zori de zi. – Am văzut cum totul aşteaptă căderea nopții...

Nathanael, fiecare aşteptare să nu însemne pentru tine nici măcar o dorință, ci doar o stare prielnică pentru a putea primi. Aşteaptă tot ceea ce vine spre tine; dar să nu doreşti nimic altceva decât ceea ce vine spre tine. Să nu doreşti decât ceea ce ai. Înțelege că, în fiecare clipă a zilei, îl poți avea pe Dumnezeu în întregul lui. Dorința să-ți fie iubire şi

împlinirea ei să fie plină de iubire. Căci ce e dorința lipsită de împlinire?

Nathanael, tu îl ai pe Dumnezeu, dar nu ți-ai dat seama! A-L avea pe Dumnezeu înseamnă a-L vedea; dar noi nu Îl privim. Balaam, nu L-ai văzut la cotitura niciunui drumeag pe Dumnezeu, în fața căruia ți se oprea sufletul? Pentru că tu ți-L închipuiai altfel.

Nathanael, doar pe Dumnezeu nu-L putem aştepta. A-L aştepta pe Dumnezeu, Nathanael, înseamnă a nu înțelege că Îl ai dintotdeauna. Nu-L despărți pe Dumnezeu de fericire şi găseşte-ți întreaga ta fericire în clipă.

Am purtat în mine tot ce aveam de preț, aşa cum femeile din palidul Orient îşi poartă pe ele întreaga lor avere. În fiecare clipă a vieții mele am putut simți în mine întreaga-mi avere. Ea nu era alcătuită din multe lucruri mereu adăugate, ci din unica mea adorație. Mi-am ținut întotdeauna întreaga avere în deplină stăpânire.

Priveşte seara ca şi cum ziua ar trebui să moară în ea; iar dimineața ca şi cum toate s-ar naşte din ea.

Vederea să-ți fie în fiecare clipă nouă.

Înțeleptul este cel care se miră de toate.

Întreaga oboseală a minții îți revine, o, Nathanael, din diversitatea bunurilor tale. Nu ştii nici măcar pe care *dintre ele* îl preferi şi nu înțelegi că singurul bun este viața. Până şi cea mai scurtă clipă de viață e mai puternică decât moartea şi o neagă. Moartea nu face decât să îngăduie existența altor vieți, pentru ca totul să se reînnoiască fără încetare şi pentru ca nicio formă de viață să nu posede acest dar decât atâta timp cât îi este necesar pentru a se exprima pe sine.

Fericită este clipa în care cuvântul tău se face auzit. În tot restul timpului, ascultă; dar când vorbeşti, nu mai asculta.

Nathanael, trebuie să arzi în tine toate cărțile.

CÂNTEC PENTRU A ADORA CEEA CE AM ARS

Sunt cărți pe care le citeşti în bancă
Pe un pupitru de şcolar.

Sunt cărți pe care le citeşti mergând
(Şi pentru că au forma potrivită);
Unele-s pentru pădure, altele-s pentru câmpie
Et nobiscum rusticantur, *cum spune Cicero.*
Pe unele le-am citit în diligență;
Pe altele, culcat în podul cu fân.
Unele vor să te convingă că ai un suflet;
Altele să te cufunde în deznădejde.
Unele dovedesc existența lui Dumnezeu;
Altele nu pot ajunge până la El.
Unele n-ar putea fi admise
Decât în biblioteci particulare.
Altele s-au bucurat de elogiile
Multor critici autorizați.

În unele nu-i vorba decât de apicultură
Şi destui le găsesc cam speciale.
Altele spun atâtea despre natură,
încât nu-ți mai vine să te osteneşti plimbându-te.

Unele-s disprețuite de înțelepți,
Dar mult le sunt pe plac copiilor.
Sunt şi aşa-numitele antologii
Unde găseşti tot ce s-a spus mai bine
Despre orice.
Unele vor să le facă să iubeşti viața;
Autorul altora s-a sinucis.
Unele seamănă ura
Şi culeg ce-au semănat.
Unele, atunci când le citeşti, par a străluci,

Extatice, de-o umilință-ncântătoare.
Pe unele le îndrăgeşti cum ai iubi un frate
Cu suflet mai curat decât al tău.
Iar unele-s cu scris bizar
Şi nu înțelegi, chiar dacă, mult le-ai mai studiat.

Nathanael, când oare vom arde toate cărțile?
Unele nu fac doi bani;
Iar altele-s prețuite.

Unele vorbesc de regi şi de regine,
Iar altele, de oamenii sărmani.

În unele cuvintele-s mai dulci
Ca foşnetul de frunze la amiază.
Pe una a mâncat-o Ioan din Patmos,
Precum un şoarec; dar mie îmi place zmeura,
Şi mațele de amăreală i-a umplut.
Şi-apoi avu vedenii cu nemiluita.

Nathanael, când oare vom arde toate cărțile?

Nu-mi este de ajuns *să citesc* că nisipurile plajelor sunt moi; vreau ca picioarele mele goale să le simtă... Orice cunoaştere ce n-a fost precedată de o senzație îmi este nefolositoare.

N-am văzut niciodată în lumea aceasta vreun lucru cu adevărat frumos, fără să doresc, pe dată, ca întreaga mea dragoste să-l atingă. Îndrăgostită frumusețe a pământului, cât de minunat înfloreşte suprafața ta! O, peisaj în care mi s-a împlântat dorința! Ținut deschis în care-mi rătăceşte căutarea; alee de papiruşi ce sfârşeşte în apă; trestii aplecate peste râu; deschideri de poieni; câmpie zărită printre ramurile copacilor, nesfârşită făgăduință. M-am plimbat prin coridoarele dintre stânci sau plante. Am văzut desfăşurându-se primăveri.

Din acea zi, fiecare clipă din viaţă a căpătat pentru mine savoarea noutăţii unui dar inefabil. Am trăit într-o uimire pasionată, aproape continuă. Ajungeam foarte repede la beţie şi-mi plăcea să merg cuprins de un fel de ameţeală.

Am vrut să sărut toate râsetele de pe buze; am vrut să sorb sângele din obraji şi lacrimile din ochi; am vrut să muşc din carnea tuturor fructelor de pe crengile ce s-au aplecat spre mine. În fiecare han mă întâmpina o foame; în faţa fiecărui izvor mă aştepta o sete – o sete, în faţa fiecăruia, de fiecare dată alta; – şi aş fi vrut să am mereu alte cuvinte ca să-mi spun dorinţele

de a merge, acolo unde se deschidea un drum;
de a mă odihni, acolo unde mă chema umbra;
de a înota, atunci când mă aflam pe malul apelor adânci;
de a iubi sau de a dormi, atunci când mă aflam pe marginea unui pat.

Am pus mâna, cu îndrăzneală, pe toate lucrurile şi am crezut că am drepturi asupra fiecărui obiect al dorinţelor mele. (Şi, de altfel, Nathanael, noi nu dorim atât să posedăm, cât să iubim.) Fie ca, în faţa ochilor mei, toate lucrurile să scânteieze; ca orice frumuseţe să se înveşmânte şi să strălucească în iubirea mea.

CARTEA A DOUA

Fructele pământului.
Cred în voi, fructe ale pământului!
Foamea mea nu va sfârşi
Decât atunci când va fi potolită;
Moralele nu-s bune la nimic,
Iar din privaţiuni nu mi-am hrănit decât sufletul.

Bucurii! Vă caut pretutindeni.
Frumoase sunteți ca diminețile de vară.

Izvoare, mai delicate seara şi fermecătoare la amiază; ape reci ca gheața din zorile de ziuă; adieri de vânt la margine de valuri; golfuri pline de catarge; aer cald pe maluri cadențate...

O, dacă mai există încă drumuri spre câmpie, zăpuşelile de la amiază; câmpurile care-ți potolesc setea, iar noaptea aşternutul căpițelor de fân;

dacă mai există încă drumuri spre Orient; dâre de corăbii pe mările îndrăgite; grădini la Mosul; dansuri la Tugurt; cântece păstoreşti în Helvetia;

dacă mai există încă drumuri spre Nord; târguri la Nijni; sănii ce ridică în urma lor zăpada; lacuri înghețate; Nathanael, sunt sigur că dorințele noastre nu vor obosi niciodată.

În porturile noastre au sosit vapoarele ce ne aduc fructele coapte de pe plaje necunoscute.

Descărcați-le mai repede pentru ca, în sfârşit, să putem gusta din ele.

Fructe ale pământului!
Cred în voi, fructe ale pământului!
Bucurii, vă caut pretutindeni;
Sunteți frumoase precum râsul verii.
Ştiu bine că toate dorințele mele
Îşi au răspunsul.
Şi că fiecare foame a mea aşteaptă să fie domolită.
Fructe ale pământului!
Cred în voi, fructe ale pământului!
Vă caut pretutindeni,
Împliniri ale tuturor dorințelor mele.

Cel mai frumos lucru pe care l-am simțit vreodată,
Nathanael, e foamea mea.
Ea a fost întotdeauna credincioasă
Față de tot ce o aştepta.
Oare cu vin se-mbată privighetoarea?
Şi vulturul, cu lapte? Sau sturzii cu zeamă de ienupăr?

Vulturul se-mbată cu zborul său. Privighetoarea se-mbată cu nopțile de vară. Câmpia tremură de căldură. Nathanael, fă ca orice emoție să fie pentru tine ca o beție. Dacă ceea ce mănânci nu te-mbată, înseamnă că nu-ți era destul de foame.

Fiecare acțiune perfectă este însoțită de voluptate. Asta îți spune că trebuia să o faci. Nu-mi plac oamenii care se laudă că au făcut ceva cu greu. Căci dacă le-a fost greu să facă un lucru, ar fi fost mai bine să se apuce de altceva. Bucuria pe care o simți când faci ceva este semnul că acea muncă ți se potriveşte şi sinceritatea plăcerii mele este pentru mine cea mai importantă călăuză.

Ştiu câtă voluptate poate să-mi dorească trupul în fiecare zi şi câtă voluptate poate îndura mintea mea. Şi apoi va începe somnul. Dincolo de asta, pământul şi cerul nu mai înseamnă nimic pentru mine.

Există boli ciudate
Ce constau în a dori ceea ce nu ai.

— Şi noi, spuseră ei, şi noi am cunoscut jalnicul plictis al sufletului! David, pe vremea când te aflai în peştera de la Adullam, suspinai după apa cisternelor. Spuneai: „Oh, oare cine îmi va aduce apa rece care țâşneşte la temelia zidurilor Betleemului. Când eram copil, îmi potoleam setea cu ea; dar acum apa aceasta, după care fierbințeala din mine tânjeşte, este captivă.”

Nathanael, niciodată să nu mai doreşti să guşti din apele trecutului.

Nathanael, nu căuta niciodată să-ţi regăseşti trecutul în viitor. Ia din fiecare clipă noutatea ei, care nu seamănă cu nimic din ceea ce ai trăit până atunci, şi nu-ţi pregăti bucuriile; află că în locul bucuriei pregătite te va surprinde o *altă* bucurie.

Ceea ce n-ai înţeles este că fericirea vine la întâmplare şi că ea îţi poate apărea în fiecare clipă întocmai ca un cerşetor ce-ţi iese în cale. Vai ţie, dacă spui că fericirea ta a murit pentru că nu ţi-o visaseşi astfel şi dacă nu o admiţi decât când se potriveşte cu principiile şi cu dorinţele tale.

Visul de mâine este o bucurie, dar bucuria de mâine este o altfel de bucurie şi, din fericire, niciun lucru nu seamănă cu visul pe care ţi-l făcusei despre el; căci fiecare lucru este *altceva.*

Nu-mi place să-mi spui: vino, ţi-am pregătit o bucurie; nu-mi plac decât bucuriile care vin la întâmplare şi cele pe care chemarea vocii mele le face să ţâşnească din stâncă; ele vor curge pentru noi, proaspete şi puternice, întocmai ca vinurile noi din teascuri.

Nu-mi place ca bucuria mea să fie plină de podoabe şi nici ca Sulamita să fi trecut prin cămări; ca s-o sărut nu mi-am şters de pe buze petele lăsate de zeama strugurilor; după săruturi, am băut vin dulce fără să-mi fi răcorit gura; şi am mâncat mierea cu fagure cu tot.

Nathanael, nu-ţi pregăti nici una dintre bucuriile tale.

Când nu poţi spune: *cu atât mai bine,* spune: *cu atât mai rău.* În aceste cuvinte există mari făgăduinţe de fericire.

Unii oameni privesc clipele de fericire ca fiind date de Dumnezeu – iar pe celelalte ca fiind date de Cine altul...?

Nathanael, să nu-L desparţi pe Dumnezeu de fericirea ta.

— Nu-i pot fi recunoscător lui „Dumnezeu” pentru că m-a creat, după cum n-aş putea să-i port pică pentru că nu exist, dacă nu aş exista.

Nathanael, nu trebuie să vorbim despre Dumnezeu decât în chip firesc.

Vreau ca, odată ce am admis existența, cea a pământului, a omului şi a mea să mi se pară fireşti, dar mi se tulbură mintea şi sunt uluit de faptul că-mi dau seama de asta.

Am cântat şi cu cântări şi am scris

CÂNTECUL FRUMOASELOR DOVEZI ALE EXISTENȚEI LUI DUMNEZEU

Nathanael, te voi învăța că mişcările poetice cele mai frumoase sunt acelea legate de cele o mie şi una de dovezi ale existenței lui Dumnezeu. Cred că înțelegi că nu-i vorba să le înşir aici şi mai ales că nu-i vorba de o simplă înşiruire; – şi apoi, unele dintre ele ne dovedesc numai existența Sa – or, noi avem nevoie şi de dovada veşniciei Sale.

Da, ştiu prea bine că există argumentul sfântului Anselm.
Şi poveştile despre perfectele Insule Preafericite.
Dar, vai! vai, Nathanael! Nu toată lumea poate să trăiască acolo.
Ştiu şi că există asentimentul majorității oamenilor,
Dar tu crezi în micul număr al celor aleşi.

Există şi proba ce spune că doi şi cu doi fac patru,
Dar, Nathanael, nu toată lumea ştie să socotească.

Mai este şi proba primului impuls,
Dar a existat ceva şi înainte de asta.
Nathanael, ce păcat că n-am fost şi noi acolo.
Am fi văzut cum au fost creați bărbatul şi femeia.
I-am fi văzut mirându-se că nu s-au născut copii;

Am fi văzut cum cedrii Elbrusului sunt obosiți că s-au născut seculari
Şi pe munți brăzdați de ape.

Nathanael, să fi fost acolo pentru a vedea zorile! Ce lene ne-a făcut să nu fim încă treziți la viață? Oare pentru că nu ceruseşi încă să trăieşti? Eu unul sunt sigur că cerusem să fiu trezit la viață... Dar la acea vreme spiritul lui Dumnezeu abia se trezea, după ce dormise în afara timpului, pe ape. Nathanael, dacă aş fi fost acolo, i-aş fi cerul să facă totul şi mai...; să nu-mi răspunzi că atunci nu s-ar fi putut zări nimic.[2]

Există proba cauzelor finale,
Dar nu toți oamenii consideră că scopul justifică mijloacele.

Unii oameni dovedesc existența lui Dumnezeu prin dragostea față de El. Nathanael, iată de ce am numit Dumnezeu tot ceea ce iubesc şi de ce am vrut să iubesc toate lucrurile. Nu te teme că te voi enumera printre ele; oricum, nu aş începe cu tine; alte lucruri mi-au plăcut mai mult decât oamenii şi nu pe ei i-am iubit cel mai mult pe pământul acesta. Nathanael, să nu te înşeli în privința asta: nu bunătatea este lucrul cel mai puternic din mine şi, cred eu, nici cel mai bun; ceea ce prețuiesc eu cel mai mult la oameni nu-i bunătatea. Nathanael, între ei şi Dumnezeu, alege-L pe Dumnezeul tău. Şi eu am ştiut să-l laud pe Dumnezeu şi să-l înalț osanale; cred chiar că uneori am cam exagerat.

---

[2] – Pot foarte bine să concep o lume unde doi şi cu doi nu mai fac patru, spuse Alcide.

— Pe legea mea, le sfidez, zise Menalc.

— Îți place atât de mult să construieşti sisteme? mă întrebă el.

— Nimic nu-mi place mai mult decât să construiesc o etică, i-am răspuns eu; asta îmi mulțumeşte spiritul. Nu există bucurie pe care să o gust şi să nu vreau să o leg de ea.

— Asta o face să fie mai mare?

— Nu, i-am răspuns eu, dar o face să-mi apară îndreptățită.

Adeseori mi-a plăcut ca o doctrină şi chiar ca un sistem de gânduri ordonate să-mi justifice mie însumi faptele săvârşite; dar uneori nu l-am mai putut considera decât ca un adăpost al senzualității mele.

Nathanael, fiecare lucru vine la timpul său; fiecare lucru se naşte dintr-o necesitate şi nu este, am putea spune, decât o necesitate exteriorizată.

Aveam nevoie de un plămân, mi-a spus copacul: atunci, ca să pot respira, seva mea a devenit frunză. Apoi, după ce am respirat, mi-a căzut frunza şi n-am murit din pricina asta. Fructul meu conține în el toate gândurile mele despre viață.

Nathanael, nu-ți fie teamă că abuzez de această formă de apologie, căci nici mie nu-mi place prea mult. Nu vreau să te învăț altă înțelepciune decât cea pe care mi-o dă viața. Căci e foarte greu să gândeşti. Când eram tânăr, mă străduiam să urmăresc până departe consecințele faptelor mele şi nu eram sigur că nu mai păcătuiesc decât dacă nu mai acționam în niciun fel.

Apoi am scris: Mi-a salvat trupul doar otrăvindu-mi iremediabil sufletul. Apoi n-am mai înțeles nimic din ceea ce voisem să spun prin asta.

Nathanael, eu nu mai cred în păcat.

Cred că înțelegi că dreptul la puțină gândire se cumpără cu multă bucurie. Doar omul care gândeşte şi se consideră fericit va putea fi socotit cu adevărat puternic.

Nathanael, nefericirea omului vine din făptul că, întotdeauna, fiecare dintre noi priveşte şi îşi subordonează sieşi tot ceea ce vede.

Fiecare lucru este important în sine, pentru el însuşi, şi nu pentru că este important pentru noi. În ochiul tău să se afle lucrul privit aşa cum este el.

Nathanael, nu mai pot începe niciun vers fără ca numele tău minunat să nu-mi vină în minte din nou.

Nathanael, aş vrea să te fac să renaşti.

Nathanael, înțelegi bine patetismul vorbelor mele? Aş vrea să mă apropii de tine şi mai mult încă.

Şi după cum Elizeu ca să-l readucă la viață s-a întins peste fiul Sulamitei, cu „gura pe gura lui, cu ochii pe ochii lui, cu mâinile pe mâinile lui", tot astfel aş dori ca inima mea puternică şi strălucitoare să-ți învie sufletul aflat încă în întuneric; aş dori să mă întind peste tine cu întreaga mea ființă, cu gura pe gura ta, cu fruntea pe fruntea ta; aş vrea să-ți iau mâinile reci în mâinile mele fierbinți şi sufletul meu să palpite de viață... („Şi trupul copilului se încălzi din nou", scrie la carte...), pentru ca voluptatea să se trezească la viață – *şi apoi să mă părăseşti* – pentru o viață trepidantă şi dezordonată.

Nathanael, îți dau toată căldura sufletului meu – ia-o!

Nathanael, vreau să te învăț ce este fervoarea.

Căci, Nathanael, să nu rămâi lângă ceea ce îți seamănă; *să nu rămâi* niciodată, Nathanael! De îndată ce a început ceva să-ți semene sau de îndată ce ai început să semeni cu ceva, acel lucru nu-ți mai aduce nimic bun. Trebuie să-l părăseşti. Nimic nu-i mai primejdios pentru tine decât propria *ta* familie, decât propria *ta* cameră, decât propriul

tău trecut. Nu lua de la fiecare lucru decât învățătura pe care ți-o poate da; voluptatea care-ți vine din el să-l secătuiască.

Nathanael, îți voi vorbi despre *clipe.* Ai înțeles câtă putere are *prezența* lor? Faptul că nu te-ai gândit destul şi mereu la moarte a făcut să nu cunoşti îndeajuns prețul fiecărei clipe din viața ta. Şi nu înțelegi că fiecare clipă din viață nu ar avea această minunată strălucire dacă nu s-ar proiecta pe fundalul foarte întunecat al morții?

Nu aş mai încerca să fac niciun lucru dacă mi s-ar spune şi dacă mi s-ar dovedi că am tot timpul înaintea mea ca să-l fac. Având timp să fac toate lucrurile, aş începe prin a mă odihni pentru oboseala de a fi vrut să încerc ceva. Dacă n-aş şti că această formă de viață va sfârşi şi că, după ce o voi fi trăit, mă voi odihni căzând într-un somn mai adânc şi mai aducător de uitare decât cel pe care-l aştept în fiecare noapte, aş trăi mereu doar la întâmplare...

Şi mi-am făcut astfel obiceiul de *a separa* fiecare clipă din viață, ca o totalitate de bucurie şi pentru a concentra dintr-odată în ea o întreagă fericire; aşa că nu mă mai recunoşteam nici în cea mai recentă amintire.

Nathanael, e o mare plăcere chiar şi numai în a afirma:

Fructul palmierului se numeşte curmală şi este delicios.

Vinul de palmier se numeşte *lagmy,* este seva de palmier fermentată; arabii se îmbată cu ea, dar mie nu-mi place prea mult. În frumoasele grădini din Uardi, păstorul cabil mi-a oferit o cupă de lagmy.

Azi-dimineață, plimbându-mă pe o alee de la Izvoare, am găsit o ciupercă ciudată.

Înfăşurată într-o teacă albă, arăta ca un fruct de magnolie, roşu-portocaliu, având pe el nişte desene regulate, de culoare cenuşie, parcă făcute de praful sporilor ieşiți dinăuntru. Am desfăcut-o; era plină cu o materie vâscoasă

care forma în centru un fel de miez gelatinos, străveziu; emana un miros greţos.

În jurul ei, alte ciuperci mai deschise arătau ca bureţii întinşi pe trunchiurile copacilor bătrâni.

(Scriam asta înainte de a pleca la Tunis; îţi copiez aici acest pasaj ca să-ţi arăt câtă importanţă căpăta pentru mine fiecare lucru, de îndată ce îl priveam.)

Honfleur (pe stradă)

Şi uneori mi se părea că oamenii din jurul meu nu se agitau decât pentru a spori în mine simţământul vieţii personale.

Ieri eram aici; azi sunt acolo;
Doamne! cât de puţin îmi pasă de toţi cei
Care spun, spun şi iar spun:
Ieri eram aici; azi sunt dincolo...

Am cunoscut zile în care era de ajuns să repet că doi şi cu doi fac patru pentru a mă simţi cuprins de *un fel* de beatitudine – şi chiar şi numai vederea pumnului *meu* pe masă...

după cum au existat şi altele în care toate acestea îmi erau indiferente.

CARTEA A TREIA

Villa Borghese

În acest bazin... (penumbră)... fiecare picătură, fiecare rază, fiecare fiinţă ar muri cu voluptate. Voluptate! Aş vrea să repet acest cuvânt la nesfârşit; aş dori ca el să fie sinonim cu acela de *a-ţi fi bine* şi chiar, pur şi simplu, cu acela de *a fi.*

Nu izbutim să înțelegem că Dumnezeu nu a creat lumea numai în acest scop decât spunându-ne... etc.

Există un loc răcoros minunat, unde farmecul somnului este atât de mare, încât ți se pare că până atunci ți-a fost necunoscut.

Şi acolo, fructele delicioase ale pământului aşteptau să ni se facă foame de ele.

Adriatica (ora 3 dimineața)

Cântecul marinarilor de la parâme mă supără.

Oh! pământ atât de bătrân şi, totodată, atât de tânăr, dacă ai cunoaşte gustul amar şi, totodată, dulce, gustul minunat pe care îl are atât de scurta viață a omului!

Dacă ai şti, eternă idee a aparenței, cât de mare valoare dă clipei apropiata aşteptare a morții!

O, primăvară! fragilele flori ale plantelor ce nu trăiesc decât un an sunt mai grăbite să înflorească. Omul nu are în viața lui decât o primăvară şi amintirea unei bucurii nu înseamnă o nouă apropiere de fericire.

Colina Fiesole

Frumoasă Florența, oraş plin de gravitate, de lux şi de flori; mai cu seamă de seriozitate; sămânță de mirt şi cunună de „laur zvelt".

Colina Vincigliata. Acolo am văzut pentru prima oară cum pier norii, desfăcându-se şi dispărând în azur; m-am mirat mult, căci nu crezusem că ei s-ar putea resorbi astfel în cer, socotind că nu pot decât să se îngroaşe şi să dăinuiască până la căderea ploii. Dar nu-i aşa; i-am văzut cum dispar unul câte unul; în urma lor rămânea doar azurul. Era o moarte minunată; o pieire în înaltul cerului.

Roma, Monte Pincio

Bucuria pe care am simțit-o în acea zi semăna cu iubirea - dar nu era iubire - sau, cel puțin, nu era iubirea despre care vorbesc şi pe care o caută oamenii. Şi nu era nici sentimentul pe care ți-l dă frumusețea. El nu venea de la o femeie; şi nu venea nici din gândurile mele. Mă vei înțelege dacă îți voi spune că nu era decât simpla exaltare pricinuită de LUMINĂ?

Mă aflam în această grădină; nu vedeam soarele; dar aerul strălucea cuprins de o lumină difuză, ca şi cum azurul cerului ar fi devenit lichid şi ar fi început să curgă în ploaie. Da, erau cu adevărat valuri de lumină, puhoaie de lumină; pe muşchi lumina arunca scântei ce semănau cu picăturile ele ploaie. Părea că pe aleea cea mare curgea lumină şi că valurile de spumă aurie rămâneau pe vârful ramurilor, printre şiroaiele de raze.

Napoli; prăvălioara frizerului aşezată cu fața spre mare şi soare. Cheiuri înfierbântate de soare; storuri pe care le ridici ca să poți intra. Te laşi în voia lucrurilor. Oare va ține mult? Linişte. Picături de sudoare pe tâmple. Frisonul pricinuit de spuma de săpun de pe obraji. Şi frizerul care, făcându-şi ultimele retuşuri, continuă să mă radă cu un brici mai fin decât cel de dinainte şi ajutându-se, de data asta, cu un mic burete îmbibat în apă călduță ce înmoaie pielea. După asta, cu un lichid plăcut şi parfumat, îmi înlătură senzația de arsură pe care mi-o lăsase briciul. Apoi, cu o pomadă îmi calmează şi mai mult pielea. Şi, ca să nu mă mişc încă din loc, îl pun să mă tundă.

Amalfi (noaptea)

Există aşteptări nocturne

ale unei iubiri necunoscute încă.

O cămăruță deasupra mării; m-a trezit prea-puternica lumină a lunii, a lunii de deasupra mării.

Când m-am apropiat de fereastră, am crezut că veniseră zorile şi că voi vedea răsăritul soarelui... Dar nu era aşa... Era LUNA, plină şi desăvârşită, blândă, blândă, blândă, ca pentru a o primi pe Elena în *Cel de-al doilea Faust.* Mare pustie. Sat mort, un câine urlă în noapte... Zdrențe la ferestre. Nu-i loc pentru om. E greu de înțeles cum se va trezi totul la viață. Jalnicul urlet al câinelui. Nu se va mai face ziuă. Neputința de a dormi. Oare ce vei face... (asta sau altceva):

vei ieşi în grădina pustie?

vei coborî pe plajă ca să te scalzi?

te vei duce să culegi portocale care sub lumina lunii par cenuşii?

vei domoli jalea câinelui cu o mângâiere?

(De-atâtea ori am simțit că natura cere de la mine un gest şi n-am ştiut ce anume să fac.)

Să aştept somnul ce nu va veni...

Un copil m-a urmat în această grădină înconjurată de ziduri, agățându-se de creanga ce atingea scara. Scara ducea la nişte terase ce se aflau de-a lungul grădinii; părea că nu se poate intra în ea.

O, chip micuț pe care l-am mângâiat sub frunziş! Niciodată nu va exista atâta umbră, încât să-şi poată acoperi strălucirea, iar umbra buclelor pe carnea ta pare mereu tot mai întunecată.

Voi coborî în grădină, agățându-mă de liane şi de crengi, şi voi plânge de iubire sub boschetele mai pline de cântec decât o colivie – până când se va lăsa seara şi va veni noaptea care va polei cu aur şi apoi va adânci tainica apă a fântânilor.

Şi trupurile delicate unite sub ramuri.
I-am atins uşor cu degetul pielea sidefie.
Îi vedeam picioarele fine
Aşezate fără zgomot pe nisip.

Siracusa

Barca aceea cu fund plat; cer jos care cobora, uneori, până la noi într-o ploaie călduță; mirosul de mâl al plantelor de apă, foşnetul tulpinilor.

Adâncimea apei ascunde îmbelşugatul şuvoi ce țâşneşte din izvorul albastru, Niciun zgomot; în această câmpie solitară, în acest bazin natural, pare că apa a izvorât dintre papirusuri.

Tunis

În întregul azur, doar albul unei pânze de corabie şi verdele umbrei sale în apă.

Noaptea. Inele ce strălucesc în întuneric.

Clar de lună sub care rătăceşti. Alte gânduri decât cele din timpul zilei.

Nefast clar de lună în pustiu. Demonii ce dau târcoale cimitirelor. Cu picioarele goale pe dalele albastre.

Malta

Extraordinara beție a amurgurilor de vară în piețe, când e încă lumină şi când, totuşi, nu mai sunt umbre. O stare de exaltare foarte specială.

Nathanael, îți voi vorbi despre cele mai frumoase grădini pe care le-am văzut:

La Florența, se vindeau trandafiri: în unele zile, tot orașul era plin de parfumul lor. În fiecare scară mă plimbam la Cascine, iar duminica mă duceam în grădinile fără flori de la Boboli.

La Sevilla, în apropiere de Giralda, se află o curte veche de moschee; în ea cresc ici și colo, așezați simetric, câțiva portocali; restul curții e pietruit; în zilele cu mult soare, locurile umbrite sunt foarte puține; e o curte pătrată înconjurată de ziduri; e foarte frumoasă; nu-ți pot explica de ce.

În afara orașului, într-o uriașă grădină închisă cu garduri, cresc o mulțime de arbori caracteristici țărilor calde; n-am intrat în ea, dar m-am uitat prin gard; am văzut câteva bibilici alergând și mi-am spus că în această grădină trebuie să fie multe animale domestice.

Ce să-ți spun despre Alcazar? E o grădină ce seamănă de minune cu una persană; acum, că îți vorbesc despre ea, mi se pare că o prefer tuturor celorlalte. Recitindu-l pe Hafiz, mă gândesc la ea:

Adu-mi vin
Să-mi pătez cu el haina,
Căci mă clatin pe picioare de atâta dragoste
Și sunt numit înțelept.

Pe alei întâlnești tot felul de fântâni arteziene; aleile sunt acoperite cu dale de marmură și mărginite de mirți și de chiparoși. De o parte și de cealaltă se află bazinele de marmură în care se scăldau amantele regelui. Nu vezi decât trandafiri, narcise și flori de leandru. În fundul grădinii se află un copac uriaș pe care ți-l poți imagina ca pe un bulb prins cu un ac. Lângă palat, niște bazine de prost gust îmi amintesc de cele din curțile Reședinței din Munchen, unde poți vedea câteva statui făcute, în întregime, din scoici.

Într-o primăvară, m-am dus să mănânc înghețată în grădinile regale din Munchen; am stat lângă o fanfară militară care cânta cu înverşunare. Un public lipsit de eleganță, dar meloman. Seara era ca vrăjită de trilurile patetice ale privighetorilor. Cântecul lor îmi înmuia sufletul precum o poezie germană. Omul nu poate depăşi o anumită intensitate a bucuriilor decât cu greu şi nu fără lacrimi. Frumusețile acestor grădini mă făceau să mă gândesc, aproape cu durere, că în acel moment aş fi putut fi, la fel de bine, altundeva. În acea vară am învățat să mă bucur, în chip deosebit, de *temperaturi.* Pleoapele sunt foarte apte pentru aşa ceva. Îmi aduc aminte de o noapte petrecută în tren, în fața ferestrei deschise, preocupat doar de gândul de a gusta atingerea suflului de aer răcoros ce venea de afară; închideam ochii nu ca să dorm, ci pentru *asta.* În timpul zilei, căldura fusese înăbuşitoare şi seara, deşi era cald încă, aerul le părea pleoapelor mele fierbinți răcoros şi curat.

La Granada, terasele grădinilor de la Generaliffe, plantate cu leandri roz, nu erau încă înflorite; nici cele de la Campo Santo din Pisa; şi nici grădina micii mănăstiri San Marco, pe care aş fi dorit să o văd plină de trandafiri. În schimb, la Roma, am văzut Monte Pincio în cel mai frumos anotimp. În după-amiezele înăbuşitoare, oamenii veneau aici să se răcorească. Locuind în apropiere, mă plimbam prin aceste locuri în fiecare zi. Eram bolnav şi nu mă puteam gândi la nimic. Natura îmi pătrundea în întreaga ființă; dată fiind starea mea nervoasă, uneori nu mai ştiam unde mi se sfârşeşte trupul. Parcă se prelungea în afară; sau, uneori, îl simțeam, cu voluptate, cum devine poros precum zahărul; mă topeam. De pe banca de piatră pe care stăteam nu se mai vedea Roma, care îmi dădea o senzație de extenuare; se vedeau însă bine grădinile Borghese, ale căror terase inferioare aşezau la nivelul picioarelor mele vârfurile oarecum îndepărtate ale celor mai înalți pini. O, terase!

Terase de unde spațiul şi-a luat zborul! O, navigație aeriană!...

Aş fi vrut să hoinăresc noaptea prin grădinile Farnese; dar intrarea aici este interzisă. Pe aceste ruine ascunse creşte o vegetație minunată.

La Napoli, grădinile aflate la mică înălțime se întind de-a lungul mării precum un chei şi lasă soarele să pătrundă prin ele;

La Nîmes poți vedea fântâna plină de ape limpezi, canalizate;

La Montpellier, Grădina Botanică. Îmi amintesc că, într-o seară, întocmai ca în grădinile lui Akademos, m-am aşezat împreună cu Ambroise pe un mormânt vechi înconjurat de chiparoşi şi am stat de vorbă, pe îndelete, mestecând petale de trandafir.

Într-o noapte, am văzut din Peyrou marea îndepărtată, argintată de razele lunii; lângă noi se auzea zgomotul cascadelor de la castelul de apă al oraşului; câteva lebede cu penele negre şi albe înotau în apa liniştită a bazinului.

La Malta, în grădinile rezidențiale, am venit să citesc; la Civitavecchia exista o pădurice de lămâi; era numită „il Boschetto"; ne-a plăcut să stăm aici; şi am muşcat din lămâile coapte care, la început, par de o acreală de nesuportat, dar care apoi îți lasă în gură o aromă răcoritoare. Am muscat din lămâi şi la Siracusa, în crudele Latomi.

În parcul din Haga poți vedea plimbându-se câțiva cerbi care nu par deloc sălbatici.

Din grădina de la Avranches se vede Mont-Saint-Michel; seara, nisipurile îndepărtate par cuprinse de flăcări. Unele oraşe foarte mici au grădini fermecătoare; uiți oraşul; îi uiți numele; doreşti să-i revezi grădina, dar nu mai ştii unde să te întorci.

Visez la grădinile din Mosul; am auzit că sunt pline de trandafiri. Omar le-a cântat pe cele din Naşpur, iar Hafiz pe cele din Şiraz; nu vom vedea niciodată grădinile din Naşpur.

La Biskra am fost în grădinile Uardi. Copiii duc aici caprele la păscut.

În Tunis, singura grădină e cimitirul. În Alger, în grădina experimentală (aici se află palmieri de toate speciile), am mâncat fructe pe care nu le văzusem niciodată până atunci. Dar despre Blidah, Nathanael, ce-aş putea să-ți spun?

Ah! Sahel, cu iarba ta ademenitoare! Şi cu florile tale de portocal! Şi cu umbrele tale! Cât de suave sunt miresmele grădinilor tale! Blidah! Blidah! micuță floare de trandafir! La începutul iernii îmi erai încă necunoscut. Pădurea ta sfântă nu avea atunci decât frunzele care nu se reînnoiesc primăvara; iar glicinele şi lianele tale semănau cu nişte vițe uscate, bune de pus pe foc. Zăpada coborâtă din munți se apropia; nu mă puteam încălzi în camera mea şi încă şi mai puțin în grădinile tale ploioase. Citeam *Doctrina Ştiinței* de Fichte şi simțeam că devin din nou credincios. Eram calm; îmi spuneam că trebuie să mă împac cu tristețea mea şi încercam să fac din asta o virtute. Acum, peste toate astea, mi-am scuturat praful de pe sandale; cine ştie unde l-a dus vântul? Praful deşertului pe unde am tot umblat asemenea profeților. Piatră prea aridă, fărâmată; mi-a ars tălpile picioarelor (căci soarele o înfierbântase). Aş vrea ca picioarele să mi se odihnească în iarba Sahelului! Şi toate cuvintele noastre să fie cuvinte de iubire!

Blidah! Blidah! Floare a Sahelului! Micuță floare de trandafir! Te-am văzut caldă şi înmiresmată, plină de frunze şi de flori. Zăpada iernii se topise. În al tău sfânt Ward strălucea, mistic, moscheea ta albă, iar liana se apleca sub povara florilor. Un măslin se ascundea sub ghirlandele cu care îl acoperea o glicină. Aerul suav îmi aducea în nări parfumul pe care îl răspândeau florile de portocali; până şi

firavii mandarini înmiresmau atmosfera. Din vârful crengilor lor înalte, eucalipții eliberați lăsau să le cadă vechea scoarță; platoşă uzată, ea atârna ca o haină pe care soarele o face nefolositoare şi ca vechea mea morală bună doar pentru iarnă.

Blidah

În această dimineață de vară timpurie, uriaşele tulpini de mărar de pe drumul pe care îl urmam în Sahel (strălucirea florilor lor de aur verzui, sub lumina aurie sau sub frunzele azurii ale eucalipților nemişcați) erau de o frumusețe neasemuită.

Şi eucalipții mirați sau nelinişтiți.

Participarea fiecărui lucru la natură; neputința de a ieşi din ea. Legi fizice atotcuprinzătoare. Un tren pornind în noapte; dimineața se acoperă de rouă.

Pe punte

Geam rotund al cabinei mele, hublou închis, în câte nopți nu te-am privit, stând în culcuşul meu şi zicându-mi: Când acest ochi de geam se va înălbi, înseamnă că au venit zorile; atunci mă voi scula şi mă voi scutura de starea de rău pe care o simt acum; zorile vor spăla marea; şi noi vom ajunge pe pământ necunoscut. Dar au venit zorile fără ca marea să se liniştească; pământul era încă departe şi gândurile inele se clătinau pe fața mişcătoare a apelor.

Răul de mare de care îşi aminteşte tot trupul meu. Oare îmi voi păstra vreun gând legat de această apă mişcătoare? mă întrebam în sinea mea. Valuri, oare nu voi vedea decât cum apa se împrăştie când suflă vântul de seară? Îmi semăn iubirea pe val; gândurile, pe stearpa câmpie a valurilor.

Iubirea mea se scufundă în valurile care se succed unele după altele, asemănându-se. Se duc şi ochiul nu le mai recunoaşte. – Mare informă şi mereu agitată; departe de oameni, valurile tale amuțesc; nimic nu stă în calea curgerii lor; dar nimeni nu le poate auzi tăcerea. Se ridică chiar şi atunci când întâlnesc în cale cea mai mică barcă şi vuietul lor ne face să credem că s-a dezlănțuit furtuna. Valurile mari înaintează şi se succed fără niciun zgomot. Ele urmează unele după altele şi fiecare val ridică, la rândul său, aceleaşi picături de apă, aproape fără să le mişte din loc. Doar forma lor e mişcătoare; apa le părăseşte şi nu merge cu ele mai departe niciodată. O formă nu îmbracă una şi aceeaşi ființă decât pentru câteva clipe; ea se continuă prin fiecare ființă şi apoi o părăseşte. Suflet al meu, nu te lega de niciun gând! Aruncă fiecare gând în vântul din larg care ți-1 va lua cu el; nu-l vei duce niciodată până la ceruri.

Continua mişcare a valurilor; din pricina voastră, gândurile mele sunt atât de schimbătoare! Pe val nu vei putea clădi nimic. El fuge de sub orice greutate.

După toate aceste descurajante derive şi rătăciri, voi ajunge oare într-un port liniştit? Aici, ființa mea, găsindu-şi în sfârşit odihna, va putea privi marea de pe un dig puternic, stând lângă farul rotitor.

CARTEA A PATRA

I

Într-o grădină – pe colina din Florența
(cea care se află față în față cu Fiesole) –
unde ne-am adunat cu toții în acea seară.

Angair, Ydier, Tityr, spuse Menalc (şi eu ţi-o spun acum în numele meu, Nathanael), voi nu vă daţi seama de pasiunea care mi-a mistuit tinereţea. Goana timpului mă umplea de mânie. Necesitatea de a opta pentru ceva anume mi s-a părut întotdeauna ceva de nesuportat; acţiunea de a opta pentru ceva nu-mi apărea atât ca o alegere, ci mai mult ca o respingere a ceea ce rămânea neales. Înţelegeam şi mă speria micimea orelor şi faptul că timpul nu are decât o singură dimensiune; era o linie pe care aş fi dorit-o largă căci, alergând în lungul ei, dorinţele mele se izbeau unele de altele. Nu puteam face decât *asta* sau *altceva.* Faptul de a face ceva anume mă umplea curând de păreri de rău şi, adeseori, rămâneam, fără să mai îndrăznesc să mă apuc de nimic, pierdut şi cu braţele mereu deschise, de teamă că, dacă le-aş apropia pentru a lua ceva, n-aş apuca decât *un singur* lucru. Greşeala vieţii mele a fost aceea de a nu fi putut continua mult timp niciun studiu, nefiind în stare să mă hotărăsc să renunţ la toate celelalte. Plătit cu acest preţ, orice lucru îmi apărea prea scump şi raţionamentele nu izbuteau să pună capăt tristeţii mele. Era ca şi cum ai fi intrat într-un târg plin de obiecte atrăgătoare, neavând (din a cui pricină?) decât o foarte mică sumă de bani. Ca s-o cheltuieşti, trebuie să alegi. Şi a alege înseamnă a renunţa pentru totdeauna, pe veşnicie, la tot restul. Iar numărul mare de lucruri ce constituiau acest rest era preferabil oricărui lucru unic.

De altfel, de aici îmi vine şi o parte din aversiunea pe care o simt faţă de orice *posesiune* de pe pământ. Este teama că nu voi mai poseda decât acel lucru.

Bunuri, provizii, descoperiri de tot felul! De ce nu vă dăruiţi la nesfârşit? Ştiu că bunurile de pe acest pământ se termină (deşi ele pot fi înlocuite la nesfârşit) şi că potirul pe care l-am golit rămâne gol pentru tine, frate al meu (cu toate că izvorul se află în apropiere). Dar voi! voi, idei imateriale!

forme de viață de nedeținut, ştiințe şi cunoaşteri ale lui Dumnezeu, cupe de adevăruri, cupe ce nu seacă niciodată, de ce să vă precupețiți curgerea spre buzele noastre însetate, când toată setea noastră nu e de ajuns ca să vă secătuiască şi când apa voastră, mereu proaspătă, poate să ude orice gură ce se întinde spre ea? – Am înțeles acum că toate picăturile de apă din acest mare izvor divin sunt la fel de valoroase, că până şi cea mai mică picătură poate să ne îmbete şi că ea ni-l dezvăluie pe Dumnezeu în plenitudinea şi în totalitatea sa. Dar, în acea vreme, ce nu-şi dorea nebunia mea? Invidiam orice formă de viață şi aş fi vrut să fac eu însumi tot ceea ce vedeam că *face* altul; nu să fi făcut, ci să fac – ascultă bine –, căci nu mă temeam nici de oboseală şi nici de suferință, pe care le consideram ca participând la viață. Timp de trei săptămâni am fost gelos pe Parmenide pentru că învăța limba turcă; peste două luni pe Theodosie, care descoperea astronomia. Nevrând să-i impun nicio limită, mi-am făurit cel mai vag şi mai nesigur chip cu putință.

— Povesteşte-ne viața ta, Menalc, spuse Alcide; – şi Menalc reluă:

— La optsprezece ani, când mi-am terminat primele studii, cu mintea obosită de muncă, cu sufletul liber şi lâncezind din această pricină, cu trupul sătul de constrângeri, am plecat pe drumuri fără nicio țintă, consumându-mi febra vagabondă. Am cunoscut tot ceea ce ştiți: primăvara, mirosul pământului, felul cum înfloresc ierburile pe câmp, cețurile dimineții deasupra râurilor şi aburii ce se ridică seara peste câmp. Am străbătut oraşe şi n-am vrut să mă opresc niciunde. Ferice de cel ce nu se leagă de nimic pe acest pământ şi care-şi plimbă fervoarea eternă străbătând ceea ce este în neîntreruptă mişcare. Uram căminul, familia şi toate locurile în care omul crede că-şi poate găsi odihna; şi afecțiunile continue, şi fidelitățile

în iubire, şi ataşamentul faţă de idei – adică tot ce compromite libertatea; îmi spuneam că fiecare lucru nou trebuie să ne găsească într-o stare de totală disponibilitate.

Unele cărţi îmi arătaseră că orice libertate este provizorie şi că ea nu înseamnă altceva decât libertatea de a-ţi alege sclavia, sau cel puţin obiectul devoţiunii tale, întocmai ca sămânţa scaieţilor care zboară şi tot zboară, căutând pământul roditor în care să-şi implânte rădăcinile – căci ea nu rodeşte decât când s-a fixat şi e în nemişcare. Dar, după ce am învăţat la şcoală că oamenii nu sunt conduşi de raţionamente şi că fiecărui raţionament i se poate opune unul contrariu, ce rămâne doar să fie găsit, mi-am petrecut vremea căutându-l, uneori, în timpul drumurilor lungi.

Trăiam într-o continuă şi minunată aşteptare a nu ştiu cărui viitor. M-am deprins ca setea mea de a mă bucura de ceva, născută înaintea oricărei voluptăţi, să fie urmată pe dată de bucuria împlinirii, întocmai ca întrebările de dinaintea răspunsurilor aşteptate. Fericirea mea venea din faptul că fiecare izvor trezea în mine o anumită sete şi că, în deşertul lipsit de apă, unde setea nu poate fi potolită, îi preferam fervoarea febrei care mă cuprindea sub soarele fierbinte. Iar seara dădeam peste oaze minunate, ce-mi păreau şi mai răcoroase, căci le dorisem toată ziua. Pe întinderea nisipoasă, copleşită sub soare şi asemenea unui somn uriaş – dar căldura era atât de mare chiar şi în vibraţia aerului – am simţit cum viaţa palpită încă neputând să adoarmă, cum tremură de slăbiciune la orizont şi cum se dilată de iubire la picioarele mele.

În fiecare zi, din oră în oră, nu mai căutam nimic altceva decât să pătrund tot mai simplu în natură. Aveam preţiosul dar de a nu fi prea mult preocupat de mine însumi. Amintirea trecutului nu avea asupra mea decât puterea de a da unitate vieţii mele; era precum firul misterios ce-l lega pe Tezeu de iubirea lui trecută, dar care nu-l împiedica să

străbată cele mai noi locuri. Dar şi acest fir trebuia rupt... Minunate palingeneze! În drumurile mele de dimineaţă, savuram adeseori simţământul unei flinte noi, tandreţea percepţiei mele. – „Dar al poetului, exclamam eu, tu eşti darul veşnicelor întâlniri” – şi primeam din toate părţile. Sufletul meu era ca un han aflat la răscruce de drumuri şi mereu deschis; cine voia să intre în el intra. Am devenit ductil, înţelegător, disponibil prin toate simţurile melc, atent, un ascultător atât de bun, încât ajunsesem să nu mai am nici *un* gând personal; captam orice emoţie îmi ieşea în cale, iar reacţia mea era atât de slabă, încât nu mai consideram nimic îndeajuns de rău ca să mă facă să protestez în faţa a ceva. De altfel, am observat curând cât de puţină ură faţă de urât intra în dragostea mea faţă de frumos.

Uram oboseala, despre care ştiam că este constituită din plictis, şi pretindeam că trebuie să ne bazăm pe diversitatea lucrurilor. Mă odihneam oriunde. Am dormit pe ogoare. Am dormit pe câmpia deschisă. Am văzut cum freamătă zorii zilei printre snopii mari de grâu; şi cum ciorile se trezesc în făget. Dimineaţa mă spălam în iarbă şi soarele, când răsărea, îmi usca hainele umede. Nu cred că ogorul a fost vreodată mai frumos decât în acea zi când, în cântecele ţăranilor, bogatele recolte erau duse acasă în căruţe încărcate, trase din greu de boi!

A existat o vreme când bucuria mea era atât de mare, încât simţeam nevoia să o comunic şi altuia, arătându-i ce anume o făcea să trăiască în mine.

Seara, trecând prin sate necunoscute, priveam cum oamenii, plecaţi de acasă în timpul zilei, se adună din nou la căminul lor. Tatăl se întorcea obosit de la muncă; copiii veneau de la şcoală. Uşa casei se întredeschidea pentru o clipă, lăsându-te să simţi atmosfera primitoare, plină de lumină, de căldură şi de râsete; apoi uşa se închidea din

nou peste noapte, înăuntru nu mai putea pătrunde niciunul dintre lucrurile rătăcitoare, nici vântul care tremura afară. O, familii, cât de mult vă urăsc! Cămine închise! Porți închise! Geloasă posesiune a fericirii. – Uneori, acoperit de întunericul nopții, m-am aplecat spre câte o fereastră ca să văd pe îndelete obiceiurile casei. Tatăl stătea pe un scaun lângă lampă; mama cosea; locul bunicilor era gol; un copil aşezat lângă tatăl lui îşi făcea lecțiile; – şi inima mea s-a umplut de dorința de a-1 lua cu mine pe drumuri.

A doua zi l-am văzut din nou, în timp ce ieşea de la şcoală; peste încă o zi i-am vorbit; după patru zile a părăsit totul ca să mă urmeze. L-am făcut să vadă splendoarea câmpiei; a înțeles că îi era deschisă. I-am învățat sufletul să vagabondeze, să se bucure – şi apoi să se desprindă chiar şi de mine; l-am învățat să-şi cunoască singurătatea.

Singur fiind, gustam violenta bucurie a orgoliului, îmi plăcea să mă scol înainte de ivirea zorilor; chemam soarele deasupra colibelor; cântecul ciocârliei era plăcerea mea, iar în zori de zi mă spălam cu stropi de rouă. Eram de o frugalitate excesivă, mâncând atât de puțin, încât mintea mea era eliberată de gândul ăsta şi orice senzație devenea pentru mine un fel de beție. De atunci am băut multe vinuri, dar niciunul nu mi-a pricinuit, o ştiu prea bine, amețeala pe care ți-o dă starea de nemâncare când, dimineața devreme, înainte ca răsăritul soarelui să mă găsească treaz în culcuşul din căpița de fân, simțeam cum tremură câmpia.

Pâinea pe care o luam cu mine o păstram întreagă până când simțeam că leşin; atunci mi se părea că natura e mai puțin ciudată şi că pătrunde mai bine în mine; era un aflux din afară; îi primeam prezența prin toate simțurile mele deschise spre ea; totul în mine lua parte la ea.

Sufletul mi se umplea de un lirism pe care singurătatea mea îl sporea şi care, spre seară, sfârşea prin a mă obosi. Mă susținea doar orgoliul, dar, în acele clipe, îl regretam pe

Hilaire, care, cu un an înainte, îmi mai domolise această trăsătură prea sălbatică a firii inele. Seara, stăteam de vorbă cu el. Era el însuşi poet; înţelegea toate armoniile. Fiecare lucru din natură era pentru noi un fel de limbaj deschis, în care îi puteai citi cauza; astfel, am învăţat să recunoaştem gâzele după zbor, păsările după cânt şi frumuseţea femeilor după urmele lăsate de paşii lor pe nisip. Şi el era mistuit de o mare sete de aventuri; puterea îl făcea să fie îndrăzneţ. Dar niciodată vreo glorie nu va preţui cât tine, adolescenţă a inimilor noastre! Aspiram totul cu frenezie, dar zadarnic încercam să ne istovim dorinţele; fiecare gând al nostru era plin de fervoare; faptul de a simţi avea în el, pentru noi, un anume gust ciudat. Ne foloseam splendidele tinereţi aşteptând frumosul viitor şi drumul ce ducea într-acolo nu ni se părea niciodată îndeajuns de nesfârşit; mergeam pe el cu paşi mari, muşcând din florile arbuştilor de pe margini care ne umpleau gura cu un gust de miere şi cu o delicioasă amărăciune.

Uneori, trecând din nou prin Paris, regăseam pentru câteva zile sau pentru câteva ore apartamentul în care îmi petrecusem studioasa copilărie; aici domnea liniştea; prin grija unei femei, mobilele erau acoperite cu cearşafuri. Ţinând în mână o lampă, treceam din cameră în cameră, fără să deschid obloanele ce stăteau închise de câţiva ani şi fără să ridic perdelele îmbibate de camfor. Aerul era greu, saturat de mirosuri. Doar camera mea continua să fie gata de locuit. În biblioteca aceea, care era cea mai întunecată şi mai liniştită încăpere, cărţile de pe rafturi şi de pe mese erau aşa cum le aşezasem; uneori deschideam câte una şi, în faţa lămpii aprinse, deşi eram în plină zi, eram fericit să uit de timp; alteori, deschizând pianul cel mare, căutam în memorie ritmul unor vechi arii; dar nu mi le aminteam decât foarte vag şi, ca să nu mă întristez din această pricină, renunţam. A doua zi, mă aflam din nou departe de Paris.

Inima mea iubitoare se răspândea ca un fluid în toate părțile; nicio bucurie nu mi se părea că îmi aparține doar mie însumi; invitam pe oricine să ia parte la ea şi, când mă bucuram de unul singur, o făceam doar din orgoliu.

Unii oameni m-au acuzat de egoism; eu i-am acuzat de prostie. Aveam pretenția că nu iubesc pe nimeni anume, bărbat sau femeie, ci prietenia, afecțiunea sau dragostea. Nu voiam ca, dăruindu-mi iubirea cuiva anume, să-l lipsesc pe un altul de ea, aşa că nu făceam decât să o împrumut. După cum nu voiam nici să pun stăpânire pe trupul sau pe inima altcuiva; nomad aici, ca şi în natură, nu mă opream nicăieri. Orice preferință mi se părea o nedreptate; vrând să rămân al tuturor, nu mă dăruiam nimănui.

Amintirea fiecărui oraş era legată în mintea mea de amintirea unui desfrâu. La Veneția, am luat parte la mascarade; barca în care am gustat iubirea era însoțită de câțiva indivizi ce cântau din gură şi din flaut, dând un adevărat concert. În urma noastră veneau alte bărci pline de femei tinere şi de bărbați. Mergeam spre Lido ca să aşteptăm zorile; dar, când a răsărit soarele, dormeam obosiți, iar muzica încetase. Îmi plăcea până şi oboseala pe care o lasă în urma lor aceste bucurii false, ca şi amețeala de la trezire, stări ce ne fac să le simțim veştede şi trecute. În alte porturi, mi-a plăcut să hoinăresc împreună cu marinarii de pe vapoare; coboram pe străduțele prost luminate; dar mă dojeneam pentru dorința mea de experiență, unica mea ispită; şi, lăsându-i pe marinari prin taverne, mă întorceam în portul liniştit, unde sfatul tăcut al nopților păstra amintirea acelor străduțe a căror rumoare, ciudată şi patetică, ajungea până la mine, străbătându-mi extazul. Îmi plăceau mai mult comorile câmpiilor.

Totuşi, la douăzeci şi cinci de ani, deşi nu mă săturasem încă de călătorii, tulburat de foarte marele orgoliu pe care această viață nomadă îl făcuse să crească, am înțeles sau

m-am convins pe mine însumi că, în sfârşit, eram pregătit pentru o nouă formă de viată.

De ce, îi întrebam eu, îmi spuneți să mai pornesc la drum? Ştiu prea bine că pe marginea tuturor drumurilor au înflorit flori noi; dar acum ele vă aşteaptă pe voi. Albinele nu adună nectarul decât o vreme, apoi devin vistiernice. M-am întors în apartamentul meu rămas în părăsire. Am ridicat cearşafurile de pe mobile; am deschis ferestrele; şi, profitând de economiile pe care, fără să vreau, le făcusem în viața mea hoinară, m-am înconjurat de toate obiectele prețioase sau delicate pe care mi le-am putut procura, de tot felul de vase, de cărți rare şi, mai ales, de tablouri pe care, datorită cunoştințelor mele de pictură, mi le procuram la prețuri foarte scăzute. Timp de cincisprezece ani am strâns ca un avar; m-am îmbogățit cât am putut; m-am instruit; am învățat să cânt la diferite instrumente; fiecare oră din fiecare zi era consacrată unui studiu folositor; m-am ocupat mai ales de istorie şi de biologie. Am cunoscut diferitele literaturi. Am adunat prieteniile pe care sufletul meu mare şi legitima mea noblețe mi-au îngăduit să nu le fur de la alții; au fost pentru mine cel mai prețios lucru din lume şi totuşi nici chiar de ele nu m-am legat în vreun fel.

La cincizeci de ani, venind momentul potrivit, am vândut totul şi, cum gustul meu sigur şi calitatea mea de cunoscător făcuseră ca obiectele pe care le posedam să-şi fi sporit valoarea, am realizat în două zile o mare avere. Mi-am plasat întreaga avere astfel încât să pot dispune de ea oricând. Am vândut absolut totul, nevrând să păstrez, pe acest pământ, nimic *personal;* nici cea mai mică amintire de altădată.

Adresându-mă lui Myrtil, care mă însoțea în peregrinările mele pe câmpie, îi spuneam: „Dacă ai şti să i te dăruieşti cu totul, această dimineață fermecătoare, ceața şi lumina,

răcoarea, vibrația ființei tale te-ar face să simți şi mai multe plăceri. Tu crezi că eşti aici, dar cea mai bună parte a ființei tale este inaccesibilă; soția şi copiii, ca şi cărțile şi studiul tău sunt stăpâni pe ea şi ți-o îndepărtează de Dumnezeu.

Crezi că, în clipa asta, eşti în stare să guşti senzația puternică, completă, imediată pe care ți-o dă viața – fără să uiți de ceea ce nu este ea? Obiceiul de a gândi te împiedică să o faci; trăieşti în trecut sau în viitor şi nu percepi nimic în chip spontan. Myrtil, noi nu suntem nimic în afara prezentului şi a clipei de față; tot trecutul moare înainte ca vreun lucru ce tine de viitor să se fi născut. Clipe! Myrtil, cred că vei înțelege câtă putere are *prezența* lor! Fiecare clipă din viață este de neînlocuit: învață ca din când în când să te concentrezi numai asupra ei. Myrtil, dacă ai vrea şi ai şti, în această clipă te-ai putea afla în fața lui Dumnezeu, singur pe pământ, fără soție şi fără copii. Dar tu îți aminteşti de ei şi duci cu tine, ca şi cum ți-ar fi frică să nu-l pierzi, întregul tău trecut, cu toate iubirile şi preocupările de pe pământ. Pe mine unul, întreaga mea iubire mă aşteaptă în fiecare clipă, gata pentru o nouă surpriză. O cunosc mereu şi nu o recunosc niciodată. Myrtil, nici nu bănuieşti toate formele pe care le ia Dumnezeu; privând prea mult spre una şi îndrăgostindu-te de ea, devii orb. Fixitatea adorației tale mă mâhneşte; aş fi vrut ca ea să fie mai difuză. În spatele tuturor porților tale închise se află Dumnezeu. Toate formele pe care le ia Dumnezeu sunt vrednice de iubire şi orice lucru este o formă a lui Dumnezeu."

„... Cu averea pe care o făcusem, mi-am cumpărat mai întâi o corabie, cu care am pornit pe mare luând cu mine trei prieteni, câțiva marinari şi patru muşi. De cel mai urât dintre ei m-am îndrăgostit. Dar chiar mai mult decât să mă las în voia dulcilor sale dezmierdări, îmi plăcea să

contemplu crestele mari ale valurilor. Seara, intram în porturi ca de basm, pe care le părăseam înainte de ivirea zorilor, după ce, uneori, căutasem iubirea întreaga noapte. La Veneția, am cunoscut o curtezană neobişnuit de frumoasă; am iubit-o trei nopți, căci era atât de frumoasă, încât, când mă aflam lângă ea, uitam de deliciile celorlalte iubiri. Acestei femei i-am vândut sau i-am dăruit corabia.

Câteva luni de zile am locuit într-un palat de pe malul Lacului Como, unde se adunaseră câțiva muzicanți minunați. Am adus şi femei frumoase, discrete şi pricepute la vorbă; seara, stăteam la taclale, în timp ce muzicanții ne fermecau cu melodiile lor; apoi coboram pe terasa de marmură ale cărei ultime trepte ajungeau până sub apă şi porneam în bărcile rătăcitoare să ne adormim iubirile în ritmul odihnitor al vâslelor. Uneori ne întorceam pe jumătate adormiți; când barca trăgea la mal, ne trezeam dintr-odată, şi Idoine, atârnată de brațul meu, urca tăcută pe terasă.

În anul următor, mă aflam într-un parc uriaş din Vandeea, nu departe de plajă. Trei poeți au cântat primirea pe care le-am făcut-o în această locuință a mea; în poeziile lor ei vorbeau şi despre heleşteiele pline de peşti şi de ierburi, despre aleile mărginite de plopi, despre stejarii singuratici, despre pâlcurile de frasini şi despre frumusețea parcului. Când a venit toamna, am tăiat copacii cei mai mari, plăcându-mi să-mi distrug sălaşul. Nimic nu va mai vorbi despre felul cum arăta parcul prin care hoinăriserăm cu toții, rătăcind pe aleile pe care lăsasem iarba să crească în voie. Dintr-un capăt în altul al aleilor se auzeau loviturile de secure ale tăietorilor de lemne. Rochiile femeilor se agățau de crengile căzute de-a latul drumurilor. Toamna, care se aşternea peste copacii doborâți la pământ, a fost splendidă. Spectacolul era de o asemenea măreție, încât

mult timp după aceea nu m-am mai putut gândi la nimic altceva; şi în asta mi-am recunoscut bătrâneţea.

Apoi am stat într-o cabană în Alpi, după care am locuit într-un palat alb din Malta, aproape de pădurea parfumată din Cita Vecchia, unde lămâile au dulceaţa acrişoară a portocalelor şi am rătăcit, într-o trăsură, prin Dalmaţia; iar acum mă aflu în această grădină de pe colina Florenţei, faţă în faţă cu Fiesole, unde v-am adunat în seara aceasta.

Să nu-mi spuneţi mereu că fericirea mea se datorează evenimentelor; desigur, evenimentele mi-au fost favorabile, dar nu m-am slujit de ele. Să nu vă închipuiţi că fericirea mea se datorează bogăţiei; inima mea, pe care nu o leagă nimic de pământ, a rămas săracă, aşa că voi muri uşor. Fericirea mea e făcută din fervoare. Prin mijlocirea oricărui lucru am ştiut să ador nebuneşte."

II

Terasa monumentală pe care ne aflam (până la ea ducea o scară în spirală) domina întregul oraş şi, înălţată deasupra frunzişurilor, semăna cu o corabie uriaşă, ancorată la ţărm; uneori părea că înaintează spre oraş. Din când în când, în timpul verii, mă urcam pe puntea înaltă a acestei corăbii imaginare, ca să mă bucur, după tumultul străzilor, de liniştea contemplativă a serii. Şi pentru că rumoarea se stingea pe măsură ce urcam, ceea ce auzeam semăna cu vuietul unor valuri ce se spărgeau de ţărm. Valurile veneau întruna şi crestele lor măreţe urcau şi se lăţeau, izbindu-se de ziduri. Mă urcam şi mai sus, acolo unde valurile nu puteau ajunge. În partea cea mai înaltă a terasei nu se mai auzeau decât freamătul frunzelor şi chemarea nesfârşită a nopţii.

Stejari verzi şi dafini uriaşi, plantaţi în şiruri simetrice, se întindeau până la marginea orizontului, acolo unde se

sfârşea şi terasa; dar ici şi colo, balustrade rotunjite înaintau încă şi mai departe spre cer, semănând cu nişte balcoane atârnate în azur. Mă aşezam aici şi mă îmbătăm cu gândurile mele; mi se părea că plutesc. Deasupra dealurilor întunecate care se înălţau de cealaltă parte a oraşului, cerul părea auriu. Pornind de pe terasa pe care mă aflam, ramuri uşoare se aplecau spre splendidul apus de soare sau se avântau aproape fără frunze în noapte. Dinspre oraş se înălţa un fel de fum; era norul de praf, aşa cum apărea el în lumină, plutind în aer şi ridicându-se uşor deasupra locurilor unde aceasta strălucea mai puternic. Şi, uneori, în extazul acestei nopţi prea calde, ţâşnea, parcă din nimic, câte o petardă, lansată nu se ştie de unde, care gonea, se prelungea în spaţiu ca un strigăt, vibra, se rotea şi cădea din nou pe pământ, în zgomotul misterioasei sale explozii. Îmi plăceau mai ales cele ale căror scântei de aur pal cad pe pământ şi se risipesc cu atâta încetineală, încât, privind apoi spre atât de minunatele stele, îţi vine să crezi că şi ele s-au născut din această subită feerie; după scânteile căzătoare, când le vezi cum rămân nemişcate pe cer, te cuprinde mirarea... dar apoi, încet-încet, recunoşti fiecare stea după constelaţia de care e legată – şi extazul se prelungeşte.

— Evenimentele, reluă Josephe, au făcut din mine altceva decât am vrut.

— Cu atât mai rău, îi spuse Menalc. Eu prefer să-mi spun că ceea ce nu este nici nu putea să fie.

///

Şi în această noapte, ei au cântat fructele. În faţa lui Menalc, a lui Alcide şi a altor câţiva prieteni adunaţi aici, Hylas a cântat

CÂNTECUL RODIEI

Trei semințe de rodie i-au fost de
ajuns ca să-şi amintească de Proserpina.

Veți putea căuta încă mult timp
Imposibila fericire a sufletului.
Bucurii ale cărnii şi ale sufletului.
Pe care un altul, dacă vrea, le condamnă.
Amare bucurii ale cărnii şi ale simțurilor –
Să vă condamne altul – eu nu îndrăznesc

— Desigur. Didier, filosof plin de fervoare, te admir
Dacă credința în gândirea ta te face să pui bucuria spiritului
Înaintea oricărei alte bucurii.
Dar nu în toate spiritele se pot naşte asemenea iubiri.

Şi, desigur, şi mie îmi sunteți dragi,
Trecătoare tresăriri ale sufletului.
Bucurii ale inimii, bucurii ale spiritului –
Dar, plăceri, vouă vă închin cântecul meu.

Bucurii ale cărnii, fragede ca iarba,
Fermecătoare ca florile mărăcinilor.
Veştejite sau cosite mai repede decât iarba câmpului,
Decât tristele păpădii ce se scutură la cea mai mică atingere.
Vederea – simțul ce ne aduce cea mai mare întristare...
Căci tot ce nu putem atinge ne-ntristează
Mintea prinde mai uşor gândul
Decât mâna ceea ce ochiul râvneşte,
Nathanael, să doreşti numai ceea ce poți atinge
Şi să nu cauți posesiune mai perfectă,
Cele mai dulci bucurii ale simțurilor mele
Au fost senzațiile de sete potolită.

Minunată e ceața, la răsărit de soare, pe câmpie,
Şi minunat e soarele;
Minunat e pământul umed sub picioare
Şi nisipul udat de apa mării;

Minunat a fost să ne scăldăm în apa izvoarelor;
Şi să sărut buzele necunoscute, atinse de buzele mele în întuneric...
Nathanael, dar despre fructe – despre fructe ce să-ți spun?

O, păcat că nu le-ai cunoscut.
Nathanael, ăsta e lucrul ce mă întristează.
Carnea lor era delicată şi mustea,
Gustoasă precum carnea sângerândă,
Şi roşie ca sângele din rană.
Nathanael, ca să le guşti nu-ți trebuia vreo sete anume,
Erau servite în coşuri de aur;
La început, gustul lor te scârbea, fiind nespus de fad;
Nu-ți amintea de niciun fruct de pe pământ;
Semăna cu gustul goyavelor prea coapte
Şi carnea lor părea trecută.

Îți lăsa în gură un gust aspru
Ce nu-ți trecea decât mâncând un alt fruct;
Te bucurai de ele
Numai în clipa când le savurai sucul.
Şi această clipă părea cu atât mai plăcută
Cu cât fadoarea ce-ți rămânea în gură devenea şi mai dezgustătoare.

Coşul a fost repede golit.
Iar ultimul fruct l-am lăsat neatins,
Ca să nu-l împărțim.
Dar vai, Nathanael, cine ar putea spune
Cât de amară a fost arsura pe care ne-au lăsat-o pe buze?
Nicio apă nu le-a putut spăla.
Pofta de aceste fructe
Ne-a tulburat până în adâncul sufletului.
Trei zile-n şir le-am căutat prin piețe;
Dar timpul lor trecuse.
Nathanael, unde oare vom găsi în călătoriile noastre
Noi fructe ca să ne trezească alte dorințe?

Pe unele le mâncăm pe terase.
Cu fața spre mare şi spre apusul de soare.
Pe altele puse în înghețata

Dulce, amestecată cu puțin lichior.

Pe unele le culegem din copacii
Grădinilor-nchise cu ziduri,
Şi le mâncăm, în timpul verii, stând la umbră.
Ne vom aşeza la măsuțe;
Fructele vor cădea împrejur
De îndată ce vom scutura crengile
Trezind gâzele din amorțeală.
Vom strânge în străchini fructele căzute
Şi chiar şi numai parfumul lor
Va fi de ajuns ca să ne farmece.

Există fructe a căror coajă îți pătează buzele
Şi pe care le mănânci când ți-e foarte sete.
Le-am găsit de-a lungul drumurilor nisipoase;
Străluceau în tufişul plin de spini
Ne-am zgâriat când am vrut să le culegem;
Şi setea noastră n-a fost domolită.

Din unele poți face dulcețuri
Doar lăsându-le să se coacă la soare.
Altele rămân acrişoare
Cu toate că e iarnă;
Muşcându-le, dinții ți se strepezesc.
Există fructe a căror carne pare mereu rece,
Chiar şi vara.
Le mănânci stând ghemuit pe rogojini,
În fundul unor cârciumioare.

Există fructe-a căror amintire îți aduce setea
De îndată ce nu le mai poți găsi.

Nathanael, vrei să-ți vorbesc despre rodii?
Se vindeau pe câțiva bani, în pieţele orientale,
Revărsate-n grămezi pe împletituri de trestii.
Se rostogoleau în praf
Şi erau adunate de copii în pielea goală.
Zeama lor e acrişoară ca zmeura necoaptă.
Floarea lor pare făcută din ceară;

Ea are culoarea fructului.

Comoară păstrată, pereți de stupi
Belşug de savoare,
Arhitectură pentagonală.
Coaja se crapă; semințele cad,
Semințe de sânge-n cupe de azur;
Şi altele, picături de aur, pe talgere de bronz smălțuit.
- Şi-acum, Simiane, să-nu cânți smochina,
Pentru că iubirile îi sunt ascunse.

— Eu cânt smochina, spuse ea,
Ale cărei frumoase iubiri sunt ascunse,
Asemenea şi înflorirea.
Sălaş închis
Unde se celebrează nunți;
Niciun parfum nu le trădează,
Şi nimic din el nu se evaporă,
Tot parfumul devine suculentă şi savoare.
Floare lipsită de frumusețe; fruct de delicii;
Fruct ce nu-i decât floarea coaptă.

Am cântat smochina, zise ea,
Să cântăm acum toate florile.

— Desigur, reluă Hylas, n-am cântat toate fructele.

Darul poetului: acela de a simți o emoție la vederea prunelor.

(Pentru mine nu-i decât o făgăduință a fructului.)

Tu n-ai spus nimic despre prună.

Mei despre acrişoarele poame din tufişuri
Pe care zăpada rece le-ndulceşte,
Şi nici despre moşmoana ce se mănâncă doar când putrezeşte.
Sau despre castana de culoarea fructelor moarte,
Ce-o pui pe jar să-i crape coaja.

— Îmi aduc aminte de afinele din munți pe care le-am cules într-o zi, când era foarte frig, din zăpadă.

— Nu-mi place zăpada, spuse Lothar; este o materie mistică şi care nu s-a resemnat încă să fie pământ. Urăsc albul ei insolit, unde sfârşeşte peisajul. Este rece şi nu are viață; ştiu că ajută viața să se nască şi că o ocroteşte, dar viața nu se naşte din ea decât topind-o. De aceea aş vrea să fie cenuşie şi murdară, pe jumătate topită şi aproape transformară în apă ca să hrănească plantele.

— Nu vorbi aşa despre zăpadă, căci şi ea poate să fie frumoasă, zise Ulrich. Ea tristă şi îndurerată decât acolo unde iubirea prea mare o va face să se topească; şi tu, care, preferi iubirea, preferi zăpada pe jumătate topită. Ea este frumoasă acolo unde triumfă.

— Acolo nu ne vom duce, spuse Hylas. Şi când spun: cu atât mai bine, nu trebuie să spui: cu atât mai rău.

Şi în noaptea aceea fiecare dintre noi a cântat, sub formă de baladă: Moelibeea.

BALADA AMANȚILOR CELEBRI

Suleika! De dragul tău am renunțat să beau
Din vinul pe care mi-l turna paharnicul.
Iar pentru tine, Boabdil, la Granada,
Stropit-am florile roz de leandru de la Generaliffe.
Balkis, am fost Soleiman atunci când ai venit din provinciile sudice să-mi propui enigme.
Tamar, am fost Ammon, fratele tău, care murea pentru că nu le putea poseda.
Batşeba, când, urmărind un porumbel de aur pe cea mai înaltă terasă a palatului meu, te-am văzut coborând goală, gata de baie, am fost David care l-a făcut pe soțul tău să se omoare pentru mine.
Pentru tine, Sulamita, am cântat cântece ce par aproape religioase.
Fornarina, eu sunt cel ce țipa în brațele tale.
Zobeida, eu sunt sclavul pe care l-ai întâlnit dimineața pe strada ce ducea în piața publică; purtam pe cap un coş gol şi, mergând eu în urma

ta, m-ai pus să-l umplu cu chitre, lămâi, castraveți și cu tot Jelui de mirodenii și delicatese; apoi, pentru că ți-am plăcut și pentru că mă plângeam de obosală, m-ai ținut noaptea lângă tine, lângă cele două surori ale tale și lângă cei trei kalendari fii de rege. Și ne-am petrecut timpul ascultându-i, pe rând, pe ceilalți, căci fiecare dintre noi și-a spus povestea. Când mi-a venit rândul să povestesc, am spus: Zobeida, înainte de a te întâlni, nu aveam niciun trecut; cum aș putea să am acum? Nu ești tu întreaga mea viață? – Și, zicând acestea, cel care ducea fructele mânca lacom din ele. (Îmi amintesc că, pe când eram mic copil, visam la zaharicalele despre care se vorbește atât de mult în O mie și una de nopți. Mai apoi am mâncat asemenea zaharicale, făcute cu esență de trandafiri, iar un prieten mi-a vorbit despre cele ce se prepară cu fructe de litchi.)

Ariadna, eu sunt trecătorul Tezeu
Care te lasă lui Bachus
Ca să pot merge mai departe pe drumul meu.

Euridice, frumoasa mea, eu sunt pentru tine Orfeu,
Care, în infern, te repudiază dintr-o privire
Supărat fiind că-i urmărit.

Apoi Mopsus a cântat:

BALADA BUNURILOR IMOBILIARE

Când apele râurilor au început să urce,
Unii s-au refugiat în munți;
Alții și-au spus: mâlul ne va îngrășa ogoarele.
Iar alții și-au spus: e dezastru:
Au fost și unii care nu și-au spus nimic.

Când râul a ieșit din matcă,
În unele locuri se mai vedeau încă vârfurile copacilor,
În altele, acoperișuri de case.
Clopotnițe, ziduri și, mai departe, coline;
În alte locuri nu se mai vedea nimic.
Unii țărani și-au urcat turmele pe dealuri;
Alții și-au dus copiii cu o barcă;
Unii oameni și-au luat cu ei bijuteriile,

Hrană, documente şi tot ce ar putea aduce bani.
Au fost şi unii care n-au luat cu ei nimic.
Aceştia, fugind în bărci duse de valuri,
S-au trezit pe pământuri necunoscute.
Unii s-au trezit în America;
Alţii în China, iar alţii pe ţărmuri în Peru.
Au fost şi unii care nu s-au mai trezit deloc.

Apoi Guzman a cântat:

CÂNTECUL BOLILOR

din care voi reda doar sfârşitul:

...La Damieta, m-am îmbolnăvit de friguri.
La Singapore, m-am trezit cu trupul plin de bube albe şi vineţii,
În Ţara de Foc mi-au căzut toţi dinţii;
În apele fluviului Congo un caiman mi-a mâncat un picior,
În Indii, mă cuprinse o slăbiciune,
Pielea mi se făcu verde şi străvezie,
Iar ochii mari şi languroşi.

Trăiam într-un oraş luminos; în fiecare seară se săvârşeau aici toate crimele; şi totuşi, nu departe de port, continuau să plutească galete ce nu puteau fi umplute. Într-o dimineaţă, am pornit pe una dintre ele, guvernatorul oraşului punându-mi la dispoziţie patruzeci de vâslaşi. Am navigat patru zile şi trei nopţi; vâslaşii şi-au folosit minunata lor forţă pentru mine. Această trudă monotonă le adormea turbulenta vigoare; se istoveau mişcând la nesfârşit apa valurilor. Deveneau mai frumoşi, visători, şi amintirile lor despre trecut dispăruseră pe marea nesfârşită. Spre seară, am intrat într-un oraş brăzdat de canale, într-un oraş de culoarea aurului sau a cenuşei şi care se numea Amsterdam sau Veneţia, după cum era întunecat la culoare sau auriu.

IV

În acea seară, Simiana, Tityr, Menalc, Nathanael, Elena, Alcide şi câțiva alții se adunaseră, în grădinile de la poalele colinei Fiesole, la jumătatea drumului dintre Florența şi Fiesole, în aceleaşi grădini în care, pe vremea lui Boccaccio, cântau Pamphil şi Fiametta.

După gustarea rafinată pe care arşița zilei ne îngăduise s-o luăm pe terasă, coborâserăm pe alei, iar acum, după ce ascultaserăm muzică, rătăceam pe sub dafini şi stejari, aşteptând să vină ceasul în care să ne întindem pe iarbă lângă izvoarele adăpostite de un pâlc de stejari verzi şi să ne odihnim îndelung după oboseala zilei.

Mergeam de la un grup la altul şi nu auzeam decât cuvinte fără şir, dar toți vorbeau despre iubire.

— Orice voluptate, spunea Eliphas, este bună şi trebuie să fie gustată.

— Dar nu toate de către toți, spunea Tibul; trebuie să optezi.

Mai departe, Terențiu povestea Phedrei şi lui Bachir:

— Iubeam, spunea el, o copilă din neamul kabili, cu pielea neagră şi cu o carnație minunată, abia coaptă. Chiar şi în voluptatea cea mai zglobie şi mai deşănțată, ea îşi păstra o gravitate uimitoare. Era plictisul zilelor mele şi deliciul nopților.

Şi Simiana, vorbind cu Hylas:

— Este un fruct mic şi care cere să fie mâncat des.

Hylas cânta:

— *Unele mici voluptăți au fost pentru noi precum poamele acre de pe marginea drumurilor, pe care le-am fi dorit mai dulci.*

Ne-am aşezat pe iarbă lângă izvoare:

...cântecul unei păsări de noapte, lângă mine, mi-a reținut o clipă atenția mai mult decât cuvintele lor; când am început din nou să-i ascult, Hylas spunea:

...Şi fiecare simț al meu şi-a avut dorințele sale. Când am vrut să mă întorc în mine, servitorii şi servitoarele erau aşezați la masa mea; şi n-am mai avut niciun loc pe care să stau. Locul de onoare era ocupat de Sete; pe acest loc se certau şi alte însetări. Toți cei de la masă erau puşi pe ceartă, dar cu toții se înțelegeau între ei împotriva mea. Când am vrut să mă apropii de masă s-au ridicat cu toții împotriva mea; erau beți; m-au izgonit din casa mea; m-au târât afară, iar eu am ieşit din nou ca să mă duc să le culeg ciorchini de struguri.

Dorințe! Frumoase dorințe, vă voi aduce struguri zdrobiți; voi umple din nou uriaşele voastre cupe; dar lăsați-mă să intru în casa mea - ca să mă mai pot încununa cu purpură şi iederă atunci când veți dormi în beție – şi să-mi acopăr grija de pe frunte cu o cunună de iederă.

Beția mă cuprindea şi pe mine şi nu mai eram în stare să ascult; în unele clipe, când cântecul păsării înceta, noaptea părea că devine tăcută, ca şi cum eu aş fi fost singurul care o contempla; din când în când mi se părea că aud voci țâşnind de pretutindeni şi care se amestecau cu cele ale numerosului nostru grup:

Şi noi, şi noi, spuneau ele, am cunoscut jalnicele nefericiri ale sufletelor.

Dorințele nu ne lasă să muncim în linişte.

— ... În vara asta, tuturor dorințelor mele le-a fost sete.

Părea că au străbătut deserturi.

Dar nu le-am dat să bea,

Căci ştiam cât de bolnave au fost de băutură.

(în unii ciorchini dormea uitarea; din alții mâncau albinele; iar în alții părea că întârzie soarele.)

O dorință a stat la căpătâiul meu în fiecare seară.
O regăsesc aici în zorii zilei.
Ea m-a vegheat întreaga noapte.
Am mers; am vrut să-mi obosesc dorința;
Am izbutit să-mi obosesc doar trupul.
Cleodali cânta chiar acum

CÂNTECUL TUTUROR DORINȚELOR MELE

Nu ştiu ce-am putut visa azi-noapte.
Când m-am trezit, toate, dorințele îmi erau înşelate.
Părea că, în timp ce dormeam, am străbătut pustiul.
Neliniştea noastră oscilează
Între dorință şi plictis.
Dorințe! Veți obosi vreodată?
Oh! oh! oh! oh! Mică voluptate care trece!
— Şi care, în curând, va fi trecut! –

Vai! Vai! Ştiu cum să-mi prelungesc suferința; dar nu ştiu cum să-mi îmblânzesc plăcerea.

Între dorință şi plictis, neliniştea noastră oscilează.

Şi întreaga omenire mi s-a părut ca un bolnav care se întoarce în patul lui să doarmă – care caută odihna şi nu găseşte nici măcar somnul.

Dorințele noastre au străbătut lumi multe;
Dar nu s-au potolit niciodată.
Şi întreaga natură se zbuciumă,
Între setea de repaus şi setea de voluptate.

Am strigat de supărare
În locuințele pustii.
Ne-am urcat în turnuri
De unde nu se vedea decât noaptea.
Câțele, am urlat de durere
În lungul râpelor secate;

Leoaice, am răcnit în Aures; ca nişte cămile, am păscut cenuşia iarbă de mare din ghioluri şi am supt sucul tulpinelor goale de miez; căci în pustiu nu e multă apă.

Ca nişte rând unele, am străbătut
Mări întinse, lipsite de hrană:
Ca nişte lăcuste, ca să ne hrănim,
a trebuit să devastăm totul.
Ca nişte alge, am fost purtate de fortuna:
Ca nişte fulgi, am fost duşi de vânturi.

Oh! Pentru odihna fără de sfârşit, îmi doresc moartea izbăvitoare; şi ca dorinţa mea istovită să nu mai poată duce la noi metamorfoze. Dorinţă! Te-am târât pe drumuri; te-am mâhnit pe câmpii; te-am îmbătat în marile oraşe; te-am îmbătat fără să-ţi potolesc setea; te-am scăldat în nopţile cu lună plină; te-am dus cu mine peste tot; te-am legănat pe valuri; am vrut să te adorm pe valuri... Dorinţă! dorinţă! Ce să-ţi fac? Ce vrei? Oare nu vei obosi niciodată?

Luna apăru printre crengile stejarilor, monotonă, dar la fel de frumoasă ca şi în alte dăţi. Împărţiţi în grupuri, vorbeau între ei; nu auzeam decât fraze răzleţe; mi se părea că fiecare le vorbea celorlalţi despre iubire, fără să-i pese dacă îl ascultă sau nu cineva.

Apoi taifasul se destrămă şi, în timp ce luna dispărea în spatele crengilor celor mai dese ale stejarilor, ei stăteau culcaţi unii lângă alţii, în frunze, ascultându-i, fără să-i mai înţeleagă, pe cei sau pe cele care continuau să vorbească şi ale căror voci mai slabe curând nu mi-au mai ajuns în urechi decât amestecate cu şopotul apelor ce se rostogoleau peste pietrele acoperite cu muşchi.

Simiana, sculându-se, îşi făcu o cunună de iederă şi am simţit mirosul frunzelor rupte. Elena îşi desfăcu părul care i se revărsă peste rochie, iar Raşel se duse să strângă muşchiul ud pentru a-şi umezi ochii şi a-i pregăti de somn.

Până şi lumina lunii dispăru. Stăteam întins, împovărat de farmec şi ameţit până la tristeţe. Nu vorbeam despre

iubire. Aşteptam dimineaţa ca să plec şi să alerg, la întâmplare, pe drumuri. Mintea mea obosită aţipise de multă vreme. Am dormit câteva ore; apoi, când s-a luminat de ziuă, am plecat.

CARTEA A CINCEA

I

Ploios pământ al Normandiei,
tărâm domesticit...

Spuneai: vom fi unul al celuilalt la primăvară, sub crengile de mine ştiute; într-un anume loc acoperit şi plin de muşchi; va fi la ora aceea...; atmosfera va fi plăcută şi pasărea care cânta aici anul trecut va cânta din nou. – Dar primăvara a venit târziu anul acesta; aerul prea rece ne îndemna spre o altfel de bucurie.

Vara a fost moleşitoare şi călduţă – iar tu aşteptai o femeie care nu a venit. Şi spuneai: toamna îmi va compensa nereuşitele şi mă va consola pentru necazurile mele. Ea nu va veni, presupun – dar, cel puţin, frunzele codrilor vor rugini. În zilele calde mă voi aşeza pe malul lacului unde, anul trecut, au căzut atâtea frunze moarte. Voi aştepta venirea serii... În alte seri, voi coborî în locurile unde se vor odihni ultimele raze de soare. – Dar toamna a fost ploioasă anul acesta; pădurile putrezite abia de s-au colorat, iar pe malurile lacului revărsat nu puteai veni să te aşezi. După puţin timp, frunzele care fuseseră ferite de vânt au început să îngălbenească.

Anul acesta am fost tot timpul pe câmp. Am asistat la strânsul recoltei şi la muncile câmpului. Am putut vedea

cum vine toamna. Anotimpul era neobişnuit de cald, dar ploios. Spre sfârşitul lui septembrie, o vijelie înfricoşătoare, care n-a încetat timp de douăsprezece ore, a uscat frunzele copacilor pe o singură parte. Trăiam atât de departe de oameni, încât lucrul acesta mi s-a părut la fel de vrednic de a fi spus ca orice alt eveniment de seamă.

Zile şi iarăşi zile. Dimineţi şi seri.

Dimineţi în care te scoli înainte de ivirea zorilor, moleşit şi somnoros. – O, cenuşie dimineaţă de toamnă! În care sufletul se trezeşte neodihnit, atât de obosit şi atât de arzător de treaz, încât mai doreşte încă să doarmă şi parcă mai doreşte gustul morţii.

— Mâine, voi părăsi această câmpie ce tremură de frig; iarba e plină de promoroacă. Asemenea câinilor, care şi-au păstrat, în ascunzători făcute în pământ, pâine şi oase pentru când le va fi foame, ştiu unde să-mi găsesc voluptăţile rămase. Ştiu bine că, la cotul pârâului, aerul e mai călduţ; că dincolo de pădure mă aşteaptă un tei de aur încă nedesfrunzit; un surâs şi o mângâiere dată băieţaşului de la fierărie, în drumul lui spre şcoală; mai departe, parfumul grămezilor de frunze căzute; o femeie căreia îi poţi surâde: lângă colibă, un sărut dat copilaşului ei; zgomotul ciocanelor de fierărie care, toamna, se aude de foarte departe... Asta-i tot? – A, atunci să dormim! – E prea puţin – şi sunt prea obosit ca să sper...

Plecări oribile în lumina cenuşie de dinaintea zorilor. Tremur al sunetului şi al cărnii. Ameţeală. Cauţi ce ai mai putea lua cu tine. – Ce-ţi place atât de mult în aceste plecări, Menalc? Şi el răspunde: Presimţirea morţii.

Nu atât faptul că voi vedea alte lucruri, cât faptul că mă despart de tot ceea ce nu îmi este indispensabil. O, Nathanael, de cât de multe lucruri ne-am fi putut lipsi! Suflete ce n-au fost niciodată îndestul de golite pentru a fi, în sfârşit, îndeajuns de umplute cu iubire – aşteptare şi

speranță, care sunt singurele noastre bunuri adevărate. Ah! toate locurile unde am fi putut, la fel de bine, trăi! Locuri unde îți poți găsi fericirea. Gospodării unde se munceşte; nepreţuite munci ale câmpului; oboseală; uriaşă seninătate a somnului...

Dar să plecăm! şi să nu ne mai oprim decât oriunde!...

II
Călătoria cu diligența

M-am dezbrăcat de hainele de oraş care mă obligau să-mi păstrez prea multă demnitate.

Era aici, lângă mine; după bătăile inimii lui, simțeam că era o ființă vie, iar căldura trupului său mă ardea. Dormea, sprijinindu-se de umărul meu; îl auzeam cum respiră. Căldura, respirației lui mă. supăra, dar nu mă mişcam de teamă să mi-l trezesc. Capul lui delicat se bălăbănea la hurducăturile trăsurii în care eram îngrozitor de îngrămădiți; ceilalți dormeau şi ei, căci mai era încă noapte.

Da, am cunoscut iubirea, iubirea şi încă multe altele; dar oare ce-aş putea spune despre sentimentul de tandrețe pe care l-am simțit atunci?

Da, desigur, am cunoscut iubirea.

Am hoinărit ca să pot atinge în treacăt tot ceea ce hoinăreşte: am fost cuprins de duioşie față de tot ceea ce nu ştie unde să se încălzească şi am iubit cu pasiune tot ceea ce hoinăreşte.

Îmi amintesc că, acum patru ani, mi-am petrecut sfârşitul unei zile în orăşelul pe care-l străbat din nou acum; ca acum, era toamnă; nu era duminică şi amiaza fierbinte trecuse.

Îmi amintesc că mă plimbam ca şi acum pe străzi, mergând până la marginea oraşului unde se deschide o grădină în terase, ce domină tot acest ținut frumos.

Merg pe acelaşi drum şi recunosc totul.

Calc pe urmele paşilor mei şi emoțiile mele... Acolo era o bancă de piatră pe care mă aşezam. – Iat-o. – Mă aşezam pe ea şi citeam.

Ce carte? – Ah! Virgiliu. – şi auzeam urcând zgomotul pe care-i făceau spălătoresele. – Îl aud şi acum. - Atmosfera era liniştită, ca astăzi.

Copiii ies de la şcoală; îmi aduc aminte de ei. Trec oameni, aşa cum treceau şi atunci. Soarele apunea; iată că s-a făcut seară; şi cântecele din timpul zilei vor amuți...

Asta-i tot.

— Dar, a spus Angele, asta nu este de ajuns ca să faci o poezie...

— Atunci să lăsăm asta, i-am răspuns eu.

Am cunoscut trezirea grăbită de dinaintea zorilor. În curte, vizitiul înhamă caii.

Găleți de apă spală pavajul. Zgomotul pompei de apă. Cap buimac de om ce n-a putut dormi de-atâtea gânduri. Locuri ce trebuie părăsite; odăița; aici, preț de o clipă mi-am odihnit capul; am simțit; am gândit; am vegheat; – Să mori! şi nu are importanță unde (de vreme ce nu mai trăieşti, oriunde sau nicăieri). Viu, am fost aici.

Încăperi părăsite! Minune a plecărilor pe care nu le-am vrut niciodată triste. Faptul că stăpânesc, în prezent, UN ANUMIT LUCRU mi-a dat întotdeauna o stare de exaltare.

Să ne mai aplecăm încă o clipă peste ACEASTA fereastră... Vine o clipă când trebuie să pleci. Vreau ca ea să vină cât mai repede... ca să mă aplec încă o dată în această noapte aproape sfârşită, spre uriaşa posibilitate de fericire.

Clipă fermecătoare, varsă în azurul uriaş un val de auroră...

Diligența e pregătită de plecare. Să plecăm! Fie ca tot ce am gândit să se piardă, ca şi mine, în vâltoarea fugii...

Trecere prin pădure. Zonă de temperaturi parfumate. Cele mai călduțe au miros de pământ; cele mai reci, mirosul frunzelor ruginite. – Țineam ochii închişi; îi deschid din nou. Da: iată frunzele, iată pământul săpat...

Strasbourg

O, „catedrală nebună!" - cu turnul tău aerian! – din vârful turnului tău, ca dintr-o nacelă legănată, se vedeau pe acoperişuri, berze

ortodoxe şi tacticoase

înălțate pe picioarele lor lungi,

mişcându-le încet, - căci e foarte greu să te foloseşti de ele.

Hanuri

Noaptea, mă duceam să dorm în fundul şurilor;
Surugiul venea să mă ia din fân.

Hanuri

...După cel de-al treilea pahar de *kirsch,* prin cap a început să-mi circule un sânge mai cald;

după al patrulea, am început să simt acea uşoară beție care, apropiind toate lucrurile, mi le punea la îndemână;

la al cincilea pahar, mi s-a părut că sala unde mă aflam, lumea toată capătă, în sfârşit, proporții sublime şi că sublimul meu spirit evolua aici mai liber;

la al şaselea pahar, fiind puțin obosit, am adormit.

(Toate bucuriile simțurilor noastre au fost imperfecte precum minciunile.)

Am cunoscut vinul greu de la hanuri, vin al cărui gust de viorele îți rămâne mult timp în gură şi care îți dă somnul adânc de la amiază. Am cunoscut beția de seară, când ți se pare că întregul pământ se clatină sub greutatea gândului tău puternic.

Nathanael, îți voi vorbi despre beție.

Nathanael, adeseori cea mai simplă împlinire a unei dorințe a fost pentru mine adevărata beție, într-atât eram de beat de dorințe încă de dinainte, iar pe drumuri nu căutam atât un han, cât îmi căutam foamea.

Beții – beție pricinuită de nemâncare, când ai pornit la drum încă foarte de dimineață şi când foamea nu-ți aduce pofta de a mânca, ci o amețeală. Beția setei, atunci când ai mers până s-a lăsat seara.

Atunci până şi cea mai uşoară masă devenea pentru mine prea bogată, întocmai ca un dezmăț, şi gustam, liric, intensa senzație a vieții mele. Atunci aportul voluptuos al simțurilor făcea, din fiecare obiect pe care îl atingeam, un fel de fericire palpabilă.

Am cunoscut beția ce deformează uşor gândurile. Îmi aduc aminte de o zi în care ele ieşeau unele din altele precum cilindrii de la binoclu; penultimul părea întotdeauna cel mai fin; dar apoi ieşea din el un altul şi mai fin încă. Îmi aduc aminte de o zi în care gândurile mele erau atât de rotunde, încât nu-ți rămânea nimic altceva de făcut decât să le laşi să se rostogolească. Îmi aduc aminte şi de o zi în care ele erau atât de elastice, încât fiecare gând al meu lua locul, pe rând, tuturor celorlalte. Alteori, două gânduri, paralele, păreau că vor să crească astfel până la capătul veşniciei.

Am cunoscut beția care te face să te crezi mai bun, mai puternic, mai demn de respect, mai virtuos, mai bogat etc. – decât eşti in realitate.

Toamne

Arăturile erau în toi. Seara, brazdele scoteau aburi; şi caii obosiți mergeau mai încet. Fiecare seară mă îmbăta ca şi cum atunci aş fi simțit mirosul pământului pentru întâia oară. Îmi plăcea să mă aşez la marginea pădurii, printre frunzele moarte, ascultând cântecele țăranilor şi privind cum soarele, sfârşit de oboseală, adoarme în adâncul câmpiei.

Anotimp umed; ploios pământ normand...

Plimbări. – Lande, dar lipsite de asprime. – Faleze. – Păduri. – Pârâul rece ca gheața. Odihnă la umbră; conversații. – Ferigi roşcate.

— Ah, câmpie! ne gândeam noi, de ce nu te-am întâlnit în drumurile noastre, căci cât de mult am fi vrut să te străbatem călare. (Câmpia era înconjurată de păduri.)

Plimbări seara.

Plimbări noaptea.

Plimbări

...*A fi* devenea pentru mine o uriaşă voluptate. Aş fi vrut să gust toate formele vieții; aceea a peştilor şi aceea a plantelor. Dintre toate bucuriile simțurilor, mi le doream mai ales pe cele ale pipăitului.

Un copac singuratic, într-o câmpie, toamna, în ploaie; frunzele-i ruginite cădeau; mă gândeam că apa îi hrănise mult timp rădăcinile înfipte în pământul îmbibat până-n adânc.

La acea vârstă, picioarele mele goale erau dornice să atingă pământul ud, să simtă clipocitul băltoacelor, răceala sau căldura noroiului. Ştiu de ce îmi plăcea atât de mult apa şi, mai ales, lucrurile ude; pentru că apa, mai mult

decât aerul, ne dă pe loc senzația diferențelor de temperatură. Îmi plăceau adierile umede ale toamnei... Ploios pământ al Normandiei.

La Roque

Carele s-au întors acasă încărcate de ierburile frumos mirositoare.

Hambarele s-au umplut de fân.

Care grele, izbite de taluzuri, zdruncinate de pe făgaşuri, de câte ori nu m-ați adus de la câmp, culcat pe claia de ierburi uscate, împreună cu băieții de la coasă!

Ah, oare când voi mai putea aştepta venirea serii culcat pe căpița de fân?...

Se lasă seara; carele ajungeau la hambare, în curtea fermei, unde stăruiau încă ultimele raze de soare.

III
Ferma

Fermier!

Fermier, cântă-ți ferma!

Vreau să mă odihnesc o clipă aici – şi să visez, lângă şură, la vara pe care mi-o vor aminti parfumurile fânețelor.

Ia-ți cheile; una câte una; deschide fiecare poartă...

Prima este aceea de la şură...

Ah! Cât de neschimbătoare sunt vremurile!... ah! în loc să hoinăresc dus de fervoare şi să înving ariditatea pustiului, aş putea să mă odihnesc învăluit de căldura fânului din şură!... Aş asculta cântecele secerătorilor şi aş privi liniştit şi fără griji cum recoltele, provizii de neprețuit, se îndreaptă spre casă, în carele pline – ca nişte mult aşteptate răspunsuri la întrebările

dorinţelor mele. Nu m-aş mai duce pe câmp să caut cu ce să le potolesc; aici le-aş înghiţi pe îndelete.

Există un timp când râzi – şi un timp când ai râs.

Există un timp când râzi - şi apoi un timp când îţi aminteşti că ai râs.

Nathanael, eu însumi, eu şi nu altul, priveam cum aceste ierburi se mişcau, trăiau, erau verzi şi galbene, se legănau în vântul serii – aceste ierburi care acum s-au veştejit ca să dea parfum fâneţelor. - Ah! De ce nu ne putem întoarce la vremea când stăteam culcat la marginea pajiştii... iarba adâncă, ne adăpostea dragostea.

Vânatul mişca pe sub frunze; fiecare cale, oricât de mică, pe care şi-o deschidea era pentru el ca o mare pradă; iar când mă aplecam şi priveam pământul de aproape, din frunză-n frunză, din floare-n floare, vedeam o mulţime de insecte.

Cunoşteam umezeala solului după strălucirea verdelui şi după natura florilor; un anumit fel de pajişte era plin de margarete; dar pajiştile pe care le preferam şi de care profita iubirea noastră erau acelea albite de umbele, unele aeriene, iar altele, cele de valeriană, opace şi mult mai ample. Spre seară, în iarba devenită mai adâncă, ele păreau că plutesc, ca nişte meduze lucitoare, libere, desprinse de pe tulpina lor şi ridicate de ceata care urca.

A doua poartă este cea a hambarelor.

Grămezi de grăunţe, vă voi lăuda. Cereale; boabe roşietice de grâu; bogăţie în aşteptare; neprevăzută provizie.

Pâinea poate să mi se isprăvească! Hambare, am cheia de la uşa voastră. Grămezi de boabe, sunteti aici. Oare vă veţi termina înainte ca foamea să mi se fi potolit? Pe câmp, păsările cerului, în hambare, şobolanii; şi toţi săracii la mesele noastre... oare-mi mai rămâne ceva până-mi satur foamea...? Grăunţe, păstrez un pumn din voi; îl voi semăna pe

câmpul meu roditor; îl voi semăna în anotimpul prielnic; dintr-un grăunte se nasc o sută, din altul, o mie...

Grăunțe! acolo unde foamea mea e mare, veți fi din belşug! Fire de grâu, care la început creşteți ca nişte subțiri fire de iarbă verde, spuneți ce spic gălbui va purta tulpina voastră curbată?

Mirişte de aur, spice şi snopi – pumn de grăunțe pe care le-am semănat...

A treia poartă este cea de la lăptărie:

Tihnă; linişte; zerul ce se scurge necontenit din săculețele în care se încheagă brânza. Bulzii de brânză îndesați în manşoane de metal; în zilele foarte călduroase de iulie, mirosul laptelui prins părea mai răcoritor şi mai fad... nu, nu fad, ci de o acreală atât de discretă, încât n-o simțeai decât în fundul nărilor şi mai degrabă ca pe un gust decât ca pe un miros.

Putină ce se întreține într-o foarte mare curățenie. Pâinişoare de unt pe frunze de varză. Mâinile roşii ale gospodinei. Ferestre mereu deschise, dar acoperite cu plase metalice, ca să nu poată intra pisicile şi muştele.

Oalele, pline cu un lapte din ce în ce mai galben, până ce toată smântână s-a strâns deasupra, sunt aşezate în şir, unele după altele. Grăsimea laptelui se ridică încet deasupra; ea se umflă şi se încrețeşte, separându-se de laptele prins. Când toată smântână s-a ridicat deasupra, ea se separă de rest...

(Dar, Nathanael, nu pot să-ți vorbesc despre toate astea. Am un prieten care se ocupă de agricultură şi care vorbeşte despre toate aceste lucruri în chip minunat; el îmi explică utilitatea fiecărui lucru şi mă învață cum se face ca să nu se piardă nici chiar zerul.)

(în Normandia el se dă porcilor, dar se pare că ar putea fi folosit mai bine.)

A patra poartă dă spre grajd:

Aici e insuportabil de cald, dar vacile răspândesc un miros plăcut. Ah! Unde sunt vremurile când, împreună cu copiii fermierului ale căror trupuri asudate răspândeau un miros plăcut, când alergam printre picioarele vacilor; căutam ouă prin colțurile iestelor; ne uitam la vaci ore în şir; priveam cum cade baliga şi se lăţeşte pe podeaua ieslei; puneam rămăşag care vacă se va băliga mai întâi, iar într-o bună zi am fugit cuprins de groază crezând că o vacă o să fete, pe loc, un viţel.

A cincea poartă este cea de la magazia de fructe:

Strugurii sunt atârnaţi pe sfori într-un loc unde pătrunde soarele; fiecare boabă se coace în tihnă, rumegând în taină lumina şi născând o dulceaţă parfumată.

Pere. O grămadă de pere. Fructe! Am mâncat pulpa voastră plină de zeamă. Am aruncat sâmburii pe pământ ca să rodească! Ca să ne bucure din nou.

Migdală delicată; făgăduinţa unei minuni; nucleol; o mică primăvară care doarme aşteptând. Sământă între două veri; sământă străbătută de vară.

Nathanael, ne vom gândi apoi la germinarea dureroasă (strădania plantei ca să iasă din sământă este admirabilă).

Dar acum să ne minunăm de faptul că fiecare fecundaţie este însoţită de voluptate. Fructul se învăluie în savoare; şi perseverenţa de a trăi în plăcere.

Pulpă a fructului, dovadă plină de gust a dragostei.

A şasea poartă este cea a teascului:

Ah, de ce nu mă aflu acum sub şopron – unde căldura e mai potolită – întins lângă tine, printre acrişoarele mere terciuite? Ah, Sulamita! Am putea vedea atunci dacă, pe merele umede, voluptatea trupurilor noastre nu se prelungeşte, mai puțin pieritoare, – susținută de mirosul lor dulce...

Zgomotul teascului îmi leagănă amintirea.

A şaptea poartă dă spre locul unde se află alambicurile.

Penumbră; vatră încinsă; maşini întunecate; strălucirea aramei cazanelor.

Alambic; picurarea sa misterioasă, strânsă cu mare grijă. (Am mai văzut cum este strânsă răşina pinilor, cleiul maladiv al cireşilor sălbatici, laptele smochinilor elastici, vinul palmierilor crestați la vârfuri.) Tub subțire de sticlă; în tine se strânge şi se concentrează un întreg val de beție; esență a tot ce era delicios şi puternic în trup; delicios şi parfumat în floare.

Alambic; ah! Picătură de aur care se va prelinge. (Există şi sucuri mai gustoase decât sucul concentrat de cireşe; altele sunt parfumate ca pajiştile.) Nathanael! Am în fața mea un spectacol cu adevărat miraculos; îmi pare că s-a concentrat aici o întreagă primăvară... Ah! Fie ca beția mea să o desfăşoare acum ca la teatru. Închis în această încăpere foarte întunecoasă, să nu mai ştiu de nimeni şi să beau atât cât îmi trebuie ca să-mi eliberez spiritul şi să redau cărnii mele viziunea întregului altundeva după care tânjesc...

A opta poartă este cea a magaziilor:

Ah! Mi-am spart cupa de aur – mă trezesc. Beția nu e niciodată altceva decât un substitut al fericirii. Caleşti! Orice

fugă este posibilă; ținut înghețat, sănii, îmi înham la voi toate dorințele.

Nathanael, vom merge spre lucruri: vom ajunge pe rând la toate. În oblâncurile şeii mele am aur; în cufere, blănuri care te-ar putea face să iubeşti frigul. Roți, cine v-ar putea număra învârtiturile în timp ce fugiți pe drumuri? Caleşti, case uşoare, pentru plăcerile noastre suspendate, fie ca fantezia noastră să vă poarte în zbor! Pluguri, fie ca boii să vă poarte pe ogoarele noastre! Scormoniți pământurile ca râturile mistreților: brăzdarul ce stă nefolosit în magazie ruginește şi la fel se întâmplă cu aceste unelte...

Voi toate, putințe trândave ale ființelor noastre, voi, care aşteptați suferind să se înhame la voi o dorință, dorința celui care năzuieşte spre locuri mai frumoase...

Fie ca o pulbere de zăpadă să ne urmeze sania, pulbere pe care o vom ridica în goana noastră! Sănii! îmi înham la voi toate dorințele...

Ultima poartă dădea spre câmpie.

CARTEA A **Ş**ASEA

LINCEU

Zum sehen geboren
Zum schauen bestellt.
GOETHE (Faust, II)

Porunci ale Domnului, mi-ați îndurerat sufletul.

Porunci ale Domnului, veți fi zece sau douăzeci?

Până unde vă veți întinde hotarele?

Oare ne veți învăța că lucrurile oprite sunt tot mereu mai multe?

Şi că pentru setea de tot ceea ce mi-a părut mai frumos pe pământ există noi pedepse?

Porunci ale Domnului, mi-ați îmbolnăvit sufletul,

Ați înconjurat cu ziduri singurele ape care puteau să-mi astâmpere setea.

...Dar acum, Nathanael, sufletul mi-e plin de milă pentru greşelile omeneşti.

Nathanael, te voi învăța că toate lucrurile sunt divin de fireşti.

Nathanael, îți voi vorbi despre toate.

Micul meu păstor, îți voi pune în mâini o bâtă de lemn fără ținte, cu care vom călăuzi cu blândețe, prin toate părțile, oi care până acum, n-au urmat niciun stăpân.

Păstorule, îți voi călăuzi dorințele spre tot ceea ce este frumos pe pământ.

Nathanael, vreau să fac buzele tale să ardă de o sete nouă, şi apoi să apropii de ele cupe pline de băuturi răcoritoare. Am băut; cunosc izvoarele unde buzele îşi astâmpără setea.

Nathanael, îți voi vorbi despre izvoare:

Unele izvoare țâşnesc din stâncă;

Altele vin de sub ghețari;

Unele sunt atât de albastre, încât par mai adânci.

(Ca minunatul Cyane de la Siracusa.)

Izvor de culoarea azurului; bazin adăpostit, ochi de apă ivit printre papirusuri; ne-am aplecat peste marginile bărcii; peste pietrele mărunte de pe fundul apei, ce păreau din safire, înotau peşti de azur.

La Zaguan, în Nimfeea, izvorau apele care, în vremurile de demult, udau Cartagina.

La Vaucluse, apa iese din pământ în şuvoi bogat, ca şi cum ar curge de mult. E aproape un fluviu şi poţi merge în susul lui pe sub pământ; străbate peşteri şi se îmbibă de întuneric. Lumina torţelor tremură şi se stinge; mai departe se află un loc atât de întunecat, încât îţi spui: niciodată nu voi putea urca mai departe.)

Unele izvoare au o apă feruginoasă, care dă o culoare somptuoasă stâncilor.

Există şi izvoare sulfuroase, a căror apă verde şi caldă pare otrăvită la început; dar, Nathanael, când te scalzi în ea, pielea îţi devine atât de fină, încât apoi e şi mai plăcută la pipăit.

Din unele izvoare, seara, se ridică ceaţa; o ceaţă ce pluteşte noaptea în jurul lor şi care se risipeşte încet când vine dimineaţa.

Izvoare foarte obişnuite, cu apă puţină, înăbuşite de muşchi şi de trestii.

Izvoare unde vin femeile să spele rufele şi ale căror ape întorc roţile morilor.

Avuţie nesfârşită! Ape ce ţâşnesc din pământ. Belşugul de apă de sub izvoare; rezervoare ascunse; vase deschise. Stânca dură va crăpa. Muntele se va acoperi de arbuşti; ţinuturile aride se vor bucura şi pustiurile triste vor înflori.

Din pământ ţâşnesc mai multe izvoare şi apa lor e prea multă pentru însetarea noastră.

Ape reînnoite la nesfârşire; vapori care tot cad din ceruri.

Dacă la câmpie nu este apă, câmpia să vină să bea apa din munţi – sau canalele subterane să aducă apa de la munte spre câmpie – uluitoarele irigaţii din Granada. – Rezervoare; Nimfeea. – Izvoarele sunt de o extraordinară frumuseţe – extraordinare sunt plăcerile pe care le simţi când te scalzi în apa lor. O, piscine! Piscine! Din apa voastră vom ieşi purificaţi.

Precum soarele în auroră,
Luna în roua nopții,
în apa voastră curgătoare
Ne vom spăla brațele şi picioarele
Brațele şi picioarele obosite.

Extraordinare sunt frumusețile izvoarelor; ca şi ale apelor care se filtrează pe sub pământ. Ele ies apoi la suprafață limpezi, ca şi cum ar fi străbătut un cristal; plăcerea pe care o simți când le bei este extraordinară; sunt pale ca aerul, incolore ca şi cum n-ar exista şi fără gust; nu se fac percepute decât prin marea lor răceală, care e virtutea lor ascunsă. Nathanael, ai înțeles că putem ajunge să dorim a le bea?

Cele mai mari bucurii ale simțurilor mele
Au fost însetările potolite.

Şi acum, Nathanael, îți voi spune

CÂNTECUL ÎNSETĂRILOR MELE POTOLITE

Căci pentru a mă apropia de cupe pline
Buzele mele s-au întins mai mult decât spre sărutări;
Cupe pline atât de repede golite.
Cele mai mari bucurii ale simțurilor mele
Au fost însetările potolite...

Unele băuturi se prepară
Din suc de portocale stoarse,
Lămâi şi chitre,
Ele te răcoresc, căci sunt
Acrişoare şi totodată dulci.
Am băut din cupe atât de fine,
Încât mi se părea că gura le va sparge
Înainte ca dinții să le atingă;
Puse în astfel de pahare, băuturile păreau mai bune,
Căci aproape nimic nu le despărțea de buze.
Am mai băut şi din vase cu formă schimbătoare

Pe care trebuia să le apeşi cu mâna
Pentru ca vinul să urce până la buze.

Seara, în zilele când hoinărisem mult prin soare,
Am băut, prin hanuri, siropuri groase din pahare grosolane;
Şi uneori apa, rece ca gheaţa, din bazine
Mă făcea apoi să simt mai bine umbra serii.
Am băut şi apă păstrată în burdufuri
Şi care mirosea încă a piele de capră, argăsită.

Stând tolănit pe mal, băut-am din apa
Pâraielor în care aş fi dorit să intru,
Cu braţele goale scufundate în adâncul apei vii
Unde se văd mişcându-se pietricelele albe...
Şi răcoarea mă pătrundea prin umeri.

Păstorii beau apa din căuşul mâinii;
I-am învăţat s-o bea cu paiul.
În unele zile, vara, mergeam prin soare,
În ceasurile de arşiţă,
În căutarea marilor însetări pe care apoi să le potolesc.

Şi-ţi aminteşti, prietene, cum într-o noapte, în timpul călătoriei noastre îngrozitoare, ne-am sculat, transpiraţi, ca să bem dintr-un ulcior de pământ apa ce se păstrase în el rece ca gheaţa?

Bazine, fântâni ascunse în care coboară femeile. Ape ce n-au văzut niciodată lumina zilei; gustul de umbră. Ape foarte aerate.

Ape neobişnuit de transparente şi pe care le-aş fi dorit mai albăstrii, sau mai degrabă verzi, ca să mi se pară mai reci... şi cu un uşor gust de anason.

Cele mai mari bucurii ale simţurilor mele
Au fost însetările potolite.

Nu! n-am numărat încă toate stelele de pe cer, toate perlele din mare, toate penele albe de pe malul golfurilor.

Nici toate murmurele frunzelor; nici toate surâsurile aurorei; nici toate râsetele verii. Şi ce-aş mai putea spune? Dar, pentru că gura mea tace, crezi oare că inima-mi se odihneşte?

O, câmpuri scăldate în azur!
O, câmpuri muiate-n miere!

Vor veni albinele grele de ceară...

Am văzut porturi întunecate, unde zorile erau ascunse de catarge şi de pânze; dimineaţa, plecarea bărcilor care parcă se furişau printre carcasele corăbiilor mari. Ca să treci pe sub odgoanele întinse cu care erau legate de ţărm, trebuia să te apleci.

Noaptea am văzut nenumărate corăbii plecând şi afundându-se în întuneric, afundându-se spre lumina zilei.

Nu sunt sclipitoare ca perlele; nici atât de lucitoare ca apa; şi totuşi pietricelele de pe cărare scânteiază. Receptacule blânde de lumină pe cărările acoperite pe care mergeam.

Dar, despre fosforescenţă ce-aş putea să-ţi spun, Nathanael? Materia este infinit de poroasă pentru spirit; supusă, ea ascultă de toate legile! Este complet transparentă. Tu n-ai văzut cum zidurile acestei cetăţi musulmane se înroşesc seara şi se luminează uşor în timpul nopţii. Ziduri groase, pe care lumina s-a revărsat îmbelşugată în timpul zilei; ziduri pe care s-a strâns lumina şi care, la amiază, sunt albe ca metalul; noaptea ţi se părea că o vezi din nou în minte. Cetăţi, mi se părea că sunteţi transparente! Văzute de pe colină, de aici, de jos, strălucească în întunericul adânc al nopţii învăluitoare, asemenea unor

lămpi de alabastru, imagini ale unui suflet religios prin lumina ce le umple parcă porii şi a căror lucire se răspândeşte înjur precum laptele.

Pietricelele albe de pe drumurile învăluite de întuneric; receptacule de lumină. Bălării albe în amurgurile de pe câmpuri; dalele de marmură din moschei; florile din grotele mărilor, actinii... Orice alb este lumină acumulată.

Am învățat să judec toate ființele după puterea lor de a primi lumina; cele care, în timpul zilei, au ştiut să primească lumina soarelui mi-au apărut apoi, în noapte, ca nişte puncte de lumină. – Am văzut ape care curg la amiază prin câmpie şi care, mai departe, îşi poartă comorile de aur pe sub stâncile opace, alunecate în calea lor.

Dar, Nathanael, nu vreau să-ți vorbesc aici decât despre lucruri, – şi nu despre

INVIZIBILA REALITATE - căci

... întocmai ca minunatele alge ce, de îndată ce le scoți din apă, se întunecă la culoare...

tot astfel... etc.

— Nesfârşita varietate a peisajelor ne arăta fără încetare că n-am cunoscut încă toate formele de fericire, de meditație sau de tristețe, pe care acestea le puteau lua. Ştiu că, în unele zile din copilărie, când uneori mă cuprindea tristețea, pe câmpiile din Bretagne vedeam câteodată cum tristețea mea, simțindu-se înțeleasă şi primită de natura din jur, mă părăsea brusc şi se aşeza în fața mea, îngăduindu-mi, în felul acesta, să o privesc cu plăcere.

Veşnica noutate.

Cineva face un lucru foarte simplu şi apoi spune:

Ştiu că *asta* n-a fost înainte nici făcută, nici gândită şi nici spusă. – Şi, dintr-odată, totul mi s-a părut de o

virginitate perfectă. (întregul trecut al omenirii absorbit cu totul în momentul de față.)

20 iulie, ora 2 dimineața

Trezirea. – Dumnezeu este cel pe care trebuie cel mai puțin să-l faci să aştepte, strigam eu, în timp ce mă spălam; oricât de devreme te-ai scula, întotdeauna vezi în jurul tău cum freamătă viața; ea se culcă mai devreme şi se lasă aşteptată mai puțin decât noi.

Aurore, erați cele mai îndrăgite bucurii ale mele.
Primăveri, aurore ale verilor!
Primăveri ale tuturor zilelor,
Aurore!
Nu ne treziserăm încă
Şi curcubeiele se iviseră pe cer...
...şi niciodată nu suntem destul de matinali,
sau destul de vesperali
cât ar trebui pentru lună...

Somnuri

Am cunoscut somnul de la amiază, vara – somnul din miezul zilei – după o muncă începută prea devreme; somnul copleşitor.

Ora două. – Copiii sunt culcați. Linişte înăbuşitoare. Posibilitatea de a asculta muzică, dar nu şi de a o face. Mirosul draperiilor de creton. Florile de iasomie şi lalelele. Lenjerie.

Ora cinci.. – Treziri din somn, în sudoare; bătăi puternice de inimă; frisoane; stare de bine; disponibilitatea, cărnii; carne poroasă şi pe care pare că o invadează cu prea mare plăcere fiecare lucru. Soare în asfințit; peluze galbene; ochi

deschişi în amurgul zilei. O, licoarea gândirii vesperale! Desfacerea florilor serii. Să speli fruntea cu apă călduță; să ieşi... Bolți de verdeață; grădini închise de ziduri, expuse la soare. Drumul; animalele ce se întorc de la păşune; apus de soare, inutil de privit – sentimentul de admirație este deja îndestulător.

Reîntoarcerea acasă. Reluarea lucrului lângă lampă.

Nathanael, ce să-ți spun despre locurile bune pentru somn?

Am dormit pe căpițele de fân; am dormit în lanurile de grâu; am dormit pe iarbă, la soare; în podurile cu fân, noaptea. Mi-agățam hamacul de crengile copacilor; am dormit legănat de valuri; culcat pe puntea corăbiilor; sau pe paturile înguste clin cabine, în fața stupidului ochi de geam al hubloului. În unele culcuşuri mă aşteptau curtezane; în altele mă aşteptau tineri. Pânzele cu care erau tapisate păreau atât de moi, încât păreau, ca şi trupul meu, făcute pentru dragoste. Am dormit în corturi pe scândură, când somnul era mai curând un fel de pierzanie. Am dormit în trenuri ce mergeau, fără să-mi pierd nicio clipă sentimentul mişcării.

Nathanael, există admirabile pregătiri pentru somn; şi admirabile treziri, dar nu există somnuri admirabile, şi mie nu-mi plac visele decât atâta vreme cât le cred realitate. Căci nici cel mai frumos vis nu egalează momentul trezirii.

Mi-am făcut obiceiul să dorm în fața ferestrei larg deschise, oarecum direct sub cer. În nopțile toride de iulie am dormit complet dezbrăcat sub lună; când se iveau zorile, eram trezit din somn de cântecul mierlelor; mă scufundam cu tot trupul în apa rece şi mă mândream că-mi încep ziua foarte devreme. În Munții Jura, fereastra mea se deschidea deasupra unei văi care, nu după mult timp, s-a umplut de zăpadă; din pat, vedeam marginea unei păduri; acolo

zburau corbi sau ciori; tălăngile turmelor de vite mă trezeau încă din zori; lângă casa mea se afla iazul unde oamenii îşi adăpau vacile. Îmi aduc aminte de toate acestea.

În hanurile din Bretagne îmi plăcea să simt aşternuturile aspre şi mirosul plăcut de leşie. La Belle Isle mă trezeau din somn cântecele marinarilor; alergam la fereastră şi priveam cum se îndepărtează bărcile; apoi coboram spre mare.

Există pe lume locuinţe minunate; în nici una dintre ele n-am vrut să rămân mult timp. Mi-e teamă de uşile care se închid, de capcane. Celule care închid spiritul. Viaţa nomadă este cea a păstorilor.

Nathanael, îţi voi pune în mâini bâta mea de păstor şi tu îmi vei păzi oile. Sunt obosit. Acum vei pleca; ţinuturile, toate, îţi sunt larg deschise şi turmele tale, niciodată sătule, behăie întruna după noi locuri de păşunat.

Nathanael, uneori m-au reţinut locuinţele ciudate. Unele erau în mijlocul pădurii; altele pe malul apelor; unele erau spaţioase. Dar, de îndată ce, obişnuindu-mă cu ele, începeam să le observ, să mă mai minunez în faţa lor, să fiu cucerit de priveliştile pe care le vedeam de la ferestre şi de îndată ce începeam să mă gândesc, le părăseam.

(Nathanael, nu-ţi pot explica această înverşunată dorinţă a mea de noutate; nu mi se părea că ating sau că răpesc ceva unui lucru; dar senzaţia subită pe care mi-o producea încă de la început era atât de intensă, încât ca nu sporea apoi prin repetare; aşa că, dacă mi s-a întâmplat adeseori să mă întorc în aceleaşi oraşe şi în aceleaşi locuri, am făcut-o pentru a percepe vreo schimbare de lumină sau de anotimp, mai uşor de simţit în locurile ce-ţi sunt cunoscute; şi dacă, pe vremea când trăiam în Alger, îmi petreceam fiecare seară în aceeaşi modestă cafenea maură, o făceam pentru a surprinde imperceptibila schimbare ce se producea, de la o seară la alta, în fiecare fiinţă şi pentru a vedea cum timpul modifică, încet, acelaşi spaţiu foarte mic.)

La Roma, în apropiere de Pincio, florăresele veneau să-mi vândă flori prin fereastra mea zăbrelită, asemănătoare cu aceea de la închisoare, aflată la nivelul străzii; aerul era înmiresmat de parfumul lor. La Florența puteam, fără să-mi părăsesc masa de lucru, să văd galbenul râu Arno, revărsat peste maluri. Pe terasele din Biskra, Meriem venea la lumina lunii în nesfârşita linişte a nopții. Era înfăşurată din cap până-n picioare într-un mare şi alb haik sfârtecat pe care îl lăsa să cadă, râzând, pe pragul uşii cu geamuri; în camera mea o aşteptau tot felul de bunătăți. La Granada aveam în cameră, pe cămin, în loc de lumânări, doi pepeni verzi. La Sevilla există aşa-numitele patios:, sunt nişte curți pavate cu marmură deschisă la culoare, pline de umbră şi de răcoarea apei; a apei care curge, şiroieşte şi clipoceşte într-un havuz din mijlocul curții.

Un zid gros, împotriva vântului din Nord şi poros pentru lumina Sudului; o casă rulantă, călătoare, transparentă pentru toate binefacerile Sudului... Ce-ar fi o cameră pentru noi, Nathanael? Un adăpost într-un peisaj.

Îți voi mai vorbi despre ferestre: la Napoli, conversații pe balcoane şi visări, seara, lângă rochiile deschise la culoare ale femeilor. Draperiile pe jumătate lăsate ne izolau de zgomotoasa societate a balului. Se schimbau vorbe de-o delicatețe atât de dezolantă, încât după aceea rămâneai un timp fără glas; apoi urca din grădină intolerabilul parfum al florilor de portocal şi cântecul păsărilor din nopțile de vară; şi mai apoi, la răstimpuri, chiar şi păsările tăceau; atunci se auzea foarte slab zgomotul valurilor.

Balcoane; coşuri de glicine şi de trandafiri; odihna de seară; toropeală.

(În seara asta o rafală groaznică de ploaie se izbeşte cu zgomot, şiroind pe geamul meu; mă străduiesc ca setea să-mi placă mai mult decât orice altceva.)

Nathanael, îţi voi vorbi despre oraşe.

Am văzut Smirna dormind precum o fetiţă ce stă culcată; Napoli, ca o lascivă femeie ce se scaldă, şi Zaghanul, ca un păstor kabil căruia apropierea zorilor i-a înroşit obrajii. Oraşul Alger tremură la soare de iubire şi se extaziază de iubire în timpul nopţii.

În Nord, am văzut case adormite la lumina lunii; zidurile caselor erau, pe rând, albastre şi galbene; în jurul lor se întindea câmpia; pe câmp zăceau uriaşe căpiţe de fân. Ieşim în câmpia pustie, ne întoarcem în satul adormit.

Există oraşe şi oraşe; uneori nu înţelegi pentru ce au fost ridicate tocmai aici. – O! oraşe din Orient şi din Sud; oraşe cu clădiri cu acoperişuri plate şi cu terase albe unde noaptea femeile cuprinse de nebunie vin să viseze. Plăceri, serbări ale dragostei; lampadarele din pieţe care, atunci când le priveşti de pe colinele învecinate, îţi dau în noapte impresia că sunt fosforescente.

Oraşe din Orient! Serbare înflăcărată; străzi numite aici *străzi sfinte,* unde cafenelele sunt pline de curtezane şi unde melodiile prea stridente le fac să danseze. Pe străzi circulă arabi înveşmântaţi din cap până în picioare în alb şi copii care mi se păreau mult prea tineri – nu-i aşa? – ca să ştie ce-i dragostea. (Unii dintre ei aveau buzele mai calde decât puişorii ieşiţi din găoace.)

Oraşe din Nord! debarcadere; uzine; oraşe unde fumul ascunde cerul. Monumente; turnuri mobile; îngâmfarea arcadelor. Cavalcade pe bulevarde; o mulţime grăbită. Asfalt ce străluceşte după ploaie. Bulevard unde castanii par că lâncezesc; femei ce te-aşteaptă mereu. Au fost nopţi atât de

moleşitoare, încât simțeam că la cea mai mică chemare îmi venea să leşin.

Ora unsprezece. – Îngrădire între ziduri; zgomot strident al obloanelor de fier. Noaptea când treceam pe străzile singuratice, vedeam cum şobolanii aleargă repede să se ascundă în canale. Prin ochiurile de geam ale pivnițelor vedeam bărbați pe jumătate goi făcând pâine.

O, cafenele! – unde nebunia noastră a continuat până foarte târziu în noapte; beția băuturilor şi a cuvintelor ne izgonea somnul. Cafenele! Unele erau bogate, pline de picturi şi de oglinzi; în ele vedeai numai oameni foarte eleganți; altele erau mici; aici se cântau cuplete comice şi femeile, ca să danseze, îşi ridicau fustele până foarte sus.

În Italia, în serile de vară, cafenelele erau răspândite prin piețe şi în ele puteai mânca înghețate gustoase de lămâie. În Algeria exista o cafenea unde se fuma Kief şi unde era cât pe ce să fiu asasinat; după un an era închisă de poliție, căci aici nu veneau decât oameni suspecți.

Şi iar cafenele... O, cafenele maure! – uneori, un poet bun vorbitor spunea pe îndelete o poveste; în câte nopți n-am venit să-l ascult, deşi nu-i înțelegeam vorbele!... Dar cel mai mult dintre toate îmi placi tu, micuță cafenea din Bab el Derb, loc linişitit, bun ca să-ți petreci sfârşitul zilei, colibă de pământ aşezată la marginea oazei, căci mai departe începea deşertul – de unde vedeam cum, după o zi fierbinte, coboară o noapte mai domoală. Lângă mine, cineva cânta la flaut un cântec monoton. Şi mă gândesc la tine, micuță cafenea din Şiraz, atât de mult cântată de Hafiz care, beat de vinul pe care i-l turna paharnicul şi de dragoste, stătea tăcut pe terasa invadată de trandafiri; de Hafiz care, aşezat lângă paharnicul adormit, aştepta toată noaptea, compunând versuri, să se facă ziuă.

(Mi-ar fi plăcut să mă nasc într-o vreme când, ca poet, pentru a cânta toate lucrurile, nu trebuia decât să le enumeri. Admirația mea s-ar fi oprit pe rând la fiecare lucru în parte şi felul cum l-aş fi lăudat ar fi demonstrat-o; ar fi fost de ajuns.)

Nathanael, noi încă n-am privit împreună frunzele. Toate rotunjimile frunzelor...

Frunzişul copacilor; peşteri verzi, străpunse de goluri luminoase, străfunduri ce se mişcă la cea mai mică adiere de vânt; frunze atârnând; mişcarea crengilor; legănarea în linie rotunjită; mici lamele şi alveole...

Crengi inegal mişcate de vânt... asta se întâmplă pentru că flexibilitatea diferită a ramurilor, făcând ca puterea lor de a rezista vântului să fie diferită, face ca şi impulsul pe care vântul li-l dă să fie diferit... etc. – Să trecem la un alt subiect... La care? – pentru că nu e vorba de o compoziție, nu trebuie să facem o alegere... Să fim gata pentru orice! Nathanael, să fim gata pentru orice! – şi printr-o atenție subită, simultană, a tuturor simțurilor, să ajungem să facem (e greu de spus) din însuşi sentimentul propriei vieți senzația concentrată a oricărei atingeri venite din afară... (sau reciproc). – Sunt aici; ocup acest colțişor, în care pătrund:

în urechea mea:	zgomotul neîntrerupt al apei, întărit şi apoi şters de vântul care bate printre crengile pinilor; din când în când lăcustele etc.
în ochii mei:	strălucirea soarelui în apa râului; în mişcarea pinilor (uite, o veveriță!) şi a piciorului meu care face o gaură în muşchi etc.

în carnea mea:	senzația de umezeală; de moliciune a muşchiului (Ah! Oare ce creangă mă înțeapă?...); senzația frunții sprijinite în mâini... a mâinilor aşezate pe frunte etc.
în nările mele:	!... (Linişte! Se apropie veverița) Etc.

Şi toate astea puse *laolaltă* etc., într-un mănunchi; – e însăşi viața; – asta e tot? – Nu! Mai există întotdeauna şi alte lucruri.

Crezi oare că eu nu sunt decât locul de întâlnire a unor senzații? – Viața mea a fost întotdeauna: ASTA, plus eu însumi. – Altădată îți voi vorbi despre *mine însumi.* Astăzi nu-ți voi spune nici

CÂNTECUL DIFERITELOR FORME ALE SPIRITULUI

nici

CÂNTECUL CELOR MAI BUNI PRIETENI

nici

BALADA TUTUROR ÎNTÂLNIRILOR

în care, printre altele, se aflau şi următoarele fraze:

La Como, la Lecce, strugurii erau copți. Urcam pe o colină uriaşă pe care se prăbuşeau vechi castele. Aici strugurii aveau o aromă dulceagă, care mă supăra; ea îmi pătrundea, precum gustul, până în străfundul nărilor, aşa că mâncatul

lor nu-mi mai putea aduce nimic nou. – Dar îmi era atât de sete şi de foame, încât câţiva ciorchini mi-au fost de ajuns ca să mă-mbăt.

...Dar în această baladă, vorbeam mai ales despre bărbaţi şi despre femei, şi dacă nu ţi-o spun acum, o fac pentru că în această carte nu vreau să descriu personalităţi. Căci, după cum cred că ai observat, în carte nu e vorba de *nimeni.* Şi chiar eu însumi nu sunt altceva decât o Viziune. Nathanael, eu sunt păzitorul turnului Linceu. Destul de mult a durat noaptea. Zori de zi, din înaltul turnului, strigam spre voi din răsputeri! Zori de zi, niciodată prea radioase!

Până la sfârşitul nopţii mi-am păstrat speranţa că va veni din nou lumina; nu o văd încă, dar nădăjduiesc că va veni; scriu din ce parte se vor ivi zorile.

Un întreg popor se pregăteşte pentru asta: din înaltul turnului, aud pe străzi o rumoare. Se va face ziuă! Poporul, în sărbătoare, merge înaintea soarelui.

— Ce spui despre noapte? Ce spui despre noapte, santinelă?

— Văd o generaţie care urcă şi văd o generaţie care coboară. Văd o enormă generaţie care urcă, bine înarmată şi cu bucurie, spre viaţă.

Spune, ce vezi din înaltul turnului? Ce vezi, Linceu, fratele meu?

Vai! Vai! Lasă-l pe celălalt profet să plângă! Vine noaptea, iar ziua vine şi ea.

Vine noaptea lor şi vine ziua noastră. Şi cine vrea să doarmă, să doarmă. Linceu! Coboară din turn, acum. Se face ziuă. Coboară pe câmpie. Priveşte mai de aproape fiecare lucru. Linceu, vino! Apropie-te! S-a făcut ziuă şi noi credem în ea.

CARTEA A ŞAPTEA

Quid, tum şi fuscus Amyntas.
VIRGILIU

Traversarea. Februarie 1895

Plecarea din Marsilia.

Vânt puternic; aer minunat. Căldură timpurie; legănarea catargelor.

Mare triumfătoare, plină de măreție. Vas dispreţuit de valuri. Impresie dominantă de grandoare. Amintirea tuturor plecărilor trecute.

Traversarea

De câte ori n-am aşteptat zorile...

...pe o mare furioasă

şi am văzut cum vin zorile înainte ca marea să se fi liniştit.

Sudoare pe tâmple. Slăbiciune. Stări de delăsare.

Noaptea pe mare

Mare furioasă. Şiroaie de apă pe punte. Trepidații ale elicei...

O, sudoare pricinuită de teamă!

O pernă sub capul ce mă doare...

În seara asta, de pe punte luna se vedea plină şi minunată – nu eram acolo ca să o pot privi.

— Aşteptarea valului. – Spargerea subită a masei de apă; zgomote înăbuşite; noi umflări ale valurilor; noi căderi. – Starea mea de inerție; ce sunt eu aici? – Un dop – un biet dop pe valuri.

Mă las legănat de valuri în voia uitării; voluptatea renunțării; a fi ceva.

Sfârşitul nopții

În dimineața prea rece, puntea este spălată cu apă din mare, ridicată cu ajutorul unor căldări; aerisire. – În cabina mea, aud zgomotul periilor cu care se freacă scândurile. Izbituri uriaşe. – Am vrut să deschid hubloul. O rafală prea puternică de aer de mare pe fruntea mea şi pe tâmplele mele asudate. Am vrut să închid din nou hubloul... Patul, m-am azvârlit din nou în el. Ah, toate aceste clătinări îngrozitoare de dinaintea intrării în port! Caruselul umbrelor reflectat pe peretele alb al cabinei. Senzație de strâmtoare.

Ochiul neobosit să vadă...

Cu un pai, sug limonada rece ca gheața...

A te trezi apoi pe un pământ nou, ca dintr-o convalescență... – Lucruri nevisate.

Alger

Să te trezeşti în zori pe o plajă;
După ce valurile te-au legănat noaptea întreagă.
Podişurile unde vin să se odihnească dealurile;
Apusuri de soare în care zilele pier;
Plajele de care se sparg valurile;
Nopțile în care vin să doarmă iubirile noastre...
Noaptea va veni spre noi ca o imensă rază;
Gândurile, razele şi păsările triste
Vor veni aici să se odihnească de lumina zilei;
În tufişuri unde se odihneşte orice umbră...
Şi apa linişitită din câmpie, şi izvoarele de ierburi pline.

... Şi apoi, la întoarcerea din lungi călătorii.
Malurile liniştite, corăbiile în port.
Vedea-vom pe valurile potolite
Cum doarme pasărea nomadă şi barca
prinsă la ţărm –
Seara venită spre noi ca să deschidă rada sa uriaşă
De tăcere şi de prietenie.
— E ora când totul doarme. –

Martie 1895

Blidah! Floare a Sahelului! Lipsită de graţie şi ofilită iarna, primăvara mi-ai apărut frumoasă. Era o dimineaţă ploioasă; un cer nepăsător, blând şi trist; şi parfumurile copacilor tăi înfloriţi rătăceau de-a lungul aleilor. Jetul de apă din liniştitul tău bazin; în depărtare, goarnele cazărmilor.

Iată cealaltă grădină, pădure părăsită, unde luceşte slab, sub măslini, moscheea albă.

— Pădure sacră! În dimineaţa asta vin să se odihnească aici gândul meu sfârşit de oboseală şi carnea mea sleită de neliniştea iubirii. Lianelor, văzându-vă în timpul iernii, nu bănuisem cât de minunate vă sunt florile. Glicine violete printre ramurile legănate de vânt, ciorchini asemenea unei cădelniţe înclinate şi petale căzute pe aurul nisipurilor de pe alee. Zgomotele apei; zgomote muiate, clipocit la marginea bazinului; măslini uriaşi, flori albe de spirea, tufe de liliac, spini, tufe de trandafiri; să vii aici singur, să-ţi aminteşti de iarnă şi să te simţi tot atât de obosit ca şi primăvara, vai! Chiar fără să te miri; şi chiar să doreşti mai multă severitate, căci atâta frumuseţe, vai! îi surâde celui solitar şi nu se umple decât de dorinţe, cortegii ascunse pe aleile goale. Şi, în ciuda zgomotelor apei din bazinul prea calm, liniştea atentă din jur îţi arată prea mult absenţele.

Cunosc izvorul unde voi merge să-mi răcoresc pleoapele
Pădurea sacră; cunosc drumul,
Frunzele, răcoarea acestui luminiş;
Voi merge seara când tăcerea se va fi aşternut
Şi mângâierea aerului
Ne va îndemna mai mult la somn decât la iubire.
Izvor rece unde va coborî noaptea.
Apă înghețată în care dimineața va veni străvezie,
Tremurând de atâta alb. Izvor de puritate.
Nu-i aşa că voi regăsi în auroră
Atunci când ea se va ivi
Savoarea pe care o avea pe vremea când vedeam încă în ea
Cu mirare lumina şi lucrurile?
Când voi veni aici să-mi spăl pleoapele arse.

Scrisoare către Nathanael

Nici nu-ți închipui, Nathanael, ce poate deveni până la urmă această baie de lumină; şi extazul senzual pe care ți-l dă această persistentă căldură... O ramură de măslin profilată pe cer; cerul de deasupra colinelor; cântec de flaut în uşa unei cafenele... Algerul părea atât de cald şi de plin de serbări, încât am vrut să-l părăsesc pentru trei zile; dar la Blidah, unde mă refugiam, am găsit portocalii înfloriți...

Ies din casă încă de dimineață; mă plimb; nu privesc nimic, dar văd totul; din mine, din senzații neascultate, prinde formă o simfonie minunată. Timpul trece; emoția mea se domoleşte, ca şi mersul soarelui care, mai puțin vertical, devine mai lent. Apoi aleg ceva de care să mă prind, o ființă sau un lucru – oricum vreau să fiu ceva în mişcare, căci emoția mea, odată fixată, nu mai este vie. Mi se pare atunci în fiecare clipă care vine că încă n-am văzut şi n-am gustat nimic. Mă pierd într-o dezordonată urmărire a unor

lucruri mişcătoare. Ieri am alergat pe vârful colinelor ce domină Blidahul ca să văd mai mult timp soarele; ca să văd apusul de soare şi norii arzători colorând terasele albe. Surprind lăsarea întunericului şi a liniştii sub copaci; hoinăresc la lumina lunii; aerul luminos şi cald mă învăluie şi mă înalță cu atâta moliciune, încât adeseori am senzația că înot.

...Cred că drumul pe care îl urmez este drumul meu şi că îl urmez aşa cum trebuie. Îmi păstrez deprinderea unei mari încrederi ce s-ar putea numi credință, dacă ar fi pecetluită de un jurământ.

Biskra

Pe pragul uşilor aşteptau femei; în spatele lor urca o scară dreaptă. Femeile stăteau jos, pe pragul uşilor, grave, vopsite ca nişte idoli, purtând pe cap o cununiță făcută din monede. Noaptea, strada se însufleţea. În susul scărilor ardeau lămpile; fiecare femeie stătea aşezată în cuibul luminos pe care i-l oferea casa scării; faţa le rămânea în umbră sub aurul strălucitor al cununiței; şi fiecare părea că mă aşteaptă, că mă aşteaptă doar pe mine; ca să urci trebuia să adaugi la cununiță un ban de aur; în trecere, curtezana stingea lămpile; apoi intrai în micul ei apartament; beai cafea din ceşti mici şi apoi făceai dragoste pe un fel de divanuri joase.

Grădinile din Biskra

Îmi scriai aşa, Athman: „Păzesc turmele sub palmierii ce te aşteaptă. Te vei întoarce! Primăvara va însufleți crengile: vom hoinări şi nu ne vom mai gândi la nimic...”

— Athman, păzitorule de capre, nu te vei mai duce sub palmieri ca să aştepți şi să vezi dacă nu vine primăvara. Am

venit; primăvara s-a ivit în ramuri; hoinărim şi nu ne mai gândim la nimic.

Grădinile din Biskra

Timpul întunecat de astăzi; mimoze parfumate. Vreme călduţă şi umedă. Picături de ploaie dese sau mari, plutind şi parcă formându-se în aer... Se opresc pe frunze, le încarcă şi apoi cad dintr-odată pe pământ.

...Îmi aduc aminte de o ploaie de vară; – dar era oare o ploaie? – Picăturile călduţe care cădeau, atât de mari şi de grele, peste grădina de palmieri învăluită într-o lumină verde şi trandafirie; erau atât de grele, încât frunze, flori şi ramuri s-au rostogolit ca un dar de iubire făcut din ghirlande împrăştiate din belşug pe ape. Râurile duceau polenul pentru fecundări îndepărtate; apele lor erau tulburi şi galbene. Peştii se jucau în bazine. La suprafaţa apei se auzea cum crapii îşi deschid şi îşi închid gurile.

Înainte de ploaie, un vânt puternic venit din Sud arsese pământul până în adânc, şi acum, aleile, sub crengi, se umpleau de abur; mimozele se aplecau ca şi cum ar fi vrut să adăpostească băncile unde se desfăşura serbarea. Era o grădină a plăcerilor; bărbaţii, îmbrăcaţi în haine uşoare de lână, şi femeile, înveşmântate în haik-uri reiate, aşteptau să-i pătrundă umezeala. Stăteau pe bănci, ca şi înainte, dar toate vocile tăcuseră şi fiecare asculta cum cad picăturile de ploaie ale aversei, lăsând ca apa, trecătoare în miezul verii, să le îngreuneze hainele şi să le spele trupurile. – Umezeala aerului şi importanţa frunzelor erau atât de mari încât rămâneam aşezaţi pe bancă lângă ei, fără să mă împotrivesc iubirii. – Şi când ploaia a trecut, fiecare şi-a scos pantofii şi sandalele şi a pipăit cu picioarele goale pământul ud, a cărui moliciune era plină de voluptate.

Să intri într-o grădină unde nu se plimbă nimeni; mă conduc doi copii îmbrăcați în haine de lână albă. Este o grădină foarte lungă în fundul căreia se deschide o poartă. Copaci mai înalți; cerul, mai jos, se agață de copaci. – Zidurile. – Sate întregi sub ploaie. – *Şi jos, munții; pâraie în formare; hrana copacilor; fecundare gravă, arome călătoare.*

Pâraie acoperite; canale (frunze şi flori amestecate) - numite „seghias" pentru că apele lor sunt domoale.

Piscinele din Gafsa, cu frumuseți primejdioase: – *Noces cantantibus umbra.* – Noaptea acum e senină, adâncă, doar puțin umedă.

(Copilul foarte frumos, îmbrăcat în haine de lână albă, după moda arabă, se numea „Azus", ceea ce înseamnă: „cel mult iubit". Un alt copil se numea „Uardi", adică „cel născut în anotimpul trandafirilor".)

Şi ape călduțe ca aerul
în care ne-am muiat buzele...

O apă întunecată pe care noaptea n-a putut-o distinge decât după ce luna şi-a aruncat asupra ei razele argintii. Părea că s-a născut printre frunze; animalele nopții au venit să se bălăcească în ea.

Biskra – dimineața

Încă din zori să ieşi afară – să țâşneşti – în aerul împrospătat.

O ramură de leandru roz va vibra în dimineața tremurătoare.

Biskra - seara

În copac cântau păsări. Cântau mai puternic decât aş fi crezut că pot cânta nişte păsări. Părea că însuşi copacul striga – că striga din toate frunzele – căci păsările nu se vedeau. Gândeam: cântând astfel, vom muri; pasiunea lor e prea mare; dar ce au în scara asta? Oare nu ştiu că, după noapte, va renaşte o nouă dimineaţă? Le e teamă să nu adoarmă pentru totdeauna? Vor să se mistuie din dragoste într-o singură seară? Ca şi cum apoi ar cădea într-o noapte nesfârşită. Cât de scurtă este noaptea la sfârşitul primăverii? – Ah! Bucuria că zorile de vară le vor trezi şi că nu-şi vor mai aminti de somnul lor decât pentru a le fi mai puţin teamă că vor muri, în seara următoare.

Biskra – noaptea

Tufişuri tăcute; dar pustiul din jur vibrează de cântecul de iubire al lăcustelor.

Chetma

Zilele se măresc. – Să te întinzi acolo. Frunzele smochinilor au devenit şi mai late. Când le frămânţi între degete, îţi parfumează mâna. Din tulpină picură lapte.

E din nou cald. – Ah, iată că turma mea de capre se întoarce; am auzit fluierul ciobanului ce mi-e drag. Oare va veni el la mine sau mă voi duce eu spre el?

Orele trec încet. – Încă o rodie uscată, de anul trecut, atârnă de ramură; e crăpată şi zbârcită; pe aceeaşi ramură au apărut bobocii florilor noi. Printre palmieri zboară turturele. Albinele se agită pe câmpie.

(Îmi amintesc că, lângă Enfida, era o fântână unde veneau femei frumoase; nu departe de ea se afla o stâncă uriaşă, cenuşie şi roză; mi s-a spus că vârful ei este năpădit de albine; într-adevăr, se aude zumzăitul roiurilor; fagurii de

miere se află în stâncă. Vara, fagurii crăpați de căldură își lasă mierea să se scurgă de-a lungul stâncii; oamenii din Enfida vin s-o adune.) – Păstorule, vino! – (Mestec o frunză de smochin.)

Vară! razele de aur curg din cer; risipă de lumină; splendoarea luminii puternice; uriașă revărsare de iubire! Cine vrea să guste din miere? Fagurii de ceară s-au topit.

Și cel mai frumos lucru pe care l-am văzut în acea zi a fost o turmă de oi ce se întorcea la staul. Picioarele lor mici și grăbite făceau un zgomot care semăna cu țârâitul ploii; soarele apunea în deșert, iar ele ridicau în urma lor nori de praf.

Oaze! Pluteau în deșert ca niște insule; de departe, verdeața palmierilor îmi vorbea despre izvorul din care rădăcinile lor luau apa; uneori era bogat și leandrii roz își aplecau crengile peste apă. – În ziua aceea, când am ajuns acolo, pe la ora zece, la început am refuzat să merg mai departe; farmecul florilor din aceste grădini era atât de mare, încât nu-mi venea să le mai părăsesc. – Oaze! (Ahmet mi-a spus: următoarea este cu mult mai frumoasă.)

Oaze! Următoarea era cu mult mai frumoasă, mai plină de flori și de fâșâit de frunze. Copaci mai înalți își aplecau crengile peste ape mai îmbelșugate. Era la amiază. Ne-am scăldat. – Apoi a trebuit s-o părăsim și pe aceasta.

Oaze. Ce să-ți spun despre următoarea? Era încă și mai frumoasă și aici am așteptat venirea serii.

Grădini! Voi spune din nou care erau farmecele voastre calme de dinainte de lăsarea serii. Grădini! În unele ți se părea că te purifici; altele nu mai semănau decât cu o livadă monotonă în care se coc caisele; mai erau și altele, pline de flori și de albine, unde parfumurile care le înmiresmau erau

atât de puternice, încât ne-ar fi putut ține loc de hrană şi ne-ar fi putut îmbăta asemenea lichiorurilor.

A doua zi nu-mi mai plăcea decât deşertul.

Umaş

Acea oază, în stâncă şi nisip, în care am intrat la amiază, pe o fierbințeală atât de mare, încât satul cu puterile sleite părea că nu ne mai aşteaptă. Palmierii nu s-au aplecat în fața noastră. Bătrânii stăteau de vorbă în pragul uşilor; bărbații ațipiseră; copiii sporovăiau la şcoală; femeile nu se arătau nicicum.

Drumuri ale satului, trandafiri în lumina zilei şi violete în asfințit; pustii la amiază, vă veți însufleți seara; atunci cafenelele se vor umple de oameni, copiii vor ieşi de la scoală, bătrânii vor mai vorbi încă în pragul uşilor, razele soarelui se vor îmblânzi şi femeile, urcate pe terase şi cu vălul ridicat de pe față, ca nişte flori, îți vor spune pe îndelete păsurile.

Această stradă din Alger, spre amiază, se umplea de miros de anason şi de absint. În cafenelele maure din Biskra nu se bea decât cafea, limonadă sau ceai. Ceai arăbesc; gust dulce, piperat; ghimber; băutură ce evocă un Orient excesiv şi extrem – şi fad; – e cu neputință să bei ceaşca până la fund.

În piața din Tugurt erau negustori de substanțe aromate. Am cumpărat de la ei diferite soiuri de răşini. Unele trebuiau mirosite. Altele, mestecate; iar altele, arse. Cele ce trebuiau arse aveau adeseori forma unor pastile; aprinse, ele răspândeau o mare cantitate de fum înțepător în care se amesteca un parfum foarte subtil; fumul lor contribuie la provocarea extazurilor religioase; se ard în timpul slujbelor, în moschei. Răşinile care trebuiau mestecate îți umpleau pe

dată gura de amăreală şi-ţi încleiau dinţii într-un chip neplăcut; mult timp după ce le scuipai le mai simţeai gustul în gură. Cele ce trebuiau mirosite se miroseau şi gata.

La marabuul din Temasina, la sfârşitul mesei ni s-au oferit prăjituri cu diferite arome. Erau împodobite cu frunze aurii, cenuşii sau trandafirii, şi păreau făcute din miez de pâine fărâmiţată. Se sfărâmau în gură ca şi cum ar fi fost făcute din nisip, dar, mâncându-le, am găsit în asta o oarecare plăcere. Unele miroseau a trandafiri; altele a rodie, iar altele erau cu totul fade. – La aceste mese, era imposibil să te îmbeţi altfel decât fumând. Prin faţa ochilor se perindau tot felul de mâncăruri în cantităţi excesive, iar conversaţia se schimba de câte ori se schimba felul de mâncare. Apoi, un negru îţi turna pe degete, dintr-un ibric, apă aromată; apa se scurgea într-un lighean. Şi tot aşa te spală aici femeile după ce ai făcut dragoste.

Tugurt

Arabi instalaţi în piaţă, în corturi; focuri ce aprind; dâre de fum aproape invizibile, în aerul serii.

— Caravane! – Caravane venite seara; caravane care pleacă dimineaţa; caravane sfârşite de oboseală, bete de miraje şi pline de deznădejde! Caravane! De ce nu pot pleca şi cu cu voi, caravane?

Unele plecau spre Orient ca să caute lemn de santal şi perle, prăjituri cu miere de Bagdad, fildeş, broderii. Altele plecau spre Sud ca să caute ambră şi mosc, praf de aur şi pene de struţ.

Iar altele porneau spre Apus în faptul serii şi se pierdeau în lumina ultimelor raze de soare.

Am văzut cum se întorc caravanele foarte obosite; cămilele îngenuncheau în piaţă; oamenii descărcau poverile

de pe spinările lor. Erau baloturi din pânză groasă şi nu puteai şti ce se găsea în ele. Unele cămile duceau pe spinarea lor femei ascunse într-un fel de palanchin. Pe spinarea altor cămile se afla pânza de corturi, pânză care urma să fie desfăcută odată cu venirea nopții. – O, oboseli minunate şi uriaşe, din nesfârşitul deşert! – în piețe se aprind focuri pentru odihna de seară.

De câte ori, ah! trezit încă din zori şi cu fața spre Răsăritul împurpurat, mai bogat în raze chiar decât o icoană – de câte ori la marginea oazei, acolo unde palmierii se ofileau, viața nemaiînvingând deşertul – stând astfel aplecat peste acest izvor de lumină, deja prea strălucitoare şi greu de îndurat pentru ochi, nu mi-am îndreptat dorințele spre tine, întindere uriaşă, inundată de lumină – de o căldură toridă... cât de mare trebuie să-ți fie extazul, cât de violentă şi de fierbinte trebuie să-ți fie dragostea ca să poți învinge fierbințeala deşertului?

Pământ aspru; pământ lipsit de bunătate şi de blândețe; pământ al pasiunii şi al fervorii; pământ iubit al profeților - ah, deşert dureros, deşert al gloriei, te-am iubit cu pasiune.

Am văzut pe ghiolurile pline de miraje cum crusta de sare albă ia înfățişarea apei. – Că azurul cerului se reflectă în ea, înțeleg – ghioluri azurii precum marea – dar cum se explică - tufe de trestie şi mai departe faleze de şist în surpare – cum se explică toate aceste apariții plutitoare ce seamănă cu nişte bărci şi, mai departe, cu nişte palate? – toate aceste lucruri deformate şi suspendate în imaginara adâncime a apei. (Mirosul de la malul mării era grețos; era o marnă oribilă, amestecată cu sare şi arzândă.)

Sub razele oblice ale soarelui de dimineață am văzut cum Munții Amar Khadu devin trandafirii şi par făcuți dintr-o materie cuprinsă de flăcări.

Am văzut cum vântul ridică nisipul din străfundul orizontului, tulburând suflul oazei. Ea părea că nu mai este decât o corabie înfricoşată de furtună; era tulburată de vânt şi, pe ulițele sătucului, oameni slăbănogi şi goi se zvârcoleau mistuiți de sete şi de fierbințeală.

De-a lungul drumurilor pustii, am întâlnit schelete albe de cămilă; cămile părăsite de caravane, cămile prea obosite ca să se mai poată târî mai departe şi care putrezeau, acoperite de muşte şi împrăştiind duhori îngrozitoare.

În unele seri, singurul zgomot armonios era bâzâitul ascuțit al gâzelor.

— Vreau să-ți mai spun şi alte lucruri despre deşert:

Deşert de alfa, plin de şopârle: întindere verde, unduind în vânt.

Deşert de piatră; ariditate; şisturi ce sclipesc; insecte verzi ce saltă de colo-colo; trestii ce se usucă; lotul sfârâie în soaie.

Deşert de argilă; aici totul trăieşte numai dacă curge puțină apă. De îndată ce plouă, totul înverzeşte; cu toate că pământul, prea, uscat, pare că s-a dezobişnuit să surâdă, iarba de aici pare a fi mai fragedă şi mai frumos mirositoare decât în altă parte. Ea se grăbeşte mai mult să înflorească şi să umple acrul de miresme, de teamă ca soarele să nu o ofilească înainte de a-şi fi făcut sămânța; iubirea ei e grăbită. Soarele apare din nou pe cer; pământul crapă, se sfărâmă, lasă să iasă apa prin toate părțile; un pământ teribil de crăpat; când plouă tare, toată apa se scurge în

crăpături; un pământ uscat şi care nu poate să reţină nimic; un pământ deznădăjduit în însetarea sa.

Deşert de nisip. – Nisipuri mişcătoare precum valurile mării; dune mutate fără încetare dintr-un loc într-altul; un fel de piramide orientează din loc în loc caravanele; dacă te urci pe vârful uneia, vezi la orizont vârful alteia.

Când suflă vântul, caravana se opreşte; conducătorii de cămile se adăpostesc în spatele animalelor.

Deşert de nisip – viaţa este exclusă; aici nu mai palpită decât vântul şi căldura. Nisipul se catifelează uşor la lăsarea întunericului; pare cuprins de flăcări seara şi acoperit de cenuşă dimineaţa. Printre dune se află văi de culoare albă; am trecut pe acolo călare; în urma noastră nisipul se închidea la loc, astupându-ne urmele paşilor; de fiecare dată când se ivea o nouă dună, ne gândeam că nu o vom putea urca din pricina oboselii.

Deşert de nisip, te-am iubit cu patimă! Ah! Cel mai mic fir de nisip al tău, de acolo de unde e, reia viaţa întregului univers! – De care viaţă îţi aminteşti, fir de nisip? Din ce iubire te-ai desprins? Firele de nisip iubesc laudele.

Suflete al meu, ce-ai văzut pe nisip?

Oase albite – cochilii goale...

Într-o dimineaţă, am ajuns lângă o dună destul de înaltă ca să ne adăpostească de soare. Ne-am aşezat. Umbra era aproape răcoroasă şi trestiile creşteau aici firave. Dar despre noapte, despre noapte ce să-ţi spun?

Este o navigaţie înceată.

Valurile sunt mai puţin albastre decât nisipurile; ele erau mai luminoase decât cerul.

— Într-o seară, fiecare stea, luată pe rând, mi s-a părut nespus de frumoasă.

Saul, tu care ai pornit în deşert în căutarea asinilor, nu ți-ai găsit asinii, ci regatul pe care nu-l căutai.

Bucuria de a-ți întreține vermina.

Viața era pentru noi

SĂLBATICĂ ŞI CU O SAVOARE NEAŞTEPTATĂ

şi îmi place ca fericirea să fie aici
precum o eflorescență pe vrejul morții.

CARTEA A OPTA

Faptele noastre sunt legate de noi
precum lucirea de fosfor;
ele ne dau splendoare, e adevărat,
dar numai mistuindu-ne.

SPIRIT al meu, te-ai exaltat peste măsură în timpul fabuloaselor tale preumblări!

O, inimă a mea! Ți-am dat să bei din plin.

Carne a mea, te-am îmbătat de dragoste.

În zadar acum, liniştit, încerc să-mi socotesc averea. Nu am nici una. Uneori, caut în trecutul meu vreun grup de amintiri, ca să-mi alcătuiesc din ele o istorie, dar nu mă recunosc în niciuna, deşi viața mea e plină de ele. Mi se pare că nu trăiesc decât într-o clipă mereu nouă. Ceea ce se numeşte a te reculege reprezintă pentru mine o imposibilă constrângere; nu mai înțeleg cuvântul *singurătate*-, a fi singur în mine însumi înseamnă a nu mai fi nimeni; în mine sunt mai mulți oameni; – de altfel, nu sunt la mine acasă decât pretutindeni; şi dorința mă izgoneşte din orice loc. Chiar şi cea mai frumoasă amintire nu îmi apare decât ca o

epavă a fericirii. Până şi cea mai mică picătură de apă, fie ea şi o lacrimă, de îndată ce-mi udă mâna, devine pentru mine o realitate mai prețioasă.

Mă gândesc la tine, Menalc!

Spune! Pe ce mări va pluti corabia ta întinată de spuma valurilor?

Oare nu te vei întoarce la mine, Menalc, insolent şi luxos, fericit să-mi aţâți iarăşi dorințele? Dacă mă odihnesc acum, nu o fac pentru tine... Nu; tu m-ai învățat să nu mă odihnesc nicicând. Oare n-ai obosit încă de viața asta îngrozitor de rătăcitoare? În ceea ce mă priveşte, poate că am strigat uneori de durere, dar nimic nu m-a obosit; – şi când trupul mi-e obosit, dau vina pe slăbiciunea mea; dorințele mele nădăjduiseră că sunt mai puternic. – Dacă astăzi îmi pare rău de ceva, este că, nemuşcând din ele, am lăsat să se strice şi să se îndepărteze dc mine multe fructe pe care mi le-ai dat tu, Dumnezeu al dragostei, tu care ne hrăneşti. – Căci mi se citea din Evanghelie că bunurile de care te lipseşti astăzi îți vor fi date mai târziu însutit... Ah! Dar ce să fac cu plusul de bunuri pe care dorința mea nu şi le-a luat ea însăşi? – Căci am cunoscut deja voluptăți atât de puternice, încât, dacă ar fi fost mai mari, nu le-aş mai fi putut gusta.

S-a spus cândva că mă căiam...
dar la ce-mi foloseşte căința?
SAADI

Da! tinerețea mi-a fost întunecată:
Mă căiesc pentru asta.
Nu gustam sarea pământului
Şi nici pe aceea a întinsei mări sărate.
Credeam că sunt sarea pământului
Şi mi-era teamă să nu-mi pierd savoarea.

Sarea mării nu-şi pierde deloc savoarea; dar buzele mele sunt prea bătrâne ca să o simtă. Ah! De ce n-am respirat aerul mării pe vremea când sufletul meu era însetat de el? Oare de ce vin am nevoie astăzi ca să mă ameţesc?

Nathanael, împlineşte-ţi bucuria când sufletul tău îţi surâde – şi dorinţa de dragoste atâta vreme cât buzele tale sunt încă frumoase şi bune de sărutat şi atâta vreme cât îmbrăţişarea ta e plină de bucurie.

Că vei gândi şi îţi vei spune: – Fructele erau aici; greutatea lor îndoia şi apăsa crengile; – gura mea era aici, plină de dorinţe; – dar gura mi-a rămas închisă şi mâinile mele nu s-au putut întinde, căci erau împreunate pentru rugăciune; – şi sufletul, şi carnea mea au rămas deznădăjduit de însetate. – Şi ceasul a trecut fără speranţă.

(Să fie adevărat? Să fie adevărat, Sulamita? –

Mă aşteptai şi eu nu o ştiam!

M-ai căutat, dar eu nu ţi-am auzit paşii apropiindu-se.)

Ah! tinereţe – omul nu o are decât un timp limitat, iar restul vieţii îşi aduce aminte de ea.

(Plăcerea îmi bătea la uşă; dorinţa îi răspundea în inima mea; rămâneam în genunchi, fără să deschid.)

Apa care curge poate să mai ude încă multe câmpii şi multe buze îşi vor potoli cu ea setea. Dar ce bucurie îmi poate da ea mie? – Ce altceva, în afară de prospeţimea şi de răcoarea ei trecătoare? – şi care mă arde după ce a trecut. - Aparenţe ale plăcerii mele, veţi curge precum apa. Căci apa îşi reînnoieşte aici undele, ca să-şi păstreze mereu prospeţimea.

Inepuizabilă prospeţime a râurilor, ţâşnire nesfârşită a pâraielor, voi nu sunteţi ca acel pic de apă captată în care îmi înmuiam odinioară mâinile şi pe care o aruncam apoi pentru că nu mai are prospeţime. Apă captată, tu eşti ca

înțelepciunea oamenilor. Înțelepciune a oamenilor, tu nu ai inepuizabila prospețime a râurilor.

Insomnii

Aşteptări. Aşteptări; febră; ore de tinerețe, pe alei... O, mistuitoare sete de tot ceea ce voi numiți păcat!

Un câine urla trist la lună.

O pisică semăna cu un copilaş care scânceşte.

Oraşul avea, în sfârşit, să guste puțină linişte pentru ca, a doua zi, să-şi regăsească toate speranțele întinerite.

Îmi aduc aminte de ceasurile petrecute pe alei; cu picioarele goale pe lespezile de piatră; îmi sprijineam fruntea de grilajul ud al balconului; la lumina lunii carnea mea strălucea ca un fruct minunat, bun de cules. Aşteptări! ne aduceți ofilirea... fructe prea coapte! am muşcat din carnea voastră numai atunci când setea îmi devenise de nesuportat şi când nu-i mai puteam îndura arsura. Fructe trecute! mi-ați umplut gura cu o fadoare otrăvită şi mi-ați tulburat adânc sufletul. – Fericit cel care, tânăr încă, a muşcat din carnea voastră tare şi a supt sucul vostru parfumat de dragoste, fără să mai aştepte... pentru ca apoi, răcorit, să alerge pe drumul unde ne vom sfârşi tristele noastre zile.

(Desigur, am făcut tot ce am putut ca să împiedic îngrozitoarea uzură a sufletului meu; dar numai prin uzura simțurilor am izbutit să-l abat de la Dumnezeul lui; era cu gândul la el toată noaptea şi toată ziua; se străduia să facă rugi grele şi se mistuia de fervoare.)

Din ce mormânt am scăpat în dimineața asta? – (Păsările mării se scaldă întinzându-şi aripile.) Şi imaginea vieții, ah! Nathanael, este pentru mine un fruct plin de savoare pe nişte buze pline de dorințe.

Erau nopți în care nu puteam dormi.

Erau lungi aşteptări – aşteptări a nu se şti ce – pe patul în care îmi căutam zadarnic somnul, cu mâinile şi picioarele obosite şi curbate de dragoste. Şi uneori căutam, dincolo de voluptatea cărnii, un fel de a doua voluptate, mai ascunsă.

...Setea mea devenea tot mai mare, pe măsură ce beam. La sfârşit ea a devenit atât de puternică, încât mi-a venit să plâng de dorință.

...Simțurile mi se tociseră până la transparență, şi dimineața, când am coborât în oraş, azurul cerului a intrat în mine.

...Dinții – îngrozitor de chinuiți să-mi tot smulgă pielițele de pe buze – cad tociți la vârfuri. Şi tâmplele scobite, ca şi cum ar fi fost supte dinlăuntru. – Mirosul câmpurilor de ceapă în floare m-ar fi putut face să vomit din nimica toată.

...Şi, în noapte, se auzea o voce care striga şi plângea: ah! plângea ea, iată fructul acestor flori bolnave: este dulce. De acum încolo mă voi duce să-mi plimb pe drumuri vagul plictis al dorinței mele. Încăperile tale adăpostite mă sufocă, iar sfaturile tale nu mă mai mulțumesc. – De acum încolo nu mai căuta vreun scop nesfârşitelor tale rătăciri...

Setea noastră devenise atât de puternică, încât, înainte de a-mi da seama cât de scârboasă era apa aceea, băusem deja din ea un pahar plin.

...O, Sulamita! Tu ai fi fost pentru mine precum acele fructe coapte la umbră şi în grădini strâmte şi închise.

Ah! îmi spuneam, toată omenirea oboseşte între setea de somn şi setea de voluptate. – După înfricoşătoarea încordare şi arzătoarea concentrare a cărnii, urmată de relaxarea ei, nu te mai gândeşti decât să dormi – ah! somn! – dacă nu te trezeşte la viată o nouă tresărire a dorințelor. –

Şi omenirea întreagă se frământă ca un bolnav şi se răsuceşte în pat ca să sufere mai puțin. –

...Apoi, după câteva săptămâni de muncă, eternități de odihnă.

...Ca şi cum am putea păstra vreun veşmânt în moarte! (Simplificare.) Şi murim – precum cel care se dezbracă să doarmă.

Menalc! Menalc, mă gândesc la tine! –

Spuneam, ştiu: ce-mi pasă? – aici – acolo – ne va fi la fel de bine.

...Acum, acolo, se lăsa seara...

...Oh! Dacă timpul ar putea urca spre izvorul lui! şi dacă trecutul s-ar putea întoarce! Nathanael, aş vrea să te iau cu mine şi să te duc spre ceasurile de iubire din tinerețea mea, când viața curgea în mine precum mierea. – Dar oare, pentru că a gustat atâta fericire, sufletul meu se va împăca pentru totdeauna? Căci acolo, în acele grădini, eram eu şi nu altul; eu eram cel care asculta cântecul trestiilor; cel care inspira parfumul florilor, cel care privea, atingea acel copil – şi fiecare primăvară e însoțită de toate aceste jocuri, – dar cum aş putea fi din nou cel ce eram, acel altul! – (Acum, pe acoperişurile din oraş, plouă.) Este ceasul în care turmele lui Lossif se întorceau acasă; veneau de la munte; în asfințit, deşertul părea acoperit de aur; liniştea serii... acum (acum).

Paris – noapte de iunie

Athman, mă gândesc la tine; Biskra, mă gândesc la palmierii tăi, – Tugurt, la nisipurile tale... – oaze, vântul uscat al deşertului clatină şi acum ramurile foşnitoare ale palmierilor? Rodii crăpate de căldură, vă mai lăsați asprele voastre semințe să se împrăştie?

Chetma, îmi amintesc de curenții tăi de apă proaspătă şi de izvorul tău cald lângă care te treceau sudorile. – El Kantara, podule de aur, îmi amintesc de dimineţile tale sonore şi de serile tale pline de extaz. – Zaguan, revăd în minte smochinii şi leandrii tăi; Kairuan, florile tale de nopal; Susa, măslinii tăi. – Visez la tristeţea ta, Umaş, oraş prăbuşit, ziduri înconjurate de mlaştini – şi la a ta, întunecatule Droh, bântuit de vulturi, sat aspru, aspră văgăună.

Chegga, mai contempli şi acum, din înălțimea ta, deşertul?

— M'rayer, îți mai înmoi şi acum firavii tăi arbuşti de tamarisc în apa lacului?

— Megarine, tot îți mai potoleşti setea cu apă sărată? – Temasina, şi acum te ofileşti la soare?

Îmi amintesc că, în apropiere de Enfida, era o stâncă stearpă în care primăvara curgea miere; lângă ea era un izvor, unde femei frumoase, aproape goale, veneau să ia apă.

Căsuță a lui Athman, pe jumătate dărăpănată, mai eşti încă acolo, acum, sub clar de lună? Căsuța unde mama ta țesea; unde sora ta, soția lui Amhur, cânta sau spunea poveşti; unde sloiuri de turturele se zbenguiau în noapte - lângă apa cenuşie şi somnolentă. O, dorință! în câte nopți n-am putut să dorm, cufundându-mă într-un vis ce îmi înlocuia somnul! Oh! dacă mai există cețuri seara, cântece de flaut sub palmieri, veşminte albe în adâncul cărărilor, umbră dulce lângă lumina arzătoare... voi merge acolo!...

Opaiț de lut şi ulei! Vântul nopții face să-ți tremure flăcăruia; fereastră dispărută; o simplă gaură în zid deschisă spre cer; noapte liniştită peste acoperişurile caselor; luna.

Din străfundul străzilor goale se aude, uneori, cum trece o maşină sau o trăsură; şi, în depărtare, se aude cum fluieră trenurile ce fug părăsind oraşul; cum marele oraş aşteaptă să se trezească...

Umbra balconului pe podeaua încăperii, tremurul flăcării pe pagina albă a cărții. Respirație.

Acum luna s-a ascuns; grădina pare un bazin de verdeață... Hohot de plâns; buze strânse; convingeri prea puternice; nelinişti ale gândirii. Ce voi spune? *Lucruri adevărate.* – CELĂLALT – importanța vieții *sale;* să-i vorbesc...

IMN

În loc de concluzie

Lui M.A.G.

Ea îşi îndreptă ochii spre stelele ce apăreau pe cer. – „Ştiu toate numele lor, spuse ea; fiecare dintre ele are mai multe nume; au virtuți diferite. Mersul lor care ne pare liniştit este rapid şi le face arzătoare. Neliniştita lor ardoare este pricina violenței mersului lor, iar splendoarea pe care o au este efectul ei. O voință intimă le mână şi le călăuzeşte; un zel deosebit le arde şi le mistuie; şi din pricina asta sunt sclipitoare şi frumoase.

Se țin una de alta, legate prin virtuți şi forțe, în aşa fel încât una depinde de cealaltă şi fiecare depinde de toate. Drumul oricăreia dintre ele este bine trasat şi fiecare îşi găseşte drumul. Nicio stea n-ar putea să-şi schimbe drumul

fără să le tulbure pe celelalte, fiecare traiectorie fiind ocupată de o alta. Şi fiecare stea îşi alege drumul ei, acela fiind cel pe care *trebuia* să-l urmeze; ceea ce trebuie să facă, trebuie să şi vrea, şi acest drum care ni se pare inevitabil este, pentru fiecare, drumul ales, fiecare stea având o voinţă desăvârşită. O dragoste ameţitoare le călăuzeşte; alegerea lor fixează legi şi noi depindem de ele; nu ne putem sustrage lor."

Dedicaţie

Nathanael, aruncă acum această carte. Ieşi din rândurile ei! Părăseşte-mă! Părăseşte-mă; în acest moment mă stingereşti; mă ţii în loc; dragostea exagerată pe care ţi-o port mă preocupă prea mult. M-am săturat să mă prefac că educ pe cineva. Când am spus că vreau să fii asemenea cu mine? – Te iubesc tocmai pentru că nu îmi semeni; nu iubesc în tine decât ceea ce se deosebeşte de fiinţa mea. – A educa! Pe cine altul l-aş putea educa în afară de mine însumi? Nathanael, oare să îţi spun? Eu m-am educat la nesfârşit. Continuu să o fac. Nu mă judec niciodată decât după ceea ce aş putea face.

Nathanael, aruncă această carte; nu te mulţumi să te opreşti la ea! Să nu crezi cumva că adevărul tău poate fi găsit de altcineva; de asta să te ruşinezi mai mult decât de orice altceva. Dacă eu ţi-aş căuta şi ţi-aş aduce hrana, nu ţi-ar mai fi foame şi n-ai putea s-o mănânci; iar dacă eu ţi-aş pregăti culcuşul, nu ţi-ar mai fi somn şi n-ai mai putea dormi în el.

Aruncă această carte; spune-ţi că ea nu cuprinde decât una dintre cele o mie de atitudini posibile în faţa vieţii. Caut-o pe a ta! Să nu faci ceea ce un altul ar putea face la fel de bine ca tine! Să nu spui ceea ce un altul ar putea spune la fel de bine ca tine; să nu scrii ceea ce un altul ar putea scrie la fel

de bine ca tine! Să nu te opreşti decât la ceea ce simţi că nu poţi găsi decât în tine însuţi, la ceea ce este creat de tine, cu nerăbdare sau cu răbdare, ah! cea mai de neînlocuit dintre fiinţe.

Prefaţă
la ediţia din 1927

Se spune curent că acest manual de evadare şi de eliberare mă reprezintă pe mine. Profit de această reeditare ca să le prezint noilor cititori câteva reflecţii care le vor îngădui să-i micşoreze importanţa, situându-l şi motivându-l în mod mai precis.

1. *Fructele pământului reprezintă cartea, dacă nu a unui bolnav, cel puţin a unui convalescent, a unui om vindecat – a cuiva care a fost bolnav. Chiar şi în lirismul ei se află excesul celui care îmbrăţişează viaţa ca pe un lucru pe care era cât pe ce să-l piardă.*

2. *Am scris această carte într-un moment în care literatura duhnea de nefiresc şi de închistare; era momentul în care mi se părea că trebuie cât mai repede s-o fac să atingă din nou pământul şi să-şi pună cu simplitate piciorul gol pe el.*

Cât de mult se izbea cartea mea de gustul timpului s-a văzut bine din insuccesul ei total. Niciun critic nu a vorbit despre ea. În zece ani s-au vândut doar cinci sute de exemplare.

3. *Am scris această carte în momentul în care, căsătorindu-mă, îmi hotărâseră viaţa; în momentul în care renunţasem de bunăvoie la o libertate pe care cartea mea,*

operă de artă, o revendica tocmai din această cauză cu şi mai multă putere.

Scriind-o, am fost întru totul sincer. Şi tot sincer eram şi când îmi dezmințeam inima.

4. *Adaug că doream să nu mă opresc la această carte. Fixam trăsăturile stării de nesiguranță şi de disponibilitate descrise, aşa cum un romancier le fixează pe cele ale unui erou ce îi seamănă, dar pe care îl inventează; astăzi mi se pare chiar că, pentru a putea fixa aceste trăsături, ar trebui să le detaşez de mine, ca să spun aşa, sau, dacă preferați, să mă detaşez de ele.*

5. *Oamenii mă judecă, în general, după această carte de tinerețe, ca şi cum etica din Fructele pământului ar fi fost etica întregii mele vieți, ca şi cum aş fi fost primul care n-a urmat sfatul pe care i-l dau tânărului meu cititor: „Aruncă această carte şi părăseşte-mă.“ Da, l-am părăsit pe dată pe cel care eram când am scris Fructele pământului; în aşa măsură încât, dacă îmi cercetez viața, văd că trăsătura ei dominantă, departe de a fi inconstanța, este, dimpotrivă, fidelitatea. Acea fidelitate adâncă a inimii şi a gândirii, pe care o consider a fi foarte rară.*

Vreau să ştiu numele celor care, înainte de a muri, îşi văd împlinite toate lucrurile pe care-şi propuseseră să le împlinească, pentru a-mi ocupa locul lângă ei.

6. *Şi încă ceva: unii oameni nu ştiu să vadă în această carte sau nu vor să vadă în ea decât o odă adusă plăcerii şi instinctelor. Cred că e o vedere oarecum mărginită. Pentru mine, acum când o deschid din nou, ea este, într-o măsură şi mai mare încă, o apologie a renunțării. Părăsind restul, am reținut din ea tocmai acest lucru căruia îi rămân, în continuare, credincios. Şi, aşa cum vă voi spune în cele ce*

urmează, datorită lui m-am putut apropia mai târziu de doctrina Evangheliei, pentru a găsi în uitarea de sine realizarea cea mai desăvârşită a sinelui, cea mai înaltă exigență, şi o nelimitată îngăduință de a fi fericit.

„Fie ca această carte a mea să te învețe să te interesezi mai mult de tine decât de ea, şi apoi de orice altceva mai mult decât de tine.“

Puteai citi aceste rânduri în prefață şi în ultimele fraze din Fructele pământului. *De ce mă forțezi să le repet?*

Iulie 1926

NOILE FRUCTE

CARTEA ÎNTÂI

I

Pentru tine, cel care vei veni atunci când eu nu voi mai auzi zgomotele pământului şi când buzele mele nu-i vor mai sorbi rouă – pentru tine care, mai târziu, poate că mă vei citi – pentru tine scriu aceste pagini; poate că tu nu eşti îndeajuns de uimit că trăieşti şi poate că nu admiri cum ar trebui acest miracol uluitor care este viața. Mi se pare uneori că setea mea te va face să bei şi că ceea ce te face să te apleci asupra acestei alte ființe pe care o mângâi este propria mea dorință.

(Admir cum dorința, de îndată ce se preface în iubire, devine confuză. Iubirea mea învăluia atât de difuz şi totodată atât de complet întregul său trup, încât, dacă aş fi fost

Jupiter, m-aş fi transformat într-un nor, fiară ca măcar să-mi dau seama de asta.)

Briza hoinară
A mângâiat florile.
Te ascult din toată inima,
Cânt al primei dimineți a lumii.

Beție matinală
Raze născânde, petale
Îmbibate de sevă...

Fără să aştepți prea mult
Cedează sfatului iubitor şi lasă viitorul
Blând să te invadeze.
Iată cât de uşoară este
Calda mângâiere a zilei.
Până şi sufletul cel mai temător
S-ar lăsa în voia iubirii.

Că omul e născut pentru fericire.
Ne-o arată întreaga natură.

O bucurie larg răspândită scaldă pământul şi pământul o emană la chemarea soarelui – formând acea atmosferă sensibilizată în care elementele prind viață şi, deşi supuse încă, scapă de sub rigoarea primordială... Din împletirea legilor se văd născând tot felul de lucruri complexe şi pline de farmec: anotimpurile; mişcarea mareelor; separarea vaporilor de apă, apoi reîntoarcerea lor sub formă de şiroaie; liniştita alternanță a zilelor; revenirea periodică a vânturilor; tot ceea ce se naşte este echilibrat de un ritm armonios. Totul se pregăteşte pentru organizarea bucuriei şi, curând, prinde viață, palpită pe nesimțite în frunze, capătă un nume, se

împarte şi devine parfum în floare, savoare în fruct, conştiinţă şi voce în pasăre. Astfel că reîntoarcerea, formarea şi apoi dispariţia vieţii imită drumul pe care îl face apa care se evaporă la soare pentru ca apoi să se adune din nou în undă.

Orice animal e un prilej de bucurii.

Totul vrea să existe şi fiecare fiinţă se bucură. Ceea ce numeşti fruct este bucurie devenită suculenţă. Şi numeşti pasăre bucuria devenită cântec.

Că omul e născut pentru fericire ne-o arată întreaga natură. Căci străduania ei de a ajunge la voluptate face ca plantele să încolţească, umple fagurele cu miere şi sufletul omului de bunătate.

Porumbelul care se zbenguie fericit printre ramuri, – Ramurile ce se leagănă în vânt, – Vântul care apleacă bărcile albe, – Strălucind pe mare printre crengi, – Valurile a căror creastă se înălbeşte – Şi râsul, şi azurul şi lumina tuturor acestor lucruri, – Soră a mea, inima mea se dezvăluie, – Îţi dezvăluie fericirea ei.

Nu ştiu prea bine cine m-a adus pe pământ. Mi s-a spus că Dumnezeu; şi dacă nu El, atunci cine altul?

Faptul de a exista este pentru mine o bucurie atât de mare, încât uneori mă întreb dacă nu dorisem să exist chiar de pe vremea când încă nu existam.

Dar să lăsăm pentru la iarnă discuţia teologică, findcă avem motive să ne facem sânge rău când e vorba de asta.

Tabula rasa. Am şters totul. Am făcut-o! Mă ridic gol pe pământul virgin, în faţa cerului ce trebuie repopulat.

Te recunosc, Phoibos! Îţi răspândeşti părul bogat peste iarba acoperită de promoroacă. Vino cu arcul tău eliberator. Săgeata ta de aur pătrunde prin pleoapa mea închisă şi atinge întunericul; ea triumfă şi monstrul interior este învins. Adu cărnii mele culoarea şi căldura, buzelor mele însetarea şi

inimii mele uimirea. Din toate scările de mătase pe care le arunci din zenit pe pământ, o voi apuca pe cea mai fermecătoare. Nu mai sunt pe pământ; mă legăn la capătul unei raze.

O, copile, pe care îl iubesc atât de mult! Aş vrea să le iau cu mine şi să fugim. Apucă repede raza; iată astrul! Eliberează-te! Nu mai lăsa ca greutatea trecutului să te apese.

Nu mai aştepta! Nu mai aştepta! O, drumule plin de piedici! Trec dincolo. Este rândul meu. Raza mi-a făcut semn; dorinţa îmi este cea mai sigură călăuză şi, în dimineaţa asta, sunt îndrăgostit de toate lucrurile.

Mii de fire luminoase se încrucişează şi vin să se înnoade pe inima mea. Din miile de senzaţii fragile, îmi ţes un veşmânt miraculos. Dumnezeu râde prin el şi eu îi surâd. Cine spunea că marele Pan a murit? L-am văzut prin aburul suflării mele. Spre el mi se întind buzele. Oare nu pe el l-am auzit azi-dimineaţă, murmurându-mi: Ce mai aştepţi?

Îndepărtezi cu spiritul şi cu mâna toate vălurile, ca să nu mai am înaintea mea nimic altceva decât strălucire şi goliciune.

Primăvară plină de indolenţă,
Îţi cer iertare.
Cuprinsă de sfârşeală
Inima mea se lasă-n voia ta.

Gândirea mea nehotărâtă
Pluteşte pe adierea vântului.

Un şuvoi blând
Mă pătrunde de miere.
Ah! Să nu vezi şi să nu auzi

Decât prin somn.

Îți primesc lumina
Prin pleoape,

Soare care mă mângâie,
Iartă-mi lenevia...
Soare iertător,
Soarbe inima mea lipsită de apărare.

Ca un nou Adam, astăzi eu sunt cel care botează lucrurile. Râul acesta este setea mea; umbra aceasta este somnul meu; acest copil gol, dorința mea. Iubirea mea prinde glas prin cântecul păsării. Inima mea freamătă în acest stup de albine. Orizontale mişcător, fii tu limita mea; sub razele înclinate, te îndepărtezi tot mai mult, te pierzi şi te învălui într-o culoare albăstruie.

Iubire şi gândire, aceasta e confluența subtilă.

Pagina albă luceşte în fața mea.

Şi aşa cum Dumnezeu se întrupează în om, tot aşa gândirea mea se supune legilor ritmului.

Imagine a desăvârşitei mele fericiri, eu aştern aici, pictor recreator, culoarea cea mai tremurătoare şi cea mai vie. Nu voi mai prinde cuvintele decât de aripi. Tu eşti, porumbel al bucuriei mele? Ah! Nu-ți lua încă zborul spre cer. Aşază-te aici; odihneşte-te.

Stau culcat pe pământ. Lângă mine, creanga încărcată de fructe strălucitoare se apleacă până la iarbă; ea atinge iarba; atinge uşor şi mângâie cel mai fraged fir de iarbă. Greutatea unui gângurit o leagănă.

Scriu pentru ca, mai târziu, un adolescent asemenea celui care am fost eu la şaisprezece ani, dar mai liber şi mai împlinit decât mine, să găsească aici răspuns la palpitanta sa

întrebare. Dar care va fi întrebarea lui? Nu prea am legătură cu cei din epoca mea şi şocurile contemporanilor nu m-au distrat niciodată prea mult. Mă aplec peste un timp de dincolo de prezent. Trec peste el. Presimt că va veni o vreme când nu vom mai înţelege decât cu greu lucruri care astăzi mi se par vitale.

Visez la noi armonii O artă a cuvintelor mai subtilă şi mai sinceră: fără retorică: şi care nu încearcă să dovedească ceva.

Ah! Cine îmi va elibera spiritul de lanţurile grele ale logicii? Până şi cea mai sinceră emoţie a mea, de îndată ce o exprim, devine falsă.

Viaţa poate fi mai frumoasă decât consimt oamenii. Înţelepciunea nu stă în raţiune, ci în iubire. Ah! Până acum am trăit cu prea multă prudenţă. Ca să asculţi de legea cea nouă, trebuie să fii lipsit de orice lege. O, eliberare! O, libertate! Voi merge până unde poate ajunge dorinţa mea. O, tu, cel pe care îl iubesc, vino cu mine; te voi duce până acolo; dar aş vrea ca tu să poţi merge încă şi mai departe.

Întâlniri

Ne distram toată ziua, săvârşind diferite acte ale vieţii noastre curente, în ritm de dans, ca nişte gimnaşti perfecţi ce şi-au pus în gând ca toate mişcările lor să fie armonioase şi ritmate. Marc se ducea să aducă apă de la pompă, pompa apa şi ridica găleata. Cunoşteam toate mişcările de care era nevoie pentru a aduce din pivniţă o sticlă, pentru a o destupa, pentru a o bea; le descompusesem. Ciocneam paharele în cadenţă. De asemenea, am inventat paşi ca să ieşim cu bine din situaţiile dificile ale vieţii; alţii, pentru a mări tulburările intime; şi alţii pentru a le ascunde. Născociserăm un pas al condoleanţelor şi un pas al

felicitărilor. Exista şi rigodonul nebuneştii speranţe şi menuetul legitimelor aspiraţii. Ca în baletele celebre, exista un pas al hărţuielii, un pas al certei şi un pas al împăcării. Excelam în mişcările de ansamblu; dar pasul prietenului perfect se dansa de unul singur; cel mai amuzant pas pe care îl inventaserăm era cel în care coboram la scăldat, împreună, de-a lungul câmpiei întinse: era o mişcare foarte rapidă, căci voiam să ajungem acolo cât mai asudaţi; făceam drumul alergând cu paşi mari şi panta câmpiei ne favoriza săriturile uriaşe; ţineam o mână întinsă înainte, aşa cum fac cei care fug după tramvaie, iar cu cealaltă strângeam halatul de baie care ne acoperea trupul; ajungeam la apă gâfâind şi ne aruncam în ea hohotind de râs şi recitând din Mallarme.

Dar toate astea, îmi veţi spune, deşi lirice, erau oarecum lipsite de naturaleţe... Ah! Era să uit: aveam şi un pas neaşteptat al spontaneităţii.

Din ziua când am izbutit să mă conving că nu aveam nevoie să fiu fericit, am început să simt fericirea făcându-şi loc în mine; da, din ziua când m-am convins că nu am nevoie de nimic ca să fiu fericit. După ce am dat o lovitură zdravănă egoismului, se părea că, pe dată, am făcut să ţâşnească din sufletul meu o atât de mare bucurie, încât puteam să potolesc cu ea şi setea altora. Am înţeles că cel mai bun mod de a-l învăţa pe altul ceva este propriul exemplu. Mi-am asumat fericirea ca pe o vocaţie.

Ei bine, gândeam eu atunci, dacă sufletul trebuie să piară o dată cu trupul, împlineşte-ţi cât mai degrabă bucuria. Căci, dacă el este nemuritor, nu-ţi va rămâne întreaga veşnicie ca să te ocupi de lucrurile de care nu sunt interesate simţurile tale? Oare vei dispreţul ţinutul frumos pe care îl străbaţi acum şi îi vei refuza ispitele numai din pricină că ele îţi vor fi în

curând răpite? Cu cât mai rapidă este traversarea, cu atât mai lacomă trebuie să-ți fie privirea; şi cu cât mai grăbită îți este fuga, cu atât mai grabnică trebuie să-ți fie îmbrățişarea! De ce oare, amant de o clipă, aş săruta cu mai puțină dragoste ceea ce ştiu că nu voi putea păstra? Suflete nestatornic, grăbeşte-te! Află că floarea cea mai frumoasă se ofileşte cel mai repede. Soarbe-i repede parfumul. Imortelele nu au miros.

Suflete vesel de la natură, să nu-ți fie teamă decât de ceea ce ar putea să-ți tulbure limpezimea cântecului.

Dar am înțeles acum că, prezent întotdeauna în tot ceea ce trece, Dumnezeu nu sălăşlueşte în lucru, ci în iubire; iar eu ştiu acum să gust liniştita eternitate în clipă.

La această stare de bucurie, dacă nu ştii s-o păstrezi, să nu cauți prea mult să ajungi.

Tandră uimire
Îmbrățişează-mi trezirea!
Departe-s de a năzui
Spre imaterial;

Dar te iubesc,
Azur fără pată,
Uşor ca Ariel
Mor dacă mă leg
De vreun colț de cer.

Nimic din cele de mine ştiute
Nu-i mai substanțial.
A te asculta înseamnă a te înțelege.
Ca să gust din această miere
Nu vreau să mai aştept.

Asemenea celui care, în dimineața asta, trasează cu penița, pe care o ştie încărcată cu prea multă cerneală, o ghirlandă de cuvinte, de teama să nu facă o pată.

II

Recunoştința inimii mele mă face să-l născocesc pe Dumnezeu în fiecare zi. Încă de când mă trezesc, mă mir că exist şi această uimire nu mă părăseşte niciodată. De ce oare alinarea unei dureri aduce în suflet o bucurie mai mică decât cantitatea de supărare pe care o pricinuieşte sfârşitul unei bucurii? Pentru că, atunci când ai o supărare, te gândeşti la fericirea de care această supărare te lipseşte, în timp ce, atunci când eşti fericit, nu te gândeşti niciodată la durerile de care eşti cruțat; şi asta pentru că ți se pare firesc să fii fericit.

Fiecărei ființe i se cuvine o cantitate de fericire, după câtă pot îndura simțurile şi inima ta. Oricât de mică ar fi cantitatea de fericire de care sunt lipsit, mă simt furat. Nu ştiu dacă, înainte de a exista, ceream viața; dar acum, când trăiesc, mi se datorează totul. Recunoştința e atât de binefăcătoare şi îmi este atât de necesar să iubesc, încât până şi cea mai uşoară mângâiere a aerului trezeşte în inima mea o mare mulțumire. Nevoia de recunoştință mă învață să fac, din tot ceea ce mi se întâmplă, fericire.

Frica de a greşi face ca spiritul nostru să se fixeze pe panta logicii. Există logica şi există ceea ce scapă logicii. (Lipsa de logică mă enervează, dar excesul de logică mă oboseşte peste măsură.) Există oameni care raționează şi există oameni care îi lasă pe alții să aibă dreptate. (Dacă rațiunea, nu-mi îndreptățeşte inima să bată, eu dau dreptate inimii.) Există oameni care renunță să trăiască şi oameni care renunță să aibă dreptate. Eu devin, conştient de mine, tocmai păcătuind față de logică. O, cel mai drag şi cel mai luminos gând al meu! De ce să mai încerc să-ți mai legitimez

naşterea? Oare n-am citit azi-dimineaţă în Plutarh, în viețile lui Romulus şi Tezeu, că aceşti doi mari întemeietori de cetăți au fost considerați fii de zei tocmai pentru că s-au născut în taină şi dintr-o unire clandestină?...

Iată-mă constrâns de trecutul meu. Niciun gest de astăzi, care să nu fie determinat de ceea ce eram ieri. Dar ceea ce sunt în clipa de față, ceea ce e neaşteptat, fugace, de neînlocuit, scapă...

Ah! De-aş putea scăpa de mine însumi! Aş sări peste constrângerea la care m-a supus respectul față de mine. Nările îmi sunt deschise spre toate vânturile. Ah! De-aş putea să ridic ancora şi să pornesc spre cea mai temerară aventură... Şi asta fără urmări pentru ziua de mâine. Mintea mi se agață de cuvântul „consecință". Consecința faptelor noastre; consecința pentru sine însuşi. Oare să nu mai aştept de la mine însumi decât o urmare a celor ce-au fost? O consecință; un compromis; un drum trasat dinainte. Nu vreau să mai merg, ci să sar; aş vrea ca, dintr-un salt, să-mi înlătur şi să-mi reneg trecutul; să nu mai trebuiască să-mi țin făgăduielile; prea mult am făcut-o! Viitorule, cât de mult aş dori să fii infidel!

Gând al meu, ce vânt venit dinspre mare sau de la munte îți va lua cu el elanul? Pasăre albastră fremătând şi bătând din aripi, tu rămâi pe acest vârf de stâncă abruptă; înaintezi până unde te poate duce prezentul, dar te avânți şi evadezi în viitor.

O, noi nelinişti! Întrebări nepuse încă!... Tulburarea mea de ieri m-a obosit; am scos din ea toată amărăciunea; nu mai cred în ea şi mă aplec peste prăpastia viitorului fără să amețesc. Vânturi ale abisului, luați-mă cu voi!

III

Orice afirmație se săvârşeşte prin abnegație. Tot ceea ce primeşti cu resemnare va prinde viață. Tot ceea ce încearcă să se afirme se neagă; tot ceea ce înseamnă renunțare se afirmă. Posesiunea desăvârşită nu se realizează decât prin dăruire. Tot ceea ce nu ştii să dai te stăpâneşte. Fără sacrificiu nu există înviere. Nimic nu înfloreşte decât prin dăruire. Ceea ce pretinzi că ocroteşti ținând în tine se atrofiază.

După ce recunoşti că fructul este copt? – După faptul că se desprinde de pe creangă. Totul se coace pentru dăruire şi se desăvârşeşte prin dăruire.

O, fruct plin de savoare şi învăluit în voluptate, ştiu că, pentru a încolți, trebuie să te sacrifici pe tine. Atunci dulceața din tine poate să moară! Să moară îmbelşugata ta carne delicioasă şi dulce! Căci ea aparține pământului. Să moară pentru ca tu să trăieşti. Ştiu că „dacă fructul nu moare, el rămâne singur! Ah, Doamne, fă să nu aştept moartea pentru a muri!

Orice virtute se desăvârşeşte renunțând la sine. Suculența fructului, ajunsă la plinătatea ei, cere germinarea.

Adevărata elocință cere dispariția elocinței; individul nu se afirmă niciodată mai mult decât atunci când uită de sine. Cine se gândeşte la sine se poticneşte. Cel mai mult admir frumusețea când nu mai ştie că e frumoasă. Linia cea mai impresionantă este tocmai cea mai necăutată. Hristos devine un adevărat Dumnezeu renunțând la divinitatea sa. Şi, reciproc, Dumnezeu se creează renunțând la sine întru Hristos.

Întâlniri

Lui Jean-Paul Allégret

I

În ziua aceea, hoinărind prin oraş pe unde ne ducea fantezia, am întâlnit pe Rue de Seine – îţi aduci aminte – un biet negru pe care l-am privit îndelung. Era în dreptul vitrinei librăriei Fischbacher. Spun asta pentru că uneori, din dorinţa de a fi mai liric, sfârşeşti prin a nu mai fi deloc precis. Şi ca pretext pentru a ne opri, ne-am prefăcut că privim vitrina; dar, de fapt, ne uitam la negru. Cu siguranţă că era sărac şi acest lucru se vedea cu atât mai bine, cu cât încerca să-şi ascundă sărăcia; căci era un negru care avea mare grijă de demnitatea sa. Purta joben şi era îmbrăcat într-o redingotă corectă; dar jobenul semăna cu cele de la circ, iar redingota era îngrozitor de roasă; avea cămaşă, dar cred că ea părea albă doar pentru că era purtată de un negru; iar mizeria în care trăia se vedea cel mai bine după ghetele rupte pe care le purta. Mergea cu paşi mărunţi, ca un om care nu mai are nicio ţintă şi care, în curând, nu va mai putea să înainteze; la fiecare patru paşi se oprea din mers, îşi ridica de pe cap jobenul în formă de burlan şi-şi făcea vânt cu el, deşi era frig; apoi scotea din buzunar un fular jerpelit şi îşi ştergea cu el fruntea, după care şi-l băga din nou în buzunar; avea o frunte înaltă, descoperită, sub o hălăciugă de păr argintiu; privirea îi era vagă ca a celor ce nu mai aşteaptă nimic de la viaţă şi părea că nu-i vede pe trecătorii cu care se încrucişa pe drum; dar când aceştia se opreau să-l privească, îşi acoperea capul cu demnitate şi începea din nou să meargă. Cu siguranţă că făcuse o vizită cuiva de la care aştepta ceva ce îi fusese refuzat. Avea aerul unui om ce nu mai nutreşte nicio speranţă. Avea aerul unui om care moare de foame, dar care ar prefera să moară decât să se umilească făcând vreo nouă cerere.

Cu siguranţă că voia să arate şi să-şi dovedească sieşi că, pentru a consimţi să fii umilit, nu e de ajuns să fii

negru. Ah, cât de mult aş fi dorit să-l urmăresc şi să ştiu unde se ducea; dar el nu se ducea nicăieri. Ah! Cât de mult aş fi dorit să-l opresc şi să stau de vorbă cu el, dar nu ştiam cum să fac ca să nu-i rănesc susceptibilitatea. Şi apoi, nu ştiam nici în ce măsură te interesează pe tine, cel ce mă însoţea atunci, tot ceea ce ţine de viaţă şi tot ceea ce este viu.

Ah! şi totuşi, ar fi trebuit să-l opresc.

II

Şi în aceeaşi zi, ceva mai târziu, întorcându-ne cu metroul, ne-am întâlnit cu acel om mic de statură şi foarte simpatic, care căra cu el un vas de sticlă cu peşti. Vasul era înfăşurat într-o bucată de pânză, deschisă într-o parte, ceea ce îţi îngăduia să-l vezi; totul era învelit în hârtie. Privindu-l, nu înţelegeai ce putea fi înăuntru, dar omul ducea vasul cu atâta grijă, încât l-am întrebat râzând:

— E vreo bombă?

Omul mă trase mai la lumină şi îmi răspunse în chip misterios:

— Sunt peşti.

Şi apoi, imediat, căci era prietenos din fire şi simţea că nu vrem decât să stăm de vorbă, adăugă:

— Îi acopăr pentru că nu vreau să atrag atenţia; dar dacă vă plac lucrurile frumoase (şi sunt sigur că sunteţi artist), vi-i voi arăta.

Şi, în timp ce dezvelea vasul cu mare grijă, făcând gesturi de mamă care îi schimbă scutecele pruncului ei, continuă:

— Asta mi-e meseria; sunt crescător de peşti. Iată! Micuţii ăştia fac zece franci bucata. Sunt foarte mici, dar nici nu vă închipuiţi cât sunt de rari. Şi sunt frumoşi! Priviţi-i când o rază de lumină cade pe ei! Uitaţi-vă! Sunt pe

rând verzi, albaştri, roz; nu au o culoare anume şi le îmbracă pe toate.

În apa din vas nu erau decât vreo douăsprezece ace mişcătoare care, trecând pe rând prin dreptul deschizăturii pânzei, luau tot felul de culori.

— Dumneata îi creşti?

— Mai cresc încă mulţi alţii! Dar pe ceilalţi nu-i plimb cu mine. Sunt prea delicaţi. Gândiţi-vă! Unii mă costă cincizeci, şaizeci de franci bucata. Amatorii vin la mine ca să-i vadă şi nu-i scot din casă decât după ce i-am vândut. Săptămâna trecută, un amator bogat mi-a cumpărat unul de o sută douăzeci de franci. Era un ciprin din China: avea trei cozi, ca un paşă... Dacă sunt greu de crescut? Bineînţeles! E greu cu hrana lor şi se îmbolnăvesc mereu de ficat. O dată pe săptămână trebuie să le pun apă de Vichy. Asta costă scump. în rest, nu e greu: se înmulţesc ca iepurii. Sunteţi amator, domnule? Ar trebui să veniţi să mă vedeţi.

Acum i-am pierdut adresa. Ah! Cât de rău îmi pare că nu m-am dus la el.

///

— Trebuie să pornim de la idee, îmi spuse el, căci cele mai importante invenţii urmează să fie făcute de acum înainte. Ele nu vor face decât să pună în lumină cele mai simple constatări, căci toate tainele naturii se află sub ochii noştri şi ne izbesc privirea în fiecare zi, fără să le dăm atenţie. Mai târziu, după ce vor fi folosit lumina şi căldura soarelui, oamenilor li se va face milă de noi, de noi cei care ne scoatem cu atâta greutate lumina şi combustibilul din măruntaiele pământului şi care risipim cărbunele fără să ne gândim la generaţiile viitoare. Oare când va învăţa omul, harnic şi econom, să capteze căldura prea mare sau nefolositoare din punctele fierbinţi ale globului? Va veni şi

vremea aceea! Va veni şi vremea aceea, continuă el sentenţios. Şi acea vreme va veni atunci când globul pământesc va începe să se răcească, căci aceea va fi şi vremea când cărbunele ne va lipsi.

— Dar, i-am spus eu, ca să-i schimb gândurile întunecate spre care vedeam că se îndreaptă, vorbiţi cu prea multă pricepere ca să nu fiţi chiar dumneavoastră un inventator.

— Cei mai mari dintre ei, reluă el imediat, nu sunt, domnule, şi cei mai cunoscuţi. Ce este, mă rog, un Pasteur, un Lavoisier, un Puşkin, pe lângă inventatorul roţii, al acului, al vârtelniţei şi pe lângă cel care a observat pentru prima dată că cercul pe care-l rostogoleşte copilul în faţa lui stă drept? Să ştii să vezi asta e totul. Dar noi trăim fără să privim. Iată, ce minunată invenţie este buzunarul! V-aţi gândit vreodată la asta? Şi cu toate acestea, toată lumea se foloseşte de el. Este de ajuns să observi, v-o spun eu. Dar, atenţie! Feriţi-vă de cel care a intrat acum pe uşă, îmi spuse el, schimbând brusc tonul, trăgându-mă de mânecă ceva mai la o parte. Este un bătrân caraghios, care n-a descoperit niciodată nimic, dar care ar vrea să-i prade pe ceilalţi. Vă rog să nu suflaţi niciun cuvânt în faţa lui (era prietenul meu C..., medicul-şef al ospiciului). Uite cum îl interoghează pe bietul preot; căci, deşi e îmbrăcat în haine obişnuite, domnul de colo este preot. Un mare inventator şi el. E supărător faptul că nu ne putem înţelege, căci cred că, împreună, am fi putut face lucruri mari; când îi vorbesc, îmi răspunde ca şi cum ar vorbi chinezeşte. De altfel, de un timp mă evită. Îl puteţi aborda imediat, de îndată ce bătrânul ăsta caraghios îl va lăsa în pace. Veţi vedea: ştie tot felul de lucruri ciudate; şi dacă nu i-ar lipsi coerenţa în idei... Iată, acum e singur. Duceţi-vă la el.

— Nu înainte de a-mi spune ce aţi inventat dumneavoastră.

— Vreți să ştiți?

Mai întâi se aplecă spre mine, apoi îşi ridică brusc trunchiul spre spate şi, cu voce scăzută, îmi spuse pe un ton de o ciudată gravitate:

— Eu sunt inventatorul nasturelui.

După ce prietenul meu C... s-a îndepărtat, m-am îndreptat spre panta spre care stătea „gentlemanul", cu coatele pe genunchi şi cu fruntea între mâini.

— Nu cumva v-am mai întâlnit pe undeva? l-am întrebat eu, în chip de introducere.

— Aşa mi se pare şi mie, îmi răspunse el după ce mă privi cu atenție. Dar spuneți-mi: nu dumneavoastră eraţi cel care stăteaţi de vorbă cu acel biet ambasador? Da, cel de colo, cel care se plimbă acum de unul singur şi care ne va întoarce spatele... Ce mai faceți? Pe vremuri eram buni prieteni; dar e gelos din fire. Nu mă mai poate suferi de când a înțeles că nu se poate lipsi de mine.

— Cum vă explicați asta? am îndrăznit eu să întreb.

— Veți înțelege numaidecât, dragă domnule. El a inventat nasturele, cred că v-a spus. Dar eu sunt inventatorul butonierei.

— Şi v-ați certat?

— Nu se putea altfel.

IV

Nu găsesc în litera Evangheliei adevărate interdicții şi prohibiții. Dar ți se spune să-L contempli pe Dumnezeu cu ochiul cel mai limpede şi simt că fiecare lucru de pe pământ, că fiecare lucru pe care-l râvnesc devine opac, tocmai pentru că-l râvnesc, şi că lumea întreagă îşi pierde de îndată transparența, sau că privirea îşi pierde claritatea, în aşa fel că sufletul meu nu-L mai simte pe Dumnezeu, şi că, părăsindu-L pe Creator pentru ceea ce a creat El, sufletul meu

încetează să trăiască în eternitate şi pierde împărăția lui Dumnezeu.

Mă întorc la Tine, Doamne Iisuse Hristoase, ca la Dumnezeul a cărui formă vie eşti. Am obosit să-mi mint inima. Chiar şi atunci când cred că fug de Tine, pe Tine, prieten divin al copilăriei mele, Te regăsesc pretutindeni. Ştiu bine că numai Tu poți aduce mulțumire în inima mea care cere atât de mult. Dar demonul din mine neagă că învățătura Ta ar fi desăvârşită şi că aş putea să renunț la toate, în afară de Tine, pentru că, renunțând la toate, Te regăsesc.

Prag al adevăratei tinereți,
Poartă a Paradisului,
O nouă veselie
Îmi ameţeşte sufletul...
Doamne! Întăreşte-mi beția,
Netezeşte spațiul
Care desparte de Tine
Sufletu-mi nefericit
Ce-şi aminteşte de Tine...
Doamne, măreşte-mi extazul.
Nisip arid pe care se imprimă
Urma piciorului gol,
Poemul meu ingenuu
Nu eludează rima.

Beat de nepăsare
Şi de uitare
Pe valuri cadențate
Sufletu-mi se leagănă.

Când copăcelul bogat surâde
Cu primele-i flori,
În bătrânul stejar în lacrimi

Îşi face cuib un popor de păsări.

Mişcaţi frunzişul,
Râsete, ritmuri divine!
Am gustat dintr-o băutură
Mai tare ca vinul.

O, prea limpede lumină,
Pătrunde-mi prin pleoape!
Adevărul Tău, Doamne,
M-a rănit pân' la inimă.

Întâlniri

Se întâmpla la Florenţa, într-o zi de sărbătoare. Ce sărbătoare? Nu mai ştiu. De la fereastra mea, care dădea spre cheiul fluviului Arno, între Ponte San Trinità şi Ponte Vecchio, contemplam mulţimea, în aşteptarea dorinţei de a coborî în mijlocul ei, spre seară, când va deveni mai vie. Şi în timp ce priveam în susul apei, am auzit o rumoare şi am văzut oameni alergând, iar pe Ponte Vecchio, acolo unde decorul caselor ce tivesc partea de sus a podului cedează şi lasă, chiar în mijlocul podului, un spaţiu liber, am văzut cum mulţimea se adună grăbită, se apleacă peste parapet şi, cu braţele şi mâinile întinse, arată în apa mâloasă a fluviului un mic obiect care plutea, dispărea într-un val şi apărea din nou, purtat de curent. Am coborât. Trecătorii pe care i-am întrebat mi-au spus că o fetiţă căzuse în apă; fusta-i umflată ca un balon o mai ţinuse un timp la suprafaţă; acum dispăruse. Câteva bărci se desprinseră de mal; până seara oameni înarmaţi cu nişte prăjini prevăzute cu cârlige scotociră prin apa fluviului; dar totul fu zadarnic.

De necrezut! Din toată această mare mulţime de oameni, cum de nu se găsise nimeni care să vadă fetiţa şi să o

oprească să facă acest gest?... În locul de unde se aruncase fetița, se afla un băiat de vreo cincisprezece ani, care răspundea întrebărilor puse de trecători. Spunea că o văzuse când, pe neașteptate, trecuse peste parapet; alergase spre ea, izbutise s-o apuce de braț și, un timp, reușise să o țină deasupra golului; în spatele lui, mulțimea trecea fără să bănuiască nimic; băiatul voise să cheme pe cineva în ajutor, neavând de unul singur puterea să ridice fetița pe pod; dar, în acel moment, ea îi spusese: „Nu, lasă-mă să mă duc!" Îi vorbise pe un ton atât de plângăreț, încât până la urmă îi dăduse drumul. În timp ce povestea toate acestea, băiatul plângea în hohote.

(El însuși făcea parte dintre bieții copii care poate că ar fi mai fericiți dacă n-ar avea familie. Era îmbrăcat în zdrențe. Și-mi imaginam că, în clipa când ținea brațul fetiței și încerca să o smulgă morții, simțindu-i și împărtășindu-i deznădejdea, putuse să fie cuprins de o dragoste disperată ca și ea, dragoste care le deschidea amândurora *cerul. Îi dăduse drumul din milă. „Prego... lasciatemi".)*

A fost întrebat dacă o cunoștea; nu, o văzuse pentru prima oară; nimeni nu știa cine era fetița și toate cercetările făcute în zilele următoare au fost zadarnice. I s-a găsit cadavrul. Era al unei copile de paisprezece ani, o fetiță foarte slabă și îmbrăcată în haine sărăcăcioase. Ce n-aș fi dat să știu mai multe despre ea! Dacă tatăl ei avea o amantă sau mama ei un amant, și ce lucru pe care ea se sprijinea ca să poată trăi dispăruse dintr-odată din viața ei...

— Dar de ce faci loc acestei povestiri, m-a întrebat Nathanael, într-o carte pe care o consacri bucuriei?

— Această povestire aș fi vrut s-o spun în cuvinte și mai simple încă. Într-adevăr, resping fericirea ce-și ia suflul din nefericire. Resping o bogăție care-i sărăcește pe celălalt. Dacă haina mea îl dezbracă pe altul, voi umbla gol. Ah, Doamne

Iisuse Hristoase, Tu ții mereu masa întinsă şi ceea ce dă frumusețe ospățului din împărăția Ta este că la ea sunt poftiți toți oamenii.

Există pe lume atâta uriaşă mizerie, atâta nefericire, sărăcie şi groază, încât omul fericit nu se poate gândi la fericirea sa fără să-i fie ruşine de ea. Şi totuşi, cel care nu ştie să fie el însuşi fericit nu poate să facă nimic pentru fericirea celuilalt. Simt în mine o imperioasă obligație de a fi fericit. Dar orice fericire mi se pare detestabilă dacă este obținută în detrimentul altuia şi cu ajutorul bunurilor de care îl lipsim pe celălalt. Încă un pas şi ajungem la tragica problemă socială. Toate argumentele rațiunii mele nu mă vor face să alunec pe panta comunismului[3]*. Şi mi se pare o eroare să ceri celui ce stăpâneşte nişte bunuri să şi le împartă cu alții; ce mare utopie este să aştepți de la cel avut să renunțe de bunăvoie la nişte bunuri de care sufletul său e atât de legal! În ceea ce mă priveşte, urăsc orice stăpânire exclusivă; fericirea, mea e făcută din dăruire şi moartea nu-mi va lua din mâini mare lucru. Lucrurile de care mă va lipsi cel mai mult sunt bunurile răspândite peste tot, fireşti, ce nu pot fi stăpânite de nimeni şi care sunt comune tuturor; cu ele, mai ales, m-am îmbătat. În rest, mă bucură mai mult mâncarea de la un han decât masa cea mai bine servită, o grădină publică decât cel mai frumos parc înconjurat de ziduri, cartea pe care nu mă tem s-o iau cu mine când mă plimb decât ediția cea mai rară şi, dacă ar trebui să fiu singurul care poate să contemple o operă de artă,*

---

[3] Pe această pantă care îmi apare ca un urcuş, raţiunea mi-a întâlnit inima. Dar ce spun? Astăzi, raţiunea mea o precede. Şi dacă sufăr uneori văzând că unii comunişti nu sunt decât nişte teoreticieni, astăzi mi se pare la fel de gravă şi eroarea care tinde să facă din comunism o treabă sentimentală (martie 1935).

cu cât ea ar fi mai frumoasă, cu atât tristețea mi-ar depăşi bucuria.

Fericirea mea constă în a spori fericirea celorlalți. Ca să fiu fericit, am nevoie de fericirea tuturor.

Admiram şi n-am sfârşit să admir în Evanghelie efortul supraomenesc spre bucurie. Primul cuvânt care ne-a venit de la Hristos este:

„Fericiți...“ Prima minune a Sa a fost transformarea apei în vin. (Adevăratul creştin este cel căruia îi ajunge, pentru a se îmbăta, apa pură. În el se repetă minunea din Cana.) A fost nevoie de îngrozitoarea interpretare a oamenilor pentru a se întemeia pe Evanghelie un cult, o sanctificare a tristeții şi a suferinței. Întrucât Hristos a spus: „Veniți la Mine, voi, toți cei obidiți şi împovărați, şi eu vă voi alina durerea” oamenii au crezut că trebuie să te chinuieşti şi să te împovărezi ca să mergi la El; iar din alinarea pe care El o aducea, s-au făcut „indulgențe”.

De mult timp încă mi s-a părut că bucuria este mai rară, mai greu de obținut şi mai frumoasă decât tristețea. Şi când am făcut această descoperire, cea mai de seamă, fără îndoială, care se poate face în timpul vieții, bucuria a devenit pentru mine nu numai (ceea ce era) o nevoie firească – ci, mai mult încă, o obligație morală. Mi s-a părut că cel mai bun şi cel mai sigur mijloc de a răspândi în jurul tău fericirea este să fii tu însuți imaginea ei şi m-am hotărât să fiu fericit.

Scrisesem: „cel ce e fericit şi gândeşte acela se va putea numi cu adevărat puternic - Căci ce-mi pasă de o fericire clădită pe ignoranță?” Primul cuvânt al lui Hristos învăluie chiar şi tristețea în bucurie: „Fericiți cei ce plâng...” Şi înțelege foarte greşit aceste cuvinte cel care nu vede în ele decât un îndemn spre plâns!

CARTEA A DOUA

Cuget, deci exist. –

Mă împiedic de acest deci.

Cuget şi Exist; ar fi fost mai mult adevăr în:

Simt, deci exist – sau chiar în Cred, deci exist – căci aceasta înseamnă a spune:

Cuget că exist.

Cred că exist.

Simt că exist.

Or, din aceste trei propoziţii, ultima mi se pare a fi cea mai adevărată. Singura adevărată; căci, în sfârşit, cuget că exist nu implică poate şi că exist. Şi nici cred că exist. În a trece de la una la alta există tot atâta îndrăzneală cât în a face din „Cred că Dumnezeu există" o dovadă a existenţei lui Dumnezeu. În timp ce: „Simt că exist..." – aici eu sunt atât judecător, cât şi parte. Cum m-aş putea înşela?

Cuget deci că exist – *cuget că exist, deci exist. – Căci nu pot să cuget decât la ceva—*

Ex.: cuget că Dumnezeu există sau

Cuget că unghiurile unui triunghi sunt egale cu două unghiuri drepte, deci eu sunt. – în acest caz Eu este imposibil de stabilit; ... deci asta e – rămân într-o zonă neutră.

Cuget: deci exist.

La fel de bine ca: sufăr, respir, simt: deci exist. Căci, dacă nu putem, dacă nu putem cugeta fără a fi, putem foarte bine a fi fără a cugeta.

Dar atâta vreme cât nu fac decât să simt, exist fără să cuget că exist. Prin acest act de cugetare devin conştient de fiinţa mea; dar, în acelaşi timp încetez de a exista pur şi simplu: exist cugetând.

Cuget, deci exist echivalează cu: cuget că exist şi acest deci care părea a fi braţul balanţei nu cântăreşte nimic. În fiecare dintre cele două platane nu există decât ceea ce eu am pus în ele, adică acelaşi lucru. X = X. În zadar inversăm termenii, căci asta nu duce la nimic în afară de (după un timp) o mare durere de cap şi dorinţa, de a ieşi la plimbare.

Unele „probleme" care ne tulbură, deşi deloc neînsemnate, sunt cu totul insolubile – şi a lega o hotărâre de rezolvarea lor este o nebunie. Deci, să trecem peste ele.

— Dar înainte de a acţiona, simt nevoia să ştiu de ce exist pe acest pământ, dacă Dumnezeu există şi dacă El ne vede, căci dacă e aşa, nu pot trăi fără ca El să mă zărească; simt mai întâi nevoia să ştiu dacă...

— Caută, caută. În timpul ăsta nu vei acţiona în niciun fel.

Să lăsăm repede această povară, care ne încurcă, la casa de bagaje; şi, ca Eduard, să rătăcim pe dată recipisa de predare.

E mult mai greu decât s-ar părea să nu crezi în Dumnezeu. Ar trebui să nu fi privit niciodată cu adevărat natura. Cea mai mică mişcare a materiei... de ce s-ar produce? Şi spre ce? Dar această cunoaştere mă îndepărtează în egală măsură, atât de acel crez al tău, cât şi de ateism. Ştiu că materia este penetrabilă, ductilă şi deschisă spiritului; că spiritul este atât de strâns legat de materie, încât se contopeşte cu ea. Sunt dispus să numesc religioasă uimirea mea în faţa tuturor acestor lucruri. Pe acest pământ lotul mă uimeşte. Consimt să numim adoraţie această mare iubire a mea. Dar asta nu mă duce la nimic! Nu numai că nu-L poţi vedea pe Dumnezeul tău în toate astea; ci, dimpotrivă, văd, descopăr pretutindeni că El nu poate fi acolo, că nu este acolo.

Sunt gata să numesc divin tot ceea ce nici chiar Dumnezeu nu ar putea schimba.

Această formulă, care se inspiră (cel puțin în ultimele sale cuvinte) dintr-o frază a lui Goethe[4], are meritul că ea nu implică atât credința într-un Dumnezeu, cât imposibilitatea de a admite un Dumnezeu care s-ar împotrivi legilor naturale (adică, la urma urmei, Lui însuşi), un Dumnezeu care nu s-ar confunda cu ele.

— Nu văd prin ce se deosebeşte asta de ideile lui Spinoza.

— Nu țin să fac această distincție. Îl citam pe Goethe care recunoştea ceea ce îi datora lui Spinoza. Fiecare datorează întotdeauna ceva din sine însuşi altcuiva. Există spirite, de care mă simt legat şi cu care mă înrudesc, pe care mă bucur că le pot venera aşa cum tu îi venerezi pe „părinții“ bisericii tale. Dar, în timp ce tradiția ta se raportează la o revelație divină şi îți interzice prin chiar asta orice libertate de gândire, această altă tradiție, foarte omenească, nu numai că lasă gândirii mele întreaga ei virtute, dar o încurajează şi mă face să nu accept drept adevărat ceea ce nu am verificat mai întâi eu însumi sau ceea ce nu am putut verifica – fapt care, de altfel, nu implică niciun fel de orgoliu şi care poate să comporte chiar umilința unei gândiri răbdătoare, prudente şi chiar temătoare, dar care respinge falsa modestie de a crede că omul, prin el însuşi, nu poate să ajungă la adevăr decât prin intervenția miraculoasă a unei revelații divine.

Întâlniri

— S-a tot vorbit de Mine în ultima vreme, mi-a spus Dumnezeu. Îmi parvin tot felul de ecouri. Chiar dacă asta nu-Mi prea place. Da, ştiu, sunt la modă. Dar, de cele mai multe ori, ceea ce se spune despre Mine nu-mi place deloc şi chiar Mi se întâmplă să nu înțeleg nimic. Dar, pentru că faci

---

[4] *Dichtung und Wahrheit* - Cartea a XVI-a.

parte din breaslă (căci te ocupi cu literatura, nu-i aşa?), ar trebui să-Mi poţi spune cui îi aparţine următoarea frază scurtă care, spre deosebire de atâtea nerozii auzite, Mi-a plăcut: „Nu ar trebui să vorbim despre Dumnezeu decât în chipul cel mai firesc...”

— Această scurtă frază e a mea, am spus eu, înroşindu-mă la faţă.

— Bine. Atunci, ascultă-Mă, a spus Dumnezeu care, începând din acest moment, m-a tutuit. Unii oameni ar dori mereu să intervin şi să schimb de dragul lor ordinea stabilită. Asta ar însemna să complic prea mult lucrurile, să trişez şi să nu pot rămâne credincios legilor Mele. Ar trebui ca oamenii să înveţe ceva mai bine să se supună acestor legi şi să înţeleagă că, în acest fel, vor putea cel mai bine să tragă foloase din ele. Omul poate mult mai mult decât crede.

— Omul se află în mare încurcătură, am spus eu.

— Să iasă din ea, a răspuns atunci Dumnezeu: îl las să se descurce tocmai pentru a-i arăta stima Mea.

Şi mai târziu:

— Între noi fie spus, nu Mi-a dat prea multă bătaie de cap. Totul a venit în chipul cel mai firesc şi s-a născut, fără voia Mea, din câteva date primare. În aşa fel încât, până şi cel mai mic mugur, dezvoltându-se, Mă explică mai bine pe mine însumi decât toate raţionamentele pretenţioase ale teologilor. Răspândit în creaţia Mea, Mă ascund şi totodată Mă pierd, şi Mă regăsesc fără încetare în ea, în aşa măsură, încât Mă contopesc cu creaţia Mea şi Mă îndoiesc că, fără ea, aş exista cu adevărat; prin aceasta, îmi dovedesc Mie însumi propriile putinţe. Şi, mai mult încă, toate aceste lucruri în dezordine capătă formă doar în creierul omului; căci sunetele, culorile, parfumurile nu există decât în relaţia lor cu omul; şi cea mai suavă auroră, cel mai melodios cânt al vântului, reflexele aruncate de cer pe ape, freamătul

undelor nu sunt decât nişte vorbe zadarnice, atâta vreme cât ele nu sunt culese de om şi cât simţurile omului nu le-au transformat în armonie. Creaţia Mea, în întregime deformată, se colorează şi se mişcă pe această sensibilă oglindă...

— Trebuie să-ţi mărturisesc, mi-a mai spus El, că sunt foarte dezamăgit de oameni. Tocmai cei care pretind cel mai mult că sunt copiii mei, sub pretext că Mă adoră mai bine, întorc spatele de la tot ceea ce am pregătit pentru ei pe pământ. Cum oare, tocmai cei care Mă numesc Tatăl lor îşi pot închipui că-Mi place să-i văd cum, din dragoste pentru Mine, slăbesc, suferă şi se lipsesc de tot felul de lucruri?... E absurd!

Mi-am ascuns cele mai frumoase taine în tufişuri, aşa cum faceţi voi, oamenii, pentru copiii voştri, cu ouăle de Paşti. Îmi plac mai ales cei care îşi dau puţină osteneală să le caute.

Când analizez şi cântăresc acest cuvânt al lui Dumnezeu, pe care îl folosesc, sunt nevoit să constat că este gol de substanţă; şi tocmai acest lucru îmi îngăduie să-l folosesc într-un chip atât de comod. Este un vas fără formă, cu pereţi care se pot întinde la infinit, un vas ce conţine ceea ce îi place fiecăruia să pună în el, dar care nu conţine decât ceea ce fiecare dintre noi a pus acolo. Dacă vărs în el atotputernicia, cum să nu provoace un sentiment de teamă? Şi cum să nu-mi provoace iubirea, dacă îl umplu cu grija faţă de propria mea fiinţă şi faţă de fiecare dintre noi, precum şi cu bunătate?

Dacă îi atribui trăsnetul şi îi leg la brâu sabia fulgerului, nu mă voi mai teme şi înfricoşa de furtună, ci de Dumnezeu.

Prudenţă, conştiinţă, bunătate, mi-ar fi cu neputinţă să-mi imaginez ceva din toate astea dacă nu ar exista omul. E posibil ca omul, despărţind toate astea de sine, să şi le

imagineze în chip foarte vag şi în stare pură, adică în chip abstract şi să-l făurească din ele pe Dumnezeu; se poate chiar ca omul să-şi imagineze că Dumnezeu e începutul, că fiinţa absolută îl precede şi că realitatea există prin El, pentru ca, la rândul său. El să existe prin ea; poate Creatorul are nevoie de creatură căci, dacă El nu crea nimic, nu mai era Creator... Aşa că atât Creatorul, cât şi lucrul creat sunt atât de dependenţi şi atât de legaţi între ei, încât se poate spune că unul nu ar exista fără celălalt, Creatorul fără ceea ce a creat, că omul nu are mai multă nevoie de Dumnezeu decât Dumnezeu de om şi că nu ni-l putem imagina pe unul fără celălalt.

Dumnezeu mă are; eu îl am pe El; existăm. Dar gândind astfel, eu sunt una cu întreaga Creaţie; mă topesc şi mă absorb într-o prolixă umanitate.

Întâlniri

„Bunul Dumnezeu, fie, îmi spune fermecătoarea copilă. Bine, ţi-L las ţie; căci simt că-i inutil să discut cu tine. Şi apoi, Dumnezeu se regăseşte aici mereu şi, aşa cum se spune, îi va regăsi întotdeauna pe ai Săi. Faci parte dintre aceştia, fie că vrei, fie că nu. Preotul îmi spunea chiar ieri: Dumnezeu te va salva chiar fără voia ta. Căci eşti bun. Şi atunci cum poţi spune că nu-L iubeşti pe Bunul Dumnezeu? Dacă nu ai fi atât de încăpăţânat, ai recunoaşte repede că propria ta bunătate face parte din bunătatea Sa şi că tot ce ai bun în tine vine de la El... Dar eu am venit să-ţi vorbesc despre Sfânta Fecioară. Ah! Aici nu mă las! Şi aş vrea să ştiu cum poţi tu, poet fiind, să n-o iubeşti? De fapt, o iubeşti fără să o ştii; sau, mai curând, fără să consimţi să o mărturiseşti, din pricina orgoliului tău. Şi totuşi, cât de încăpăţânat trebuie să fii!... De ce să nu consimţi să

recunoşti cu simplitate că bruma argintie care pluteşte dimineaţa pe câmpiile încă adormite este rochia ei? Şi de ce să nu vezi în picioarele ei neprihănite, învingătoare ale şarpelui, liniştea ce domoleşte dintr-o dată valurile agitate? Raza pe care o admiri, care cade tremurând din stele, care face să scânteieze în întunericul nopţilor apa izvorului şi care se reflectă în inima ta este privirea ei; iar foşnetul melodios al frunzelor mişcate de o adiere de vânt şi care-ţi pătrunde în inimă este vocea ei. Pe ea doar un suflet care nu-şi caută decât curăţenia poate să o vadă; ea ocroteşte puritatea oamenilor pentru a putea să se odihnească în inima lor. Nu am văzut-o niciodată; nu, nu încă; dar ştiu bine că ea şi dragostea mea pentru ea îndepărtează de mine tot ceea ce m-ar putea murdări... Hai! Fii bun! Consimte să o recunoşti şi să o iubeşti, căci e totuna. Îmi vei face atâta plăcere!... şi apoi, Sfânta Fecioară este atât de generoasă, încât acceptă ca eu să-L prefer pe copilul Iisus. Ah, da, pe El!... Dar iubindu-L, nu uit niciodată că este Fiul ei. De altfel nu-L poţi iubi pe El fără să o iubeşti pe ea; şi totodată fără să-l iubeşti pe Sfântul Duh. Dar cu cât mă gândesc mai mult, cu atât înţeleg mai puţin această rezistenţa a ta.. Şi, dacă aş îndrăzni să-mi spun gândul până la capăt...: în privinţa asta, găsesc că eşti lipsit de minte.

— Hai să vorbim despre altceva! i-am spus.

Recunosc că multă vreme m-am folosit de cuvântul Dumnezeu ca de un fel de bazin în care mi-am vărsat gândurile cele mai vagi. Asta m-a dus la plăsmuirea unui Dumnezeu care seamănă foarte puţin cu acel bun Dumnezeu cu barbă albă al lui Francis Jammes, dar care nu-i nicidecum mai real. Şi, aşa cum bătrânii îşi pierd pe rând părul şi dinţii, vederea şi memoria, în sfârşit, Dumnezeul meu şi-a pierdut, îmbătrânind (dar nu El îmbătrânea, ci eu), toate atributele cu care eu îl înveşmântasem altădată: începând (sau sfârşind)

cu existența sau, dacă vreți, cu realitatea. Începând să-L concep, El înceta să existe. Ceea ce îl crea era adorația mea. Ea putea să se lipsească de El; El nu se putea lipsi de ea. Devenise un fel de joc de oglinzi, care a încetat să mă amuze când am înțeles că eu singur suportam toate cheltuielile. Şi încă o vreme această rămăşiță divină din mine a încercat să se refugieze, fără să mai aibă atribute personale, în estetică, în armonia naturii, în acel conatus vivendi al naturii... Acum nu mi se mai pare interesant nici măcar să vorbesc despre asta. Şi totuşi, ceea ce odinioară numeam Dumnezeu, acea îngrămădire de noțiuni, de sentimente, de chemări şi de răspunsuri la aceste chemări care, acum o ştiu prea bine, nu existau decât prin mine şi în mine, toate astea îmi par astăzi, când mă gândesc la ele, mult mai demne de interes decât restul lumii, decât mine şi decât întreaga omenire.

Cât de absurdă concepție despre lume şi viață izbutesc să creeze cele trei sferturi din starea noastră mizeră! Prin legarea prea strânsă de trecut, ea refuză să înțeleagă că bucuria de mâine nu este posibilă decât dacă cea de astăzi îi cedează locul, că fiecare val datorează frumusețea unduirii sale doar retragerii valului de dinainte, că fiecare floare trebuie să se veştejească pentru ca să se nască fructul şi că acesta, dacă nu cade de pe creangă şi nu moare, nu poate asigura noi înfloriri, aşa că primăvara însăşi se sprijină pe pragul iernii.

Considerațiile de mai sus mă fac şi m-au făcut întotdeauna să ascult mai mult de învățămintele istoriei naturale decât de cele ale istoriei umane. Pe acestea din urmă le consider cu atât mai puțin folositoare. Ele rămân întotdeauna aleatorii.

Dezvoltarea celui mai neînsemnat fir de iarbă se supune unor legi veşnice, care scapă logicii, omeneşti sau, cel puțin,

nu se reduc la ea. Experienţa, în acest caz, poate fi reîncepută, şi chiar dacă eroarea este posibilă, o observaţie mai riguroasă şi mai inteligentă ne îngăduie să ne apropiem din ce în ce mai mult de un adevăr veşnic, de un Dumnezeu care, înţelegându-mi gândirea, o depăşeşte, de un Dumnezeu pe care raţiunea mea nu-L poate tăgădui.

De un Dumnezeu care nu cunoaşte mila. Dar nici Dumnezeul tău nu are decât mila pe care tu i-o atribui. Nimic nu-i neomenesc, în afară de omul însuşi. De aici trebuie să tragem un folos; şi tocmai de aici trebuie să plecăm.

Mi-e mai uşor să cred în zeii greci decât în Bunul Dumnezeu. Dar acest politeism, sunt nevoit s-o recunosc, este unul foarte poetic. El echivalează cu un ateism funciar. Spinoza a fost condamnat pentru ateismul său. Şi totuşi, el se închina în faţa lui Hristos cu mai multă dragoste, respect şi chiar pietate decât o fac adeseori catolicii şi mă refer aici la cei mai supuşi; dar era un Hristos fără divinitate.

Ipoteza creştină, inadmisibilă.

Şi totuşi, ea nu poate fi zdruncinată de constatările materialiste.

Oare trebuie să-i găsim lui Dumnezeu vreo vină, doar pentru că am surprins şi am dat la iveală unul dintre trucurile Sale?

Să-L despuiem pe Dumnezeu de trăsnet, doar pentru că am înţeles cum se naşte fulgerul?

Prea multe stele, prea multe lumi, gândeşte X..., care socoteşte că poate că ar crede dacă nu ar descoperi pe cer, în jurul pământului, decât exact atâtea astre câte ar trebui ca să-l ţină suspendat, să-i motiveze gravitaţia, să-l încălzească, să-l lumineze şi să-i facă pe poeţi să viseze. Dar el ştie că nu poate considera că globul pământesc este centrul Universului; plecând de aici, nici izbăvirea, îşi spune el. Şi Hristos nu mai înseamnă pentru mine nimic, dacă nu mai este punctul

central, dacă nu este totul. Şi totuşi, oricum ar fi, n-am putut niciodată să hotărăsc ce îmi este mai greu de conceput: un spațiu infinit populat de o infinitate de lumi sau o lume limitată la un număr exact de aştri în care, după ce ai trecut de spațiul în care ei gravitează, ce găseşti? O stavilă de care mintea mea se izbeşte. Un vid unde ea nu mai poate să zboare. O prezență-obstacol; sau o absență prohibitivă – o absență a subiectului şi totodată a obiectului, o absență progresivă, care începe unde? O absență care ar fi o lentă diminuare a prezenței; sau o suprimare subită şi completă?

Nu. Nimic din toate acestea. Dar tot aşa, odinioară, lumea se întreba uluită: cum şi unde se sfârşeşte pământul? Până în Ziua când oamenii au înțeles în sfârşii că el este rotund şi că punctul de plecare al perfectei sale circumferințe este acelaşi cu cel de sosire.

M-am lipsit uşor de certitudine din momentul în care am înțeles că spiritul omului nu poate să o dețină. Odată ce am recunoscut acest lucru, ce ne mai rămâne de făcut? Să ne creăm certitudini sau să acceptăm surogate şi să ne străduim să nu le socotim minciuni?... Sau să învățăm să ne lipsim de ele. La asta am lucrat din tot sufletul. Nu mă puteam împăca cu gândul că această lipsă l-ar putea duce pe om la disperare.

CARTEA A TREIA

Spre voluptate tinde întreaga natură. Voluptatea face să crească firul de iarbă, să se dezvolte mugurul şi să înflorească bobocii. Ea pregăteşte corola pentru săruturile razelor de soare, îndeamnă la nuntă tot ceea ce trăieşte, pe obtuza larvă la nimfoză şi, din închisoarea crisalidei, dă drumul fluturelui, îndrumat de ea, tot ce trăieşte aspiră spre

cea mai bună stare, la mai multă conştiinţă, la progres... Acesta este motivul pentru care am găsit mai multă învăţătură în voluptate decât în cărţi şi pentru care am găsit în cărţi mai mult întuneric decât lumină.

N-a existat nici vreo deliberare şi nici metodă. M-am cufundat fără să mă gândesc în acest ocean de delicii, uluit că înot în el şi că nu simt că mă înghite. Asta pentru că în voluptate îşi dobândeşte conştiinţa de sine întreaga noastră fiinţă.

N-a fost nevoie de vreo hotărâre; m-am lăsat în voia lucrurilor în chipul cel mai firesc. Auzisem spunându-se că natura omenească este rea, dar doream să văd dacă aşa este. La urma urmei, eram mai puţin curios în privinţa mea decât în a celuilalt, sau mai degrabă dorinţa carnală mă îndemna scurt spre o fermecătoare contopire şi mă grăbea să ies din mine.

Căutarea unei morale nu mi se părea foarte eficace şi nici chiar posibilă, atâta vreme cât nu ştiam deloc cine eram. Încetând să mă caut, mă regăseam în iubire.

Trebuia pentru o vreme să accept să înlătur orice morală şi să nu mă mai împotrivesc dorinţelor. Numai ele puteau să mă înveţe ceva. Le-am cedat.

Întâlniri

— Oh! îmi spunea bietul infirm... măcar o singură dată! De-aş putea măcar o singură dată să strâng în braţe „pe cineva pentru care ard în flăcări”, aşa cum spune Virgiliu... Cred că, după ce voi fi cunoscut această bucurie, mă voi resemna mai uşor să nu mai gust niciodată altele; cred că m-aş putea mai uşor resemna să mor.

— Această bucurie, nefericitule! i-am spus eu, după ce ai gustat-o o dată, o doreşti din ce în ce mai mult. Oricât de poet ai fi în asemenea lucruri, imaginația te chinuieşte mai puțin decât amintirea.

— Crezi că în felul ăsta mă consolezi? mi-a replicat el.

Şi totuşi, de câte ori, fiind pe punctul de a culege o bucurie, nu i-am întors brusc spatele aşa cum ar fi făcut un ascet.

Nu era vorba de renunțare, ci de o aşteptare atât de minunată a ceea ce putea fi această bucurie şi de o stare de anticipare atât de intensă, încât trăirea efectivă a bucuriei nu putea să-mi mai ofere nimic nou. Prin urmare, nu-mi mai rămânea, decât să trec mai departe, ştiind bine că pregătirea pentru o plăcere nu-i asigură împlinirea decât luându-i noutatea şi că încântarea cea mai mare ne cuprinde ființa întreagă numai surprinzând-o. Dar cel puțin ştiusem să izgonesc din mine toate reticențele, pudorile, rezervele de decență şi ezitările timorate care fac ca voluptatea să fie temătoare şi care, după decăderea cărnii, predispun sufletul la remuşcări. Eram cuprins de acea primăvară interioară ale cărei reflexe, înmuguriri şi înfloriri pe care le întâlneam în drumul meu nu mi se mai păreau decât nişte ecouri. Ardeam atât de tare, încât mi se părea că pot să comunic fervoarea mea oricărui alt om, aşa cum aprinzi țigara altuia dându-i foc de la țigara ta, fără ca aceasta să se stingă. Scuturam din mine orice cenuşă. În privirile mele râdea o iubire difuză, fără de margini. Gândeam astfel: bunătatea nu este decât o iradiere a fericirii; şi inima mea se dăruia tuturor numai pentru că eram fericit.

Apoi, mai târziu... Nu, ceea ce am simțit o dată cu trecerea anilor nu a fost nicio diminuare a dorințelor şi nici sațietate. Dar, adeseori, simțind pe buzele mele lacome că plăcerea se potoleşte prea grabnic, trăirea plăcerii mi se părea a avea o valoare mai mică decât aşteptarea ei şi am ajuns, din ce în ce

mai mult, să prefer setea şi nu potolirea setei, promisiunea voluptăţii şi nu voluptatea, creşterea nesfârşită a iubirii şi nu satisfacerea ei.

Întâlniri

M-am dus să-l văd în acel sat din Valais unde se spunea că-şi petrece convalescenţa, dar unde, în realitate, se pregătea să moară. Boala îl schimbase atât de mult, încât l-am recunoscut cu greu.

— Nu, nu mai merge; nu mai merge deloc, mi-a spus el. Boala îmi cuprinde pe rând toate organele: ficatul, rinichii, splina... Şi ce să mai spun despre genunchi!... Uită-te la el de curiozitate.

Ridică pe jumătate păturile şi, aducându-şi piciorul slab înainte, lăsă să se vadă la locul articulaţiei un fel de umflătură enormă. Cum transpira mult, cămaşa i se lipise de trup, arătându-i slăbiciunea. Am încercat să surâd ca să-mi ascund tristeţea.

— Oricum, ştiai că va mai trece un timp până să te pui pe picioare, i-am spus eu. Dar crezi că te simţi bine aici? Aerul este bun, dar hrana...?

— Este excelentă şi mă salvează faptul că asimilez încă bine. De câteva zile am luat chiar în greutate. Febra mi-a scăzut. Dar, în general, îmi merge mai bine.

Un fel de surâs i-a schimonosit trăsăturile feţei; am înţeles că s-ar putea să nu-şi fi pierdut orice speranţă.

— De altfel, iată că vine şi primăvara, am adăugat eu repede, întorcându-mă cu faţa spre fereastră, căci lacrimile pe care voiam să i le ascund îmi umpleau ochii. Te vei putea instala în grădină.

— Am şi început să cobor câteva momente, în fiecare zi, după masa de prânz. Nu cer să mi se aducă în cameră decât cina. Mă străduiesc ca prânzul să-l iau în sala de mese şi

până acum n-am lipsit de la el decât trei zile. Mi-e cam greu să urc apoi cele două etaje; dar o fac încet; nu urc niciodată mai mult de patru trepte o dată, după care mă opresc ca să-mi trag răsuflarea. Cu totul, fac cam douăzeci de minute. Dar asta mă obligă la puțin exercițiu fizic; şi cât de mulțumit sunt apoi, când mă întind în pat! Şi apoi, în timpul ăsta mi se poate face curat în cameră. Dar, mai ales, mi-e teamă să mă las în voia lucrurilor... Vezi cărțile mele?... Da, iată cartea ta *Fructele pământului.* Cărticica asta nu mă părăseşte nicio clipă. Nici nu-ți dai seama câtă mângâiere şi cât curaj găsesc în ea.

Vorbele astea m-au impresionat mai mult decât orice compliment care mi s-ar fi putut face vreodată; căci, o mărturisesc, mă temeam că această carte a mea nu poate fi prețuită decât de cei puternici.

— Da, reluă el, chiar şi în starea mea, când mă aflu în grădina ce-i gata să înflorească, aş vrea, întocmai ca Faust, să spun clipei ce trece: „Eşti atât de frumoasă!... Opreşte-te!" Atunci totul mi se pare armonios, suav... Mă supără însă că ființa mea e ca o notă falsă într-un concert, ca o pată într-un tablou. Aş fi vrut atât de mult să fiu frumos!

Rămase câtva timp fără să mai poată spune nimic, cu privirile îndreptate spre albastrul cerului, care se putea vedea prin fereastra larg deschisă. Şi apoi, cu o voce mai înceată şi cu un fel de teamă:

— Mi-ar plăcea să le dai părinților mei veşti de la mine. Eu nu mai îndrăznesc să le scriu; şi mai ales să le spun adevărul. La fiecare scrisoare pe care o primeşte de la mine, mama îmi răspunde pe dată, spunându-mi că, dacă sunt bolnav, este spre binele meu; că Dumnezeu îmi dă aceste suferințe spre salvarea mea; că ar trebui să trag din ele învățăminte ca să mă îndrept şi că, numai după aceea, voi merita să mă vindec. Atunci eu îi spun, invariabil, că mă

simt mai bine ca să evit toate aceste vorbe... ce îmi umplu inima de gânduri rele. Scrie-i tu.

— Voi face asta chiar în această dimineață, i-am spus eu, luându-i mâna umedă.

— Oh! Nu mă strânge prea tare; mă doare. Surâdea.

II

Literatura noastră, mai ales cea romantică, a lăudat, a cultivat, a propagat tristețea; şi nu acea tristețe activă şi hotărâtă care îl îndreaptă pe om spre acțiunile cele mai glorioase, ci un fel de stare flască a sufletului, ce se numea melancolie, stare care făcea ca fruntea poetului să fie palidă şi îi umplea privirea de nostalgie. Era aici o problemă de modă şi de complezență. Bucuria părea vulgară, semn al unei sănătăți prea bune şi prea animalice, iar râsul strâmba trăsăturile feței. Tristețea îşi rezerva privilegiul spiritualității şi, pornind de aici, al profunzimii.

În ceea ce mă priveşte, eu, care i-am preferat întotdeauna pe Bach şi pe Mozart lui Beethoven, consider profanator atât de lăudatul vers al lui Musset: „cântecele cele mai frumoase sunt cele mai triste" şi nu admit ca omul să se lase doborât de loviturile vieții.

Ştiu că aici e vorba mai mult de puterea de luare a unei hotărâri decât de o lăsare în voia sorții. Ştiu că Prometeu suferea înlănțuit pe muntele Caucaz şi ştiu că Hristos moare răstignit, amândoi pedepsiți pentru că i-au iubit pe oameni. Ştiu că, singur printre semizei, Hercule poartă pe fruntea sa povara de a fi înfrânt monştrii, hidrele şi toate forțele înspăimântătoare care țineau omenirea cu spinarea încovoiată. Ştiu că mai sunt încă mulți dragoni de învins acum şi poate că întotdeauna... Dar renunțarea la bucurie implică o înfrângere şi un fel de abdicare, de laşitate.

Nu trebuie să admitem că, până astăzi, omul nu s-a putut ridica la starea de mulțumire care să-i îngăduie fericirea decât pe seama celorlalți şi aşezându-se în cârca lor. Nu mai admit nici ca cei mulți să trebuiască să renunțe pe acest pământ la fericirea ce se naşte în mod firesc din armonie.

Dar ceea ce oamenii au făcut din pământul făgăduit – din pământul dat lor... E un lucru din cauza căruia zeii ar putea să roşească. Copilul care strică o jucărie nu-i mai prostănac decât ei şi nici animalul care devastează pădurea de unde trebuie să-şi ia hrana, sau cel care tulbură apa izvorului din care se va duce să bea, nici pasărea care-şi murdăreşte cuibul. O, tristă margine de oraş, urâciune, lipsă de armonie, putoare... Visez la grădinile ce ați fi putut fi, centuri din jurul oraşelor, protecția a tot ceea ce vegetația putea da mai bogat şi mai delicat – în cazul în care cu puțină înțelegere şi dragoste ar fi înăbuşit cel mai mic atentat al omului la bucuria tuturor.

Visez la ce ați putea fi voi, clipe de răgaz! O, jocuri ale spiritului aflate sub binecuvântarea bucuriei! şi munca, până şi munca, răscumpărată, scăpată de o blestemată anatemă.

Care evoluționist ar putea presupune că există o legătură între omidă şi fluture dacă nu ar şti că este vorba despre una şi aceeaşi ființă? Această filiație pare imposibilă; şi există o identitate. Cred că, dacă aş fi fost naturalist, mi-aş fi îndreptat toate forțele fi toate întrebările spiritului spre această enigmă.

Dacă le-ar fi fost dat doar unui număr foarte mic de oameni să asiste la aceste metamorfoza, dacă ele ar fi mai rare, poate că ne-ar surprinde mai mult. Dar oamenii încetează să se mai mire în fața unui miracol care se întâmplă mereu.

Şi nu numai forma se schimbă, ci şi obiceiurile şi dorințele...

Cunoaşte-te pe tine însuți. *E o maximă pe cât de dăunătoare, pe atât de urâtă. Cine se cercetează pe sine îşi opreşte dezvoltarea. Omida care ar încerca „să se cunoască" n-ar deveni niciodată fluture.*

Simt că, în diversitatea mea, există o constantă; ceea ce simt ca fiind divers face parte tot din mine. Dar tocmai fiindcă simt fi ştiu că există această constantă, de ce aş încerca să o obțin? Toată viața am refuzat să caut să mă cunosc; adică am refuzat să mă cercetez. Mi s-a părut că această cercetare sau, mai exact, reuşita ei aduce după sine o oarecare limitare fi o părăsire a ființei, fi că ajung să se găsească fi să se înțeleagă pe sine doar unele ființe mai sărace fi mai limitate în alcătuirea lor; sau, mai curând, că această cunoaştere despre sine limitează ființa şi dezvoltarea sa; căci aşa cum consideri că eşti aşa rămâi, plin de grijă să semeni cu tine însuți, aşa că e mai bine să mențiii mereu starea de expectativă, veşnica şi insesizabila devenire. Inconsecvența îmi displace mai puțin decât o consecvență hotărâtă, decât voința de a rămâne credincios ție însuți şi decât teama de a fi inconsecvent. Cred, de altfel, că această inconsecvență nu este decât aparentă şi că ea răspunde unei continuități mai ascunse. Mai cred şi că aici, ca în toate cazurile, frazele ne înşală, căci limbajul ne impune mai multă logică decât întâlnim în viață, şi că partea cea mai de preț din noi înşine este cea care rămâne neformulată.

III

Uneori, chiar adeseori, din răutate, am spus despre altul mai multe lucruri rele decât gândeam şi, din laşitate, am spus mai multe lucruri bune decât gândeam, despre multe opere, cărți sau tablouri, de teama de a nu-i ridica pe autori

împotriva mea. Adeseori, am surâs unor oameni pe care nu-i găseam deloc amuzanți şi m-am prefăcut că vorbele lor nătângi mi se par spirituale. Uneori m-am prefăcut că mă distrez, când de fapt mă plictiseam de moarte şi când nu mai aveam puterea să mă ridic şi să plec pentru că mi se spunea: Mai rămâi... Am îngăduit prea des rațiunii să-mi stăvilească elanul inimii şi, dimpotrivă, atunci când inima mea tăcea, prea des am vorbit. Adeseori, pentru a fi aprobat, am făcut tot felul de prostii. Şi, dimpotrivă, nu am îndrăznit întotdeauna să fac lucrul pe care gândeam că trebuie să-l fac, dar despre care ştiam că nu va fi aprobat de ceilalți.

Părerea de rău „temporis acti" este cea mai zadarnică ocupație a omului bătrân. Mi-o spun mereu; şi totuşi, îi cedez. Mă încurajați în asta, socotind că acest regret este de natură să îndrepte, pe nesimțite, sufletul meu spre Dumnezeu. Dar vă înşelați asupra naturii regretelor şi a remuşcărilor mele. Ceea ce mă tulbură este părerea de rău ce decurge din „non acti", adică din faptul că n-am făcut tot ceea ce aş fi putut face şi ar fi trebuit să fac în tinerețea mea, dar nu am făcut împiedicat fiind de morala voastră, de acea morală în care am încetat să mai cred; căreia credeam că-i bine să mă supun tocmai când ea era pentru mine mai supărătoare; în acest fel, acordam orgoliului satisfacția pe care i-o refuzam cărnii. Căci tocmai la vârsta când sufletul şi trupul sunt mai înclinate spre dragoste, mai vrednice de a iubi, de a fi iubite, şi când îmbrățişarea este mai pătimaşă, curiozitatea mai vie şi mai plină de învățăminte, iar voluptatea mai prețioasă, tocmai la această vârstă sufletul şi trupul se opun cu mai multă putere chemărilor iubirii.

Îmi pare rău după ceea ce numeai şi numeam împreună ispite; şi dacă astăzi regret ceva, nu este faptul că am cedat unor ispite, ci că am rezistat atâtor altele, după care am

alergat mai târziu când ele deveniseră pentru mine mai puțin atrăgătoare şi de mai puțin folos spiritului.

Îmi pare rău că mi-am întunecat tinerețea şi că am ales imaginarul în locul realului, întorcând spatele vieții.

Oh! Tot ceea ce n-au făcut şi ar fi putut totuşi face... vor gândi ei la sfârşitul vieții. – Tot ceea ce ar fi trebuit să facem şi totuşi nu am făcut, din pricină că am ținut seama de tot felul de lucruri, pentru că am tot amânat, din lene sau pentru că ne-am spus mereu: „O, avem tot timpul înaintea noastră". şi pentru că n-am înțeles că fiecare zi este de neînlocuit şi fiecare clipă de neregăsit. Şi pentru că am lăsat pentru mai târziu decizia, strădania, îmbrățişarea...

Timpul care trece s-a dus cu totul.

— Oh, tu, cel care vei veni, îşi vor spune ei, fii mai abil: Trăieşte clipa!

Mă instalez în acest punct din spațiu pe care-l ocup, în acest moment precis al duratei. Nu admit ca el să nu fie crucial. Îmi întind brațele cât sunt de lungi. Spun: Iată sudul, iată nordul... Eu sunt un efect: voi fi cauză. Cauză determinantă! O ocazie care nu se va mai ivi niciodată. Sunt: dar vreau să găsesc rațiunea de a fi. Vreau să ştiu pentru ce trăiesc.

Frica de ridicol naşte în noi cele mai rele laşități. Câte tinere veleități care se considerau pline de curaj n-au fost dezumflate dintr-odată doar de cuvântul „Utopie" aplicat convingerilor lor şi de teama că aceste convingeri ar putea trece drept himerice în ochii oamenilor cu scaun la cap. Ca şi cum tot marele progres al omenirii s-ar datora unor utopii realizate! Ca şi cum realitatea de mâine n-ar trebui să fie plămădită din utopia de ieri, ci din cea de astăzi - dacă viitorul consimte să nu se mărginească a fi doar o repetare a trecutului, ceea ce ar constitui pentru mine cel mai serios

motiv în stare să-mi răpească bucuria de viață. Da, fără gândul unui posibil progres, viața n-ar mai avea pentru mine niciun preț – şi îmi însuşesc cuvintele pe care le-am pus în gura Alissei în cartea mea, Poarta îngustă:

„Oricât de fericită ar fi, nu pot dori o stare fără progres... şi disprețuiesc o bucurie care nu este progresivă."

Foarte puțini monştri merită teama pe care ne-o provoacă.

Voi, monştri zămisliți de teamă – de teama de întuneric şi teama de lumină, de teama de moarte şi teama de viață, de teama de ceilalți şi teama de tine însuți: de teama de diavol şi teama de Dumnezeu –, nu ne mai înspăimântați. Dar trăim încă sub imperiul a tot felul de sperietori. Cine a zis că teama de Dumnezeu este începutul înțelepciunii? Imprudentă înțelepciune, tu, cea adevărată, începi acolo unde sfârşeşte teama, şi ne înveți ce înseamnă viața.

Faptul de a duce pretutindeni unde se poate încrederea, bunăstarea şi bucuria a devenit în curând nevoia şi cerința indispensabilei mele fericiri. Ca şi cum n-aş fi putut să-mi plătesc propria fericire decât din fericirea altuia, ca şi cum n-aş mai cunoaşte alta în afară de aceea pe care o puteam gusta prin simpatie şi, ca să zic aşa, prin procură. Şi de aceea mi s-a părul vrednic de ură tot ceea ce putea să-mi împiedice această fericire: timiditățile, descurajările, neînțelegerile, clevetelile, complezentul portret al înşelării de ireal, dezbinările dintre grupuri, dintre clase, dintre națiuni sau dintre rase şi tot ceea ce tinde să facă din om duşmanul lui însuşi sau al altuia, sămânța discordiei, opresiunile, intimidările, refuzurile lucrurilor cuvenite.

Veverița nu poate admite mersul târâş al şopârlei. Iepurele fuge când broasca țestoasă şi ariciul se fac ghem. Vei regăsi toată această diversitate şi la oameni. Deci, nu-i mai critica pe cei ce sunt altfel decât tine. Societatea omenească nu poate atinge perfecțiunea decât dacă are nevoie să folosească mai

multe forme de activitate şi numai dacă este prielnică dezvoltării mai multor forme de fericire.

Mi-au devenit duşmani personali: corupătorii, retrograzii, oamenii mohorâți, cei care-i slăbesc pe ceilalți, cei care amână mereu lucrurile şi cei care se țin doar de glume.

Detest tot ceea ce îl diminuează pe om; detest tot ceea ce îl face să fie mai puțin înțelept, mai puțin încrezător şi mai puțin prompt. Căci nu pot accepta ca înțelepciunea să fie însoțită întotdeauna de încetineală şi de neîncredere. Din acelaşi motiv cred că, adeseori, poți găsi mai multă înțelepciune la copii decât la bătrâni.

Înțelepciunea lor? Ah! De înțelepciunea lor e bine să nu facem prea mare caz.

Ea constă în a trăi cât mai puțin cu putință, neavând încredere în nimic şi ferindu-se de toate.

În sfaturile lor există întotdeauna ceva chibzuit şi stătut.

Ei pot fi comparați cu unele mame care îşi abrutizează copiii cu recomandări ca:

— Nu te legăna atât de tare, se va rupe sfoara;

Nu te aşeza sub copacul ăsta, o să-l lovească trăsnetul;

Nu merge pe unde e ud, o să aluneci;

Nu te aşeza pe iarbă, o să te murdăreşti;

La vârsta ta ar trebui să ai mai multă minte;

Oare de câte ori trebuie să îți repet:

Nu se stă cu coatele pe masă.

Copilul ăsta e insuportabil!

— Ah, doamnă, dar nu atât de insuportabil ca dumneavoastră.

Compar bucuria surprinzătoare şi totodată mult aşteptată cu marea oală cu lapte rece pe care am găsit-o la cabană, într-o seară înăbuşitor de caldă, după ce mersesem toată ziua

prin locuri aride. Nu mai văzuserăm lapte de săptămâni întregi, căci ţinutul pe care îl străbătuserăm, pustiit de boala somnului, nu era prielnic creşterii vitelor. Dar, pe neaşteptate, de câteva ore, intraserăm într-o regiune ferită de boală, unde creşterea vitelor era posibilă; şi, dacă ierburile ar fi fost mai puţin înalte sau dacă, de pe caii noştri, le-am fi putut vedea mai de sus, am fi zărit ici-colo, pe întinderea acoperită de iarbă, câteva turme de vite. În acea seară nu nădăjduiam să ne putem stinge setea decât cu o apă călâie şi suspectă pe care, din prudenţă, urma să o fierbem înainte de a o bea şi al cărei gust greţos se va simţi în ciuda alcoolului sau a vinului cu care o vom colora, lichid cu care fuseserăm nevoiţi să ne mulţumim în zilele de dinainte. Dar în seara asta, la umbra cabanei, am descoperit cu mare încântare această oală cu lapte muls special pentru noi. Un strat subţire de nisip îi acoperise suprafaţa. Cănile noastre au rupt stratul subţire de nisip de deasupra şi laptele, dată fiind căldura zilei, mi s-a părut încă şi mai rece. Cu tot albul lui, mi se părea că bem umbră, odihnă şi refacere...

CARTEA A PATRA

I

Nu-mi place decât ceea ce respiră şi poate să trăiască. La urma urmei, mintea se străduieşte tocmai ca să organizeze şi să construiască. Dar nu pot construi nimic dacă, mai înainte, nu încerc materialele de. care trebuie să mă folosesc. Mintea mea refuză să admită noţiunile şi principiile recunoscute dacă nu le-a recunoscut ea însăşi; de altfel, ştiu bine că vorbele cele mai sonore sunt şi cele mai găunoase. Nu am încredere în cei care declamă, în aşa-zişii

bine gânditori, în cei care ţin predici şi încep prin a-şi dezumfla discursurile. Vreau să ştiu câtă obrăznicie se ascunde în virtutea la, cât interes în patriotismul tău, câtă poftă trupească şi cât egoism în iubirea ta. Nu, cerul meu nu se-ntunecă dacă nu mai iau felinarele drept stele; şi voinţa mea nu slăbeşte pentru că nu mai consimte să se lase condusă de fantome şi pentru că nu mai iubeşte decât realitatea.

Dar certitudinea că omul nu a fost întotdeauna decât ceea ce este acum ne îngăduie să sperăm că el nu va fi acelaşi nici pe viitor.

Şi eu am surâs sau am râs împreună cu Flaubert în faţa idolului progresului; dar asta pentru că progresul ne era prezentat ca o divinitate derizorie. Progresul comerţului şi al industriei, al artelor frumoase, mai ales, ce mare prostie! Progresul cunoaşterii, da, desigur. Dar ceea ce mă interesează pe mine este progresul Omului în sine.

Că omul nu a fost întotdeauna ceea ce este astăzi, că el s-a format treptat, încetul cu încetul, este un adevăr care mi se pare că nu mai poate fi contestat în ciuda mitologiilor. Privirea noastră, limitată doar la un număr mic de secole, poate recunoaşte în trecut un om care îi seamănă şi poate gândi că omul nu s-a schimbat în niciun fol din vremea faraonilor până azi; dar lucrurile se schimbă cu cât ne cufundăm mai mult în „adâncurile preistoriei". Şi dacă omul nu a fost întotdeauna aşa cum este acum, cum am putea crede că rămâne mereu asemenea celui de azi? Omul este într-o continuă devenire.

Dar ei îşi închipuie şi ar vrea să mă facă să cred că omenirea seamănă cu damnatul Dante, pe care veşnica sa nemişcare îl aduce la deznădejde şi care strigă: „Dacă aş fi putut înainta măcar cu un pas în fiecare mie de ani, aş fi pornit-o deja de mult la drum."

Această idee de progres şi-a făcut loc în mintea mea, înrudindu-se cu toate celelalte sau supunându-le.

(Iluzia omului desăvârşit, pe care a putut-o crea întreaga perioadă clasică din pricina echilibrului atins într-un anumit moment.) Ideea că starea actuală a umanității trebuie neapărat depăşită este o idee mobilizatoare şi care însoţeşte pe dată ura față de tot ceea ce poate împiedica acest progres (comparabilă cu ura față de rău la creştini).

Toate acestea vor fi înlăturate. Ceea ce merită să fie, ca şi ceea ce ar merita să nu fie. Căci cum să separi unele lucruri de celelalte? Vreți să căutați salvarea omenirii legând-o de trecut, dar progresul devine posibil numai respingând trecutul şi lăsând în urmă tot ceea ce a încetat să ne fie de folos. Dar voi nu vreți să credeți în progres. „Ceea ce a fost va mai fi", spuneți voi. Eu vreau să cred că ceea ce a fost nu va mai fi. Omul se va elibera treptat de tot ceea ce altădată îl ocrotea; de ceea ce de acum înainte îl aserveşte.

Dar nu numai lumea trebuie schimbată, ci şi omul. De unde se va ivi acest om nou? Oricum, nu din afară. Camarade, descoperă-l în tine însuti şi, aşa cum dintr-un minereu se extrage un metal pur, lipsit de zgură, propune-ți să devii acest om mult aşteptat. Creează-l din tine. îndrăzneşte să fii ceea ce eşti. .Nu te mulțumi cu puțin. Există posibilități minunate în fiecare ființă. Convinge-te de puterea şi de tinerețea ta. Repetă-ți fiară încetare: „Nu depinde decât de mine

Nu se obține nimic bun amestecând lucrurile.

Când eram tânăr, aveam capul plin de încrucişări de drumuri, de tot felul de catâri şi de cameleoni.

Virtutea selecției.

Prima virtute: răbdarea.

Nu are nimic de-a face cu simpla aşteptare. Ea se confundă mai curând cu încăpățânarea.

Întâlniri

I

Am cunoscut în Bourbonais o bătrână domnişoară amabilă
Care păstra într-un dulap multe medicamente vechi;
Aşa că aproape nu mai rămânea loc să mai pui ceva în el;
Şi, dat fiind că domnişoara se simțea acum foarte bine,
Mi-am îngăduit să-i spun că, poate, nu era nevoie
Să păstreze lucruri care, cu siguranță, nu-i mai foloseau la nimic.
Domnişoara s-a înroşit la față.
Am crezut că va începe să plângă.
A scos din dulap fiolele, cutiile şi tuburile, unul după altul.
Zicând: – „Doctoria asta m-a scăpat de o colică şi astalaltă de o amigdalită;
Alifia asta m-a vindecat de un abces pe pântece
Care ar putea foarte bine să apară din nou, căci nu se ştie niciodată;
Pilulele astea mă ajutau
Când eram puțin constipată.
Iar obiectul ăsta trebuie să fie un inhalator
Dar mă tem că e complet stricat...”
Până la urmă mi-a mărturisit că, adunate în timp, toate aceste medicamente o costaseră o mulțime de bani.
Şi am înțeles că mai ales asta o împiedica să le arunce.

II

Şi apoi vine vremea când trebuie să părăsim totul.
Dar ce va fi acest „totul”? - Pentru unele ființe
O grămadă de bunuri tezaurizate, proprietăți, biblioteci,
Divane unde să-ți găseşti plăcerea
Doar savurându-ți timpul liber;
Pentru mulți alții, acest „totul” va însemna a părăsi necazul şi truda.
A părăsi o familie şi prieteni, copii care cresc;
O muncă începută, o operă ce urma a fi făcută,
Un vis pe punctul de a deveni realitate;
Cărți pe care voiai să le mai citeşti;
Parfumuri pe care nu le-ai respirat niciodată; Curiozități nesatisfăcute;
Oameni neputincioşi, care se bizuiau pe ajutorul tău;
O pace, o seninătate pe care nădăjduiai să o atingi...
Şi apoi, dintr-odată, jocurile făcute; nimic nu mai merge.
Atunci, într-o bună zi, auzi zicându-se:
— Ştii... Gontran; l-am revăzut recent. S-a dus pe copcă.
De opt zile, nu mai bătea decât dintr-o aripă.
Repeta: „Simt că mă duc”.
Şi totuşi, mai spera încă. Dar s-a terminat cu el.
— Ce are?
— Se crede că totul vine de la glandele endocrine.
— Dar el era bolnav de inimă. Un fel de otrăvire cu insulină, spune doctorul.
— E ciudat ce îmi spui.
— Se spune că lasă în urma lui o avere frumoasă,
O colecție de medalii şi de tablouri.
Dar rudele nu se vor alege cu nicio lețcaie conform fiscului.
— Medalii! Nu înțeleg cum cineva poate fi interesai de ele.

Nu o mai face pe glumeţul. Ai văzut oameni murind; şi nu era nimic comic in asta. Te-ai străduit să glumeşti ca să-ţi ascunzi teama; dar vocea îţi tremură şi pseudopoemul tău este îngrozitor.

— Se poate... Da, am văzut oameni murind. De cele mai multe ori mi s-a părut că, în faţa morţii şi după ce a trecut spaima, are loc un fel de tocire a acuităţii. Ca să ne ia, moartea îşi pune mănuşi îmblănite. Ea nu ne gâtuie fără ca înainte de asta să ne adoarmă simţurile; şi lumea de care ne desparte şi a pierdut deja claritatea, prezenta şi realitatea. E un univers atât de lipsit de culoare, încât nu-i prea greu să-l părăseşti şi pe care nu mai ai de ce să-l regreţi.

Atunci, îmi spun că nu-i atât de greu să mori căci, până la urmă, toţi oamenii ajung aici. Şi că, la urma urmei, n-ar fi decât un lucru cu care trebuie să ne obişnuim, cu condiţia să nu murim decât o dată.

Dar moartea e cumplită pentru cel ce nu şi-a trăit din plin viaţa. Religiei îi este uşor să-i spună: „Nu te întrista! Viaţa începe dincolo şi vei fi răsplătit."

Trebuie să trăieşti începând de aici, de jos.

Camarade, să nu crezi în nimic; să nu accepţi nimic fără dovadă. Sângele martirilor n-a dovedit niciodată nimic. Nu există religie oricât de nebunească ar fi fost, care să nu-şi fi avut adepţii ei şi care să nu fi trezit convingeri înfocate. În numele credinţei mor oameni; tot în numele credinţei se ucide. Dorinţa de cunoaştere se naşte din îndoială. Încetează să crezi şi învaţă. Oamenii nu încearcă să impună ceva decât din lipsă de dovezi. Nu te lăsa convins. Nu îngădui să ţi se impună ceva.

Traumatism – adoarme durerea...

Să ne aducem aminte de minunata povestire a lui Montaigne, în care acesta ne vorbeşte despre leşinul pe care l-

a avut când a căzut de pe cal. Şi de spusele lui Rousseau când relatează accidentul care era cât pe ce să-l coste viaţa: „Nu am simţit nici lovitura, nici căderea şi nimic din ceea ce a urmat, până în clipa când mi-am revenit... Noaptea era din ce în ce mai adâncă. Am zărit cerul, câteva stele şi puţină verdeaţă. Această primă senzaţie a fost minunată. Nu-mi simţeam încă dorinţa decât prin ea. În acea clipă reveneam la viaţă şi mi se părea că umpleam cu firava mea existenţă toate lucrurile pe care le zăream. Prins cu totul de clipa prezentă, nu-mi mai aminteam nimic... Nu simţeam nici durere, nici teamă, nici nelinişte...“

Cărticica de istorie naturală, pe care am rătăcit-o când a venit războiul şi pe care apoi am căutat-o în zadar, o carte căreia nu-i mai ştiu nici titlul, nici autorul (era scrisă în engleză, de format mic, ilustrată şi legată în pânză grena), şi din care nu citisem decât introducerea, era un fel de invitaţie la studiul ştiinţelor numite naturale. În această introducere se spunea (îmi amintesc foarte bine) că suferinţa este, de fapt, o invenţie omenească şi că, în natură, totul contribuie la evitarea ei; şi că ea s-ar reduce mult dacă n-ar fi intervenţia omului. Asta nu înseamnă că există vreo fiinţă vie care n-ar fi în stare să sufere; dar că orice fiinţă şubredă şi prost alcătuită ar fi automat suprimată. Apoi se dădeau câteva exemple foarte grăitoare: printre altele, cel al găinii care, îndată ce scapă din ghearele vulturului, începe imediat să ciugulească grăunţe, la fel de liniştită ca înainte. Căci, spunea autorul, şi eu gândesc ca el: animalul trăieşte în prezent, aşa că este cruţat de majoritatea necazurilor noastre imaginare, care îşi au locul în reprezentarea trecutului (regrete, remuşcări) sau în teama de viilor. Autorul, urmându-şi teza îndrăzneaţă, dar pe care gândirea mea a adoptat-o pe dată, susţinea că iepurele sau cerbul urmărit (nu de om, ci de un alt animal) găseşte o bucurie în fugă, în salturile şi-n fentele sale. Şi, în sfârşit, ştim cu siguranţă că lovitura dată

de laba unei fiare sălbatice, ca orice traumatism violent, produce un fel de amorțeală, aşa că, de cele mai multe ori, prada moare înainte de a fi simții durerea. De altfel, îmi dau bine seama de ceea ce ar putea să pară paradoxal în această tează dusă prea departe; dar, în general, cred că este perfect adevărată şi că fericirea de a exista în întreaga natură, exceptând omul, este mult mai puternică decât nefericirea. Dar această fericire se opreşte la om. Şi asta din vina lui.

Dacă ar fi mai puțin nebun, omul ar putea scăpa de relele pricinuite de război, iar dacă ar fi mai puțin crud cu semenii săi, de cele pricinuite de sărăcie, mult mai numeroase. Nu-i aici nicio utopie, ci simpla constatare că majoritatea relelor de care suferim n-au în ele nimic predestinat, necesar, ci ni se datorează doar nouă înşine. În privința relelor pe care nu le putem încă evita, dacă există boli, avem şi remedii. Nimic nu ne va împiedica să credem că umanitatea ar putea să fie mai puternică, mai sănătoasă şi, deci, mai fericită; şi că suntem răspunzători de aproape toate relele de care suferim.

II

Dacă Îl numesc pe Dumnezeu natură, o fac pentru o mai mare simplificare şi pentru că asta îi scoate din sărite pe teologi. Căci vei putea observa că ei închid ochii în fața naturii sau, când ajung să se uite la ea, nu ştiu să o vadă.

Decât să te laşi instruit de oameni, e mai bine să-ți cauți învățătura la Dumnezeu. Omul este contrafăcut; istoria sa este tocmai aceea a subterfugiilor şi a prefăcătoriilor. Scriam undeva: „Căruța unui zarzavagiu duce în ea mai multe adevăruri decât cele mai frumoase perioade din Cicero". Există istoria oamenilor şi cea pe care o numim atât de bine istoria naturală. Din Istoria naturală învață să asculți vocea lui Dumnezeu. Şi nu te mulțumi s-o asculți în chip nedesluşit; pune-I lui Dumnezeu întrebări precise şi obligă-L să-ți

răspundă cu precizie. Nu te mulțumi să contempli: învață să vezi.

Atunci vei observa că tot ce este tânăr este plăpând; uită-te în cât de multe teci este înfăşurat mugurele! Dar tot ceea ce, la început, proteja plăpândul germene ajunge să-l stingherească de îndată ce are loc înmugurirea; şi creşterea nu-i posibilă decât dând la o parte tecile, adică ceea ce la început îl ocrotea.

Umanitatea îşi îndrăgeşte scutecele ocrotitoare; dar ea nu va putea evolua dacă nu va şti să se elibereze de ele. Copilul înțărcat nu dă dovadă de nerecunoştință când respinge sânul mamei. El nu mai are nevoie de lapte. Camarade, nu mai consimți să-ți cauți hrana în laptele tradiției, distilat şi filtrat de oameni. Dinții tăi sunt făcuți ca să muşte şi să mestece, iar hrana va trebui să ți-o găseşti în realitate. Ridică-te, gol şi plin de curaj; fă să crape tecile! Înlătură din jurul tău orice proptea; ca să creşti drept, nu mai ai nevoie decât de elanul sevei tale şi de chemarea soarelui.

O să observi că toate plantele îşi aruncă semințele cât mai departe; sau că acestea, pline de savoare, stârnind gustul păsărilor, sunt duse de ele acolo unde, altfel, nu ar putea ajunge; sau, dacă sunt înzestrate cu aripi sau cu egrete, se lasă în voia vânturilor călătoare. Căci pământul sărăceşte hrănind prea mult timp acelaşi soi de plante; se otrăveşte, iar noua generație de plante nu va mai găsi hrană în locul în care şi-a găsit hrana prima generație. Nu încerca să mănânci din nou ceea ce a fost mistuit deja de străbunii tăi. Priveşte cum zboară semințele de platan sau de sicomor, ca şi cum ar înțelege că umbra părintească nu le poate aduce decât ofilire şi atrofiere. Şi vei mai observa şi că elanul sevei umflă mai ales mugurii de la capătul fin al ramurilor şi pe cei ce se află cel mai departe de trunchi, învață să înțelegi şi să te îndepărtezi cât mai mult de trecut.

Înțelege bine fabula greacă: ea ne învață că trupul lui Ahile era invulnerabil peste tot, cu excepția locului pe care îl făcea slab amintirea atingerii mâinilor mamei sale.

Nu vei pune stăpânire pe mine, tristețe! Printre lamentări şi hohote de plâns, aud un cântec blând. Un cântec căruia îi inventez, după plac cuvintele, un cântec care îmi întăreşte inima când o simt că e gata să cedeze. Un cântec pe care, prietene, îl umplu cu numele tău şi cu o chemare adresată celor care, cu sufletul plin de curaj, îmi vor răspunde:

Ridicați-vă, frunți înclinate! Priviri coborâte spre morminte, ridicați-vă! Ridicați-vă nu spre cerul gol, ci spre orizontul pământului. Spre locul unde te vor duce paşii tăi, prietene renăscut, curajos, gata să părăseşti aceste locuri pline de duhoarea marților; lasă speranța să se ducă înainte. Nu îngădui nici unei iubiri din trecut să te rețină. Avântă-te spre viitor, încetează de a mai transfera poezia în vis; învață să o vezi în realitate. Şi dacă nu este încă în realitate, pune-o tu!

Însetările nepotolite, poftele neîmplinite, temerile, aşteptările zadarnice, oboselile, insomniile... ah, cât de mult aş vrea să fii cruțat de toate astea, prietene! Aş vrea să aplec spre mâinile tale, spre buzele tale, crengile tuturor arborilor cu fructe. Să fac să se prăbuşească zidurile şi să cadă din fața ta barierele pe care o egoistă dorință de acaparare a scris: „Intrarea oprită. Proprietate privată". Să primeşti, în sfârşit, ceea ce ți se cuvine, întreaga răsplată a muncii tale. Să-ți înalți fruntea şi să-ți laşi inima să se umple de iubire, nu de ură sau de invidie. Da, să laşi să te atingă toate mângâierile aerului, razele soarelui şi invitațiile la fericire.

Aplecat mult peste marginea din fața corăbiei, privesc cum vin spre mine valurile nenumărate, insulele, aventurile dintr-un ținut necunoscut, despre care deja...

— Nu, îmi spune el, imaginea ta e înşelătoare. Vezi valurile; vezi insulele, dar nu putem vedea viitorul. Numai prezentul. Văd ceea ce-mi aduce clipa; gândeşte-te la ceea ce ea îmi răpeşte şi nu voi mai vedea niciodată. Cel care stă în partea din faţa corăbiei nu vede, metaforic vorbind, decât un gol uriaş...

— Pe care-l umple posibilitatea. Ceea ce a fost mă interesează mai puţin decât ceea ce este; ceea ce este, mai puţin decât ceea ce poate să fie şi va fi. Confund posibilul cu viitorul. Cred că tot ceea ce este posibil se străduieşte să fie; că tot ceea ce poate fi va fi, dacă omul va contribui la asta.

— Şi spui că nu eşti mistic! Ştii totuşi foarte bine că, dintre toate aceste posibilităţi, una singură, ca să ajungă să existe ca realitate, trebuie să le respingă în neant pe toate celelalte şi că ceea ce ar fi putut fi nu ne invită decât la regrete.

— Ştiu, mai ales, că nu putem merge înainte decât lăsând în spatele nostru trecutul. Se povesteşte că soţia lui Lot, pentru că a privit în urmă, a fost preschimbată într-o statuie de sare, adică de lacrimi împietrite. Cu faţa spre viitor, Lot se culcă atunci cu fiicele sale. Aşa să fie.

O, tu, cel pentru care scriu – cel pe care-l numeam altădată cu un nume ce mi se pare astăzi prea plângăreţ: Nathanael, pe care astăzi îl numesc: camarad – să nu mai îngădui nimic plângăreţ în inima ta.

Învaţă să obţii prin tine ceea ce face ca văicăreala să fie inutilă. Nu mai cere de la altul ceea ce poţi obţine singur.

Eu mi-am trăit viaţa; acum este rândul tău. De acum încolo, tinereţea mea se va prelungi în tine. Îţi trec puterea. Dacă simt că îmi urmezi, îmi voi aştepta mai uşor moartea. îţi dau speranţa mea.

Faptul că te simţi plin de curaj îmi îngăduie să părăsesc viaţa fără regrete. la bucuria mea. Construieşte-ţi fericirea, mărind-o pe cea a tuturor. Munceşte, luptă şi nu aştepta nimic

rău în ceea ce ai putea schimba. Învață să-ți repeți mereu: nu depinde decât de mine. Încetează să crezi, dacă ai crezul vreodată, că înțelepciunea stă în resemnare; sau încetează să pretinzi că eşti înțelept.

Camarade, nu accepta viața aşa cum ți-o propun oamenii. Nu înceta să te convingi că viața ar putea fi mai frumoasă; a ta şi a celorlalți oameni; nu o altă viață, viitoare, care ne-ar consola pentru cea de aici, de pe pământ, şi care ne-ar ajuta să-i acceptăm nefericirea. Nu accepta. Din ziua când vei începe să înțelegi că, pentru aproape toate relele vieții, nu trebuie să răspundă Dumnezeu, ci oamenii, nu le vei mai aştepta.

Nu aduce sacrificii idolilor.